

KNEEP EN BINDING

**een terminologie
voor de
beschrijving van de constructies
van oude boekbanden**

voor het
Belgisch-Nederlands Bandengenootschap
samengesteld door

W.K. Gnirrep, J.P. Gumbert, J.A. Szirmai

KB

**Koninklijke Bibliotheek
Den Haag
1992**

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Gnirrep, W.K.

Kneep en binding : een terminologie voor de beschrijving van de constructies
van oude boekbanden / voor het Belgisch-Nederlands Bandengenootschap samengest.

door W.K. Gnirrep, J. P. Gumbert, J.A. Szirmai ; [tek. J.A. Szirmai]. -

Den Haag : Koninklijke Bibliotheek. - Tek.

Met index, lit. opg.

ISBN 90-6259-096-9

Trefw. : boekbanden.

Uitgave:	Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, 1992
Copyright tekst:	W.K. Gnirrep, J. P. Gumbert, J.A. Szirmai
Copyright illustraties:	J.A. Szirmai
Druk:	Enroprint BV, Rijswijk
Oplage:	360 exemplaren

VOORWOORD

Sinds 1984 bestaat er een informeel Belgisch-Nederlands Bandengenootschap. In deze kring werd de behoefte gevoeld aan een beknopt overzicht van de Nederlandse termen op het gebied van de historische boekband; het genootschap besloot al in 1985, een aantal geïnteresseerde leden te verzoeken eens zulk een overzicht te maken. De 'Terminologie-werkgroep' bestond uit zeven personen: behalve de drie ondergetekenden ook Dr R.L. Arpots, Mevr. E. Cockx-Indestege, Dr Jos. M.M. Hermans en Dr J. Storm van Leeuwen. Er is in de eerste tijd veel werk verzet, voornamelijk met het verzamelen en exciperen van binnen- en buitenlandse literatuur en het aftasten van bewerkingsmodellen, tot wij tot het inzicht kwamen dat een 'eenvoudig boekje' niet zo makkelijk te realiseren was en dat wij veel van de terminologie zelf zouden moeten ontwikkelen. De logheid van het frequent vergaderen met zeven personen en een verschil in zwaartepunt van belangstelling leidden ertoe dat de groep zich opsplijste in een 'Techniekgroep' (de drie ondergetekenden) en een 'Stilistiekgroep' (de vier andere leden); er bleef echter een nauw contact bestaan, en de ontwerp-hoofdstukken werden over en weer bestudeerd en gezamenlijk besproken, ook toen het geleidelijk duidelijk werd dat de 'Techniekgroep' ook op de algehele opzet en benaderingswijze van het beoogde boek een andere kijk had dan de 'Stilistiekgroep'.

De twee groepen gingen zich wel steeds meer tot hun eigen domein beperken. Nu zijn constructieve en decoratieve aspecten niet overal zuiver van elkaar te scheiden: de hoofdstukken over leer, kapitaal en snede leveren diverse voorbeelden op. Ook op die punten echter heeft de 'Techniekgroep' zich zoveel mogelijk beperkt tot technische en functionele aspecten, en het versierende effect van de gevormde patronen goeddeels buiten beschouwing gelaten. Anderzijds heeft zij de technische kanten van primair decoratieve bewerkingen, bv. leerstempeling, niet behandeld.

Uiteindelijk, toen bleek dat het technische werkstuk in een veel verder gevorderd stadium verkeerde, is besloten dat deel alvast apart te publiceren, onder verantwoordelijkheid van de drie leden van de 'Techniekgroep'. De lezer zij zich er echter van bewust, dat het tot stand is gekomen met de inbreng van zeven personen; met name hoofdstuk 6, over sluitingen en beslag, dankt zeer veel aan een bijdrage van Dr Hermans.

In de zomer van 1991 is een eerdere versie van dit boek aan enkele vakgenoten in handen gegeven met verzoek om commentaar: Zr Lucie M. Gimbrère o.s.b., Mevr. Drs H. van Goinga-van Driel, Drs Jos. A.A.M. Biemans, Drs C. Coppens, Drs P.A. Goddijn. Van hun opmerkingen en bijdragen hebben wij profijt gehad, en wij danken hen voor hun reactie.

Voorts zijn wij dank verschuldigd aan de Nederlandse Taalunie, die gedurende enige jaren met een subsidie onze werkzaamheden ondersteunde, en aan de Koninklijke Bibliotheek, die, na bemiddeling van Dr J. Storm van Leeuwen, deze publikatie mogelijk maakte.

Drs W.K. Gnirrep
Dr J.P. Gumbert
Dr J.A. Szirmai

VERANTWOORDING ILLUSTRATIES

Plaat 1 en afb. 22.5 t/m 22.7 zijn naar schetsen van J.P. Gumbert; 33.12 naar Th.C. Petersen (in: *Ars Orientalis*, 1 (1954), pp. 41-64); 41.4 naar D. Cockerell (zie literatuurselectie); 43.2 naar B. Guiffrida (in: *The New Bookbinder*, 2 (1982), pp. 29-39); 43.7 en 43.13 naar K. Jäckel (in: *Bibliotheksforum Bayern*, 3 (1975), pp. 207-219); 43.4, 43.11, 55.15 en 55.16 naar A.W. Johnson (zie Literatuurselectie); 43.11 naar Th. Henningsen (zie Literatuurselectie); 43.14 naar A. Rhein (zie Literatuurselectie). Een aantal tekeningen van beslag en sluitingen is geïnspireerd op schetsen van Nuska (zie Literatuurselectie).

INHOUDSOPGAVE

	VOORWOORD	3
	INHOUDSOPGAVE	5
	INLEIDING	7
	ALGEMEEN	
11	Coördinaten en dimensies	10
12	Leer en perkament	14
13	Andere materialen	21
	HET BOEKBLOK EN ZIJN ONDERDELEN	
21	Vellen en bladen	25
22	Katern en boekblok	28
23	Schutbladen	31
	NAAIEN	
31	Naaien: algemeen	35
32	Steken en bindingen	37
33	Naaisels en naaiwijzen	43
34	Andere verbindingen	48
	HET BOEKBLOK	
41	Boekrug	51
42	Snede	54
43	Kapitaal	58
	PLATTEN EN BEKLEDINGEN	
51	Platten: algemeen	65
52	Omslagen	67
53	Platten met platkernen	71
54	Bekleding	77
55	Rugbekleding	81
	UITWENDIGE AFWERKING	
61	Sluitingen	88
62	Beslag	95
63	Leeshulpen	99
	LITERATUUR SELECTIE	101
	REGISTERS	
	Duitse termen	110
	Engelse termen	113
	Franse termen	116
	Nederlandse termen	120

INLEIDING

Wij presenteren hier een selectie van termen die, naar ons op dit moment voorkomt, van toepassing kunnen zijn voor de elementaire bestudering en beschrijving van de in West Europa meest voorkomende typen van met de hand vervaardigde boekbanden (1830 is gekozen als een geschikt eindpunt).

Wij geven van de door ons aangeboden termen een definitie. Een definitie van 'boekband' zelf hebben wij echter niet gegeven: dit lijkt (net als 'boek') een van de gevallen waar de moeite, een sluitende definitie te vinden die niets ten onrechte uitsluit en niets ten onrechte insluit, niet opweegt tegen de gewonnen duidelijkheid. Men zou — mocht men toch een definitie willen zoeken — kunnen denken in de richting van 'de fysieke structuren die tot functie hebben, de onderdelen van een boek bijeen te houden, hanteerbaar te maken en te beschermen'.

Wij hebben het bestek van onze terminologie in verschillende opzichten beperkt.

Allereerst beogen wij in beginsel een beschrijving van de band als archeologisch *object*, niet van het binden als ambachtelijk *proces*: wij richten ons op de toestand die de onderzoeker aantreft, niet op de handelingen die tot die toestand geleid hebben (zeker als die handelingen geen directe fysieke sporen hebben achtergelaten), of op de daarbij gebruikte gereedschappen. Daarom hebben wij ook een voorkeur voor het deelwoord boven de onbepaalde wijs. Strikt door te voeren is deze voorkeur overigens niet: soms is het resultaat slechts te begrijpen door inzicht in het tot stand komen (bv. gecompliceerde naaiwijzen, kapitalen), en soms zou het vermijden van de werkwoordsvorm tot al te omslachtige formuleringen geleid hebben.

Ten tweede is onze terminologie slechts in beperkte zin 'historisch': het is een beschrijving van de verschijnselen als statische gegevens, niet als stadia in een ontwikkeling. (Wel is het zo, dat onze inzichten omtrent die ontwikkeling mede bepalend waren voor wat wij omwille van het historisch belang opnamen — vandaar een zeker overwicht van de middeleeuwse boekbanden. Men vergete niet, dat de codicologie in sommige opzichten de meeste aandacht aan de archeologische benadering van de boekband gewijd heeft; de historici van de latere boekband hebben zich overwegend met de decoratieve aspecten beziggehouden.) Voorts hebben wij ons tot het Westen vanaf de Middeleeuwen moeten beperken: de bindwijzen van de Oudheid, het Nabije Oosten en de Griekse wereld (om van die van het Verre Oosten te zwijgen) zijn slechts marginaal vertegenwoordigd. Ontwikkelingen na 1830 hebben wij geheel weggelaten.

Ondanks deze beperkingen is de materie veel te complex, en onze kennis ervan te ondiep, om in een kort bestek te kunnen worden weergegeven. Het is niet te verwachten dat één terminologie, met één definitie per term, adequaat kan zijn van de achtste tot en met de achttiende eeuw (wat men rond 1800 onder een 'kapitaal' verstaat, is iets zó anders als een vroegkarolingisch kapitaal, dat het haast pijnlijk is beide met eenzelfde woord aan te duiden). En een poging het kort te houden moet tot een mislukking leiden: het is niet zo dat iets korts de voorbereiding van iets uitvoeriger kan zijn, maar integendeel: het kan, wil het goed zijn, alleen een uittreksel zijn uit een langere en lang gerijpte versie.

Desondanks hebben wij een poging gedaan, enerzijds het meest voorkomende helder

te benoemen, anderzijds een basisvocabulaire te leveren dat de gebruiker in staat moet stellen ook zeldzamere en gecompliceerdere verschijnselen althans te beschrijven — en hem vóórdien moet helpen ze op te merken. Eigenlijk zijn dit twee geheel verschillende en moeilijk te verenigen doelen; onder de spanningen, die uit deze discrepantie voortvloeien, hebben wij, en heeft ons werk, geleden.

Het bleek niet mogelijk ons tevreden te stellen met het 'uitleggen' van bestaande termen; de 'gangbare' boekbinderterminologie is, naar wij telkens opnieuw moesten constateren, onsystematisch, ja chaotisch, en onvolledig. Eén term betekent soms een groot aantal geheel verschillende dingen (zo werd met de term 'kneep' ook aangeduid wat wij 'opdikking', 'scharnier', 'kneepgleuf' en 'scharnierversterking' noemen); éénzelfde ding wordt anderzijds door teveel verschillende termen aangeduid (zoals bijvoorbeeld geiteleer). Verder is de terminologie van binders en restauratoren voor ons doel te zeer op het maken en handelen gericht, en te weinig op het puur waarnemen en beschrijven; en voor veel belangrijke verschijnselen ontbreekt een term — soms bijvoorbeeld is het uitzonderlijke benoemd, het normale naamloos.

Wij hebben ons dan ook niet aan bestaande autoriteiten gehouden (hoewel wij ons wel voor verschillende gebieden door ons bekende wetenschappelijke studies hebben laten inspireren; zie de geannoteerde literatuurselectie aan het slot). Wij hebben getracht een systematisch inzicht in de materie te krijgen en daarvoor een samenhangende en sluitende terminologie te ontwerpen; wij menen, daarmee in zekere zin pionierswerk te hebben verricht (met alle gevolgen van dien). Wij hebben onze terminologie opgebouwd met bestaande termen waar die ons bruikbaar leken, en met nieuwe waar ons dat nodig voorkwam. Daartoe hebben wij veel termen zelf nieuw gedefinieerd, veel ook nieuw ingevoerd — deels uit bestaand taal materiaal gekozen, deels zelfverzonnen. Zo is de 'binding' een poging een equivalent van de Duitse 'Bund', Franse 'nerf' te vinden, en is de 'strengel' een gooi naar een term voor een ding dat nog nergens een goede naam schijnt te hebben. Bij de invoering van de term 'front-' (om de dubbelzinnigheid van de term 'voor-' te vermijden) zijn wij min of meer willekeurig te werk gegaan: wij hadden 'front-' ook voor de andere betekenis kunnen voorstellen, zodat wij een 'voorsnede' en een 'frontplat' hadden gekregen.

De versiering van de boekband is (zoals in het voorwoord vermeld) hier niet aan de orde gekomen. Dat geldt ook voor enkele andere onderwerpen die tot de technische aspecten van de oude boekband gerekend zouden kunnen worden, bijvoorbeeld voor de collatie, de signaturen en dergelijke, waar de binder toch zeker ook mee te maken had. Tot onze spijt zijn wij er ook niet toe gekomen, hoofdstukken aan de conserveringstoestand van het boek, aan conservatie en restauratie te wijden; wellicht zal hiertoe bij eventuele latere drukken nog gelegenheid bestaan.

Wij hebben het materiaal min of meer in systematische rubrieken en hoofdstukken gegroepeerd, en daarbinnen de termen in een (voor ons gevoel) min of meer logische volgorde opgesomd. De nul-paragraaf in ieder hoofdstuk beoogt een soort wegwijzer te zijn. De nummering der hoofdstukken (... 41, 42, 43, 51 ...) wijkt af van de thans zo gangbare paragrafennummering (... 4.1, 4.2, 4.3, 5.1 ...), maar het is licht in te zien dat zij er in wezen volstrekt equivalent aan is.

De belangrijkste van de door ons gekozen termen hebben wij als vet gedrukte **trefwoorden** genomen. Indien wij van mening waren, dat twee termen even goed bruikbaar waren, hebben we die bij elkaar (onder eenzelfde nummer, en met eenzelfde definitie)

gegeven. In sommige gevallen bleek het mogelijk verscheiden trefwoorden met verschillende betekenis (en dus met verschillende nummers) in één definitie te behandelen. Na de definitie volgt in de meeste gevallen een noot, waarin een en ander aan de orde kan komen dat niet tot de definitie behoort. Termen, waarvan wij het gebruik zouden willen afraden, staan aan het eind, met een * gemerkt (verantwoording van deze keuze zou vaak te ver gevoerd hebben).

Wij meenden er goed aan te doen ook meervoudsvorm en geslacht te vermelden, om aarzelingen over 'het/de katern' e.d., en het gebruik van 'haar' waar dat pijnlijk is, tegen te gaan. (Bij samengestelde woorden, waarvan het tweede lid eerder in hetzelfde hoofdstuk voorkomt, staan deze grammaticalia niet.)

Een groot aantal woorden hebben wij wel bewust als vakterm voorgesteld, maar achtten wij toch minder belangrijk; wij hebben ze als cursief gedrukte *terloopse trefwoorden* in de tekst van een ander trefwoord opgenomen; zij hebben geen eigen nummer, en geen eigen definitie — wij rekenen erop dat de context voldoende duidelijkheid verschaft.

Ieder woord, dat in een lemma voorkomt en elders (in een ander lemma) door ons als vakterm is ingevoerd, wordt bij zijn eerste voorkomen in het onderhavige lemma als °vakterm gekenmerkt.

Wij hebben geprobeerd om, waar dit mogelijk was, een equivalent in het Frans, Duits en Engels toe te voegen, zonder garantie dat de term de door ons voorgestelde Nederlandse term voor 100% dekt — integendeel, in het besef dat dit vaak niet het geval is. Daarvoor zijn, naast gebrek aan kennis en onbegrip onzerzijds, ook verschillen in de ontwikkelingsgang van de bindtechniek in de betreffende taalgebieden, verschillen in belangstelling van de onderzoekers in die landen, en de reeds genoemde factoren die ook in Nederland werken, verantwoordelijk.

Tot slot: wij zijn ons, beter dan wie ook, bewust van het onvolledige en voorlopige van ons werk; en wij hopen, dat de ervaringen van anderen tot de verbetering ervan zullen kunnen bijdragen.

TYPOGRAFISCHE CONVENTIES

vet	trefwoord
<i>cursief</i>	'terloops' trefwoord, zonder eigen definitie
KLEINKAPITAAL	in 'nul-paragraaf: in dit hoofdstuk behandelde term
°	elders in het werk als trefwoord behandelde term
*	afgeraden term
[m], [v], [o]	mannelijk, vrouwelijk, onzijdig
[-en], [-s]	meervoudsvorm
¶	vertalingen
•	scheidt trefwoorden binnen de rubriek vertalingen
<i>D, E, F</i>	Duitse, Engelse, Franse termen

- 11.0 Afmetingen en richtingen zullen in de praktijk meestal gewoon als HOOGTE, LENGTE e.d. worden beschreven. Soms zijn deze termen echter onduidelijk: wat bij het plat de 'breedte' wordt genoemd, komt overeen met de 'lengte' bij de kopsnede, ook is de 'dikte' van het boekblok hetzelfde als de 'breedte' van de kopsnede. In die gevallen moet men desgewenst terug kunnen vallen op een absoluut coördinatensysteem. Om van de verschijnselen, die men aan een boekband opmerkt, de plaats en de richting ondubbelzinnig te kunnen beschrijven, is een exacte definitie van de verschillende 'dimensies', HORIZONTAAL, VERTICAAL en TRANSVERSAAL nodig. De RUG is het enige vaste punt dat door de anatomie van het boek zelf gegeven wordt. Wat VOOR, wat BOVEN is kan alleen gedefinieerd worden in relatie tot de inhoud van het boek (bij een blanco boek zijn deze termen dan ook vaak zinloos). Wij zijn bij het definiëren uit gegaan van een boek dat gesloten voor ons staat, met het begin van de tekst bovenaan het eerste blad. Het boek wordt dan door zes 'vlakken' begrensd, nl. twee verticale vlakken: *voorzijde* en *achterzijde*; twee horizontale vlakken: *kopzijde* en *staartzijde*; en twee transversale vlakken: *rugzijde* en *frontzijde* van het boek.
- 11.1 **rug** [m -gen]
het gedeelte van het boek waar de °bladen met elkaar verbonden zijn. *Rug-* duidt elementen of gebieden aan die op of dicht bij de rug liggen. Voorbeelden: °rugzijde (van °boekblok, °blad, °plat), °rugvouw, °rugbekleding.
¶ *D Rücken* [m] *E spine, back* *F dos* [m]
- 11.2 **front-**
duidt elementen of gebieden aan die het verst van de °rug verwijderd zijn. Voorbeelden: °frontzijde (van °boekblok), °frontvouw, °frontsnede, °frontkant (van °plat).
Dit wordt vaak met *voor-* aangeduid. Er treedt dan echter een dubbelzinnigheid op, doordat *voor-* ook in tegenstelling staat met *achter-*.
¶ *D Vorder-* *E fore —, front —* *F —* (de) *gouttière*
- 11.3 **voor-**
duidt elementen aan die zich aan de zijde van het boek bevinden die in de leesvolgorde het eerst aan de beurt komt. Voorbeelden: °voorplat, °voorschutblad.
Vergelijk °front-.
Merk op dat *voor-* en *achter-* van de leesrichting afhankelijk zijn, en dus bij bv. Arabische en Hebreeuwse boeken anders zijn dan bij Westerse!
¶ *D Vorder-* *E upper —, front —* *F —* *supérieur, —* *de* *devant*
- 11.4 **achter-**
duidt elementen aan die zich aan de zijde van het boek bevinden die in de leesvolgorde het laatst aan de beurt komt. Voorbeelden: °achterplat, °achterdekblad.
¶ *D Hinter-* *E lower —, back —* *F —* *inférieur, —* *de* *derrière*

11.5 **boven-**

(van °blad) de zijde waar de eerste te lezen regel staat (indien de schriftregels, zoals gewoonlijk, haaks op de °rug staan). Voorbeelden: bovenzijde, bovenmarge.

¶ *D* Ober- *E* head — *F* — de tête

11.6 **onder-**

(van °blad) de zijde tegenover de bovenzijde. Voorbeelden: onderzijde, ondermarge.

¶ *D* Unter- *E* tail — *F* — de queue

11.7 **kop** [m -pen]

het bovengedeelte van het boek.

Kop- = boven-. Voorbeelden: °kopzijde, °kopvouw, °kopsnede.

¶ *D* Kopf [m] *E* top, head *F* tête [v]

11.8 **staart** [m -en]

het ondergedeelte van het boek.

Staart- = onder-. Voorbeelden: °staartzijde, °staartsnede.

¶ *D* Schwanz [m], Fuß [m] *E* tail, foot *F* queue [v]

11.9 **binnen-**

(van een °blad, °bladzijde e.d.) het gedeelte dicht bij de °rug. Voorbeeld: binnenmarge.

(van een °katern, °dubbelblad e.d.) de kant van een gevouwen dubbelblad (zelfstandig optredend of deel uitmakend van een katern) waarbij de bladzijden naar elkaar toegekeerd zijn. Voorbeeld: °binnensteek.

(van een °plat, °rugbekleding e.d.) de naar het °boekblok toegekeerde zijde. Voorbeeld: binnenzijde, °binnenkanaal.

¶ *D* Innen- *E* inner — *F* — intérieur

11.10 **buiten-**

(van een °blad, °bladzijde e.d.) de drie zijden die geen °rugzijde zijn. Voorbeeld: *buitenzijden* (d.w.z. °kop-, °front- en °staartzijde tezamen).

(van een °katern, °dubbelblad e.d.) de kant waarbij de bladzijden aan weerszijde van de °vouw van elkaar afgewend zijn. Voorbeelden: °buitenvouw, °buitensteek. (van een °plat, °rugbekleding e.d.) de zijde die van het °boekblok afgewend is.

¶ *D* Außen- *E* outer — *F* — extérieur

11.11 **verticaal**

(van een lijn) evenwijdig aan de richting van °kop naar °staart. Voorbeeld: °kneepgleuf.

(van een vlak) door verticale en °horizontale lijnen bepaald. Voorbeeld: °voorplat. De verticale richting heet ook *in de hoogte* (van een °transversaal vlak ook *in de lengte*), en kan worden gespecificeerd als *stijgend* (van staart naar kop) dan wel *dalend* (van kop naar staart).

11.12 horizontaal

(van een lijn) evenwijdig aan de richting van °rug naar °frontzijde. Voorbeeld: °kopvouw.

(van een vlak) door horizontale en °transversale lijnen bepaald. Voorbeeld: °staartsnede.

De horizontale richting heet ook *in de breedte* (van een °boekblok of een °verticaal vlak), of *in de lengte* (van een horizontaal vlak), en kan worden gespecificeerd als *van de rug af* dan wel *naar de rug toe*.

11.13 transversaal

(van een lijn) evenwijdig aan de richting van °voor- naar °achterzijde. Voorbeeld: °binding.

(van een vlak) door transversale en °verticale lijnen bepaald. Voorbeeld: °frontsnede.

De transversale richting heet ook *dwars*, of (van een «horizontaal of transversaal vlak) *in de breedte*, en kan worden gespecificeerd als *voorwaarts* of *van achteren naar voren* dan wel *achterwaarts* of *van voren naar achteren*.

¶ *D* quer *E* across *F* transversal

11.14 hoogte [v -n, -s]

de °verticale dimensie.

¶ *D* Höhe [v] *E* height *F* hauteur [v]

11.15 breedte [v -n, -s]

(van een °boekblok, °verticaal vlak) de °horizontale dimensie, (van een °horizontaal of °verticaal vlak) de °transversale dimensie.

¶ *D* Breite [v] *E* width *F* largeur [v]

11.16 lengte [v -n, -s]

(van een °horizontaal vlak) de horizontale dimensie, (van een °transversaal vlak) de °verticale dimensie.

¶ *D* Länge [v] *E* length *F* longueur [v]

11.17 dikte [v -n, -s]

(van een °boekblok, °katern) de °transversale dimensie.

¶ *D* Stärke [v] *E* thickness *F* épaisseur [v]

11.18 oblong

boekformaat waarbij de °breedte groter is dan de °hoogte.

¶ *D* quer *E* oblong *F* oblong

11.19 smal

boekformaat waarbij de °breedte minder is dan de helft van de °hoogte.

Dit formaat wordt ook wel aangeduid als *agendaformaat*.

¶ *D* schmal *E* narrow, long *F* étroit • agendaformaat *D* Hochformat *E* agendaformat

geiteleer (oasis)

schapeleer (basaan)

haarschapeleer

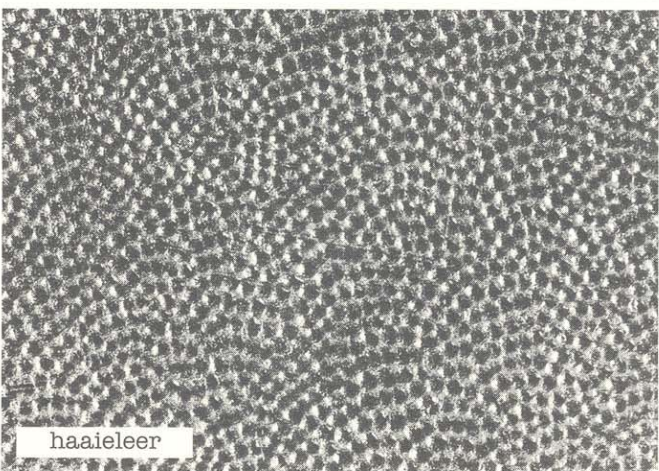
varkensleer

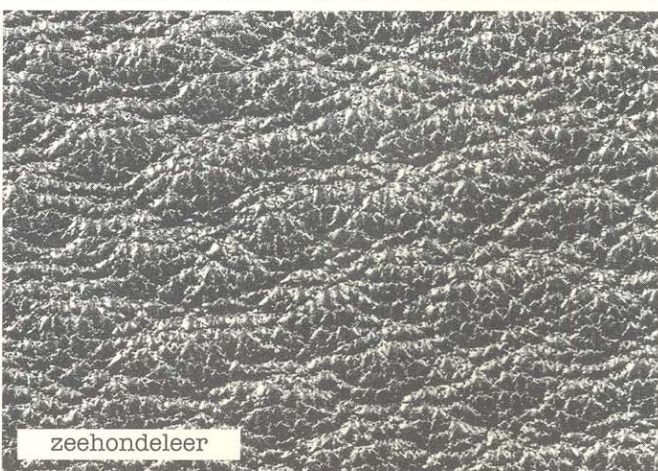
kalfsleer

rundleer

haaieler

zeehondeleer

5 mm

- 12.0 Twee van de belangrijkste in boekbanden toegepaste materialen, het leer en het perkament, zijn het resultaat van de bewerking van dierenhuiden. Voor het LEER omvat deze bewerking voornamelijk het looien (plantaardig looien, witlooien of zeemlooien). Al naar gelang de verwerkte diersoort, de looiwijze en de toegepaste nabewerkingen is het resultaat zeer uiteenlopend.

Er bestaan vele historische termen, die de oppervlaktestructuur, de NERF of de plaats van herkomst van het leer beogen aan te geven, bv. *Turks leer, *marokijn, *chagrijn (*segrijn), *saffiaan. Een bijzondere moeilijkheid doet zich nog voor bij SCHAPELEER en GEITELEER: geiten hebben dekharen en vele schaperassen, de *wolschappen*, voornamelijk wolharen. Daarnaast zijn er echter talrijke schaperassen, de *haarschappen*, die naast wolharen ook veel dekharen bezitten; ook de structuur van hun lederhuid lijkt meer op die van de geit. Nerf en HAARPATROON van haarschappen vertonen zoveel variaties, dat identificatie nauwelijks mogelijk is. Termen als *persiaan, *boksaffiaan, *bastaardleer beogen op herkomst van haarschappen te wijzen; zo waarschijnlijk ook *corduaan (van de moeflon?). Het is beter, al deze historische termen, waar heden ten dage geen exacte invulling voor aan te geven is, te vermijden. Een verdere complicatie is dat een oppervlaktestructuur (bv. van een duurdere leersoort) kunstmatig gewijzigd kan zijn in een KUNSTNERF.

De huid van vele in het wild levende dieren als hert, ree en gems is tot leer verwerkt. Vaak betreft het WITGELOOID LEER of ZEEMLEER, met een grijs-witte of gele kleur en een wat pluizige oppervlaktestructuur (niet te verwarren met de structuur van witgeloid schapeleer dat met de VLEESZIJDE naar buiten als bekleding is toegepast). De nerf is vaak tijdens de leerbereiding of later verdwenen, zodat identificatie van de diersoort zelden mogelijk is en men zich wel behelpt met de weinigzeggende term *wildleer.

Voor het PERKAMENT is het essentiële deel van de bewerking het drogen onder spanning. Ook in perkament bestaan vele variëteiten, en zijn er vele historische termen zonder welomschreven inhoud in omloop. *Francijn en *velijn zijn bijvoorbeeld termen, waaraan thans geen bruikbare betekenis kan worden gegeven.

12.1 leer [o (leders)]

dierlijke huid, van haar en vleesresten ontdaan en door een reeks van bewerkingen (de *leerbereiding*) bestand gemaakt tegen bederf, met behoud van de rangschikking van de vezels en (mede als gevolg daarvan) van eigenschappen als flexibiliteit, dikte en ondoorzichtigheid.

De eigenschappen van het leer worden bepaald door de diersoort die de huid levert, de toegepaste looiwijze en de nabewerkingen die het leer heeft ondergaan. De diersoort waarvan het leer afkomstig is, kan vaak (met een loep) bepaald worden op basis van de oppervlaktestructuur, de °nerf, en vooral van het °haarpatroon.

PLAAT 2: De afbeeldingen zijn afkomstig van leermonsters in nieuwe staat, vervaardigd in de eerste helft van deze eeuw (het zeehondeleer omstreeks 1900); de afbeelding van het haaiieleer is van een boekband uit de tweede helft van de zeventiende eeuw. Nerf en haarpatroon op oude boekbanden zullen veelal minder duidelijk zijn dan die van de afbeeldingen, door beschadigingen, maar ook als gevolg van de bewerkingen door de boekbinder, zoals verven, glanzen en vernissen.

Een der belangrijkste onderdelen van de leerbereiding is het *looien*, waarbij een fysisch-chemische reactie van de huideiwitten met *looistoffen* optreedt. Tot in het midden van de 19e eeuw waren drie verschillende *looiwijzen* gangbaar: het looien met plantaardige looistoffen, het *witlooien* en het *zeemlooien*.

Plantaardig gelooide leer, waarbij men looistoffen uit eikeschors, galnoten, sumachbladeren heeft gebruikt, is door en door bruin of roodachtig getint. °Witgelooide leer dat met aluin is gelooide heeft een witte of lichtgeel/grauwe kleur. °Zeemleer heeft een gele tint en is zeer soepel.

De nabewerking geeft de verschillende leersoorten hun uiteindelijke eigenschappen en oppervlaktestructuur. Tot de nabewerkingen die toegepast kunnen worden, rekent men o.m. het °krispelen, glanzen en invetten.

¶ leer *D* Leder [o] *E* leather *F* cuir [m], peau [v] • huid *D* Haut [v] *E* skin *F* peau [v] • leerbereiding *D* Lederherstellung *E* leather making process • looistof *D* Gerbstoff [m] *E* tannin *F* tannin [m] • plantaardig gelooide leer *D* vegetabilisch gegerbtes Leder *E* tanned leather *F* cuir [m] tanné • plantaardig looien *D* vegetabile Gerbung [v] *E* vegetable tannage *F* tannage [m] végétal • witlooien *D* Weißgerbung *E* tawing *F* mégissage [m], tannage blanc • aluinlooien *D* Alaun-gerbung *E* tawing, alum — *F* tannage a l'alun • vetlooien *D* Fettgerbung, Trangerbung *E* oil tanning *F* tannage à l'huile • zeemlooien *D* Sämischgerbung *E* chamoising *F* chamoisage [m]

12.2 haarzijde [v -n]

de zijde van huid, °leer of °perkament die zich oorspronkelijk aan de buitenzijde van het dier bevond en (resten van) de °haarporiën draagt of droeg.

¶ *D* Haarseite [v], Narbenseite [v] *E* hair side, grain —, grain surface *F* côté [m] poil, — fleur, fleur [v]

12.3 vleeszijde

de zijde van huid, °leer of °perkament die oorspronkelijk tegen het vlees van het dier lag.

¶ *D* Fleischseite [v] *E* flesh side *F* chair [v], côté [m] —

12.4 nerf [v/m -ven]

de oppervlaktestructuur van de °haarzijde van °leer, gevormd door natuurlijke oneffenheden ('bergen en dalen').

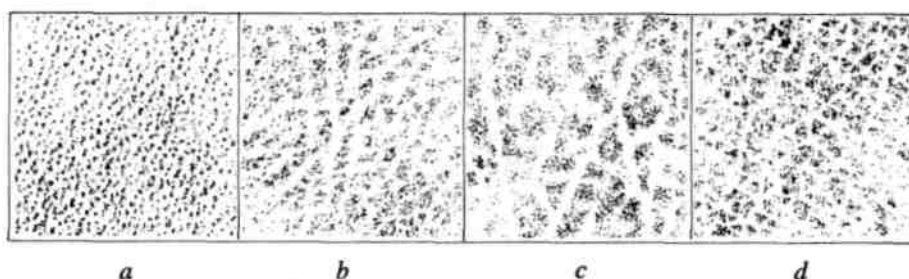
Naar de afmetingen van de nerf spreekt men van *fijn-*, *middel-* of *grofnervig* materiaal.

De nerf kan op verschillende manieren versterkt, verzwakt of gewijzigd worden. De natuurlijke nerf wordt versterkt door *krispelen*, d.w.z. het rollen van de op de haarzijde dubbelgeslagen huid. Verzwakking van de nerf wordt verkregen door pletten: handmatig met een *gladkolf* (*gekolfde leer*), of machinaal met een gladde persplaat of wals: *geplet leer*. Een nerf kan ook kunstmatig worden aangebracht: °kunstnerf.

Ook: *korrel*. [Niet: *grein.].

¶ nerf *D* Narbe [v], Narben [m], Narbung [v], Körnung [v] *E* grain *F* grain [m] • fijne nerf *D* feine Narbe, Chagrinnarbe, Saffiannarbe *E* fine grain, pinhead —

F grain [m] rond, — de chagrin • grove nerf *D* grobe Narbe — *E* bold grain, coarse — *F* gros grain • middelnerf *D* halbgrobe Narbe, mittlere — *F* demi grain • krispelen *D* krispeln, levantieren *E* boarding, graining up *F* grainer, liéger, remonter le grain • gekolfd *D* (ab)geglättet *E* polisbed *F* glacé • kolven *D* (ab)glätten, glanzstoßen, abglasen *E* polishing *F* polissure [v], polissage [m] • geplet leer *D* Ecrasé-Leder [o] *E* crushed leather *F* maroquin [m] écrasé, — cylindré

12.4 nerf (a, b en c, geiteleer fijn-, middel- en grofnervig; d, varkensleer - naar wrijfsels, ware grootte)

12.5 haarporiën [v]

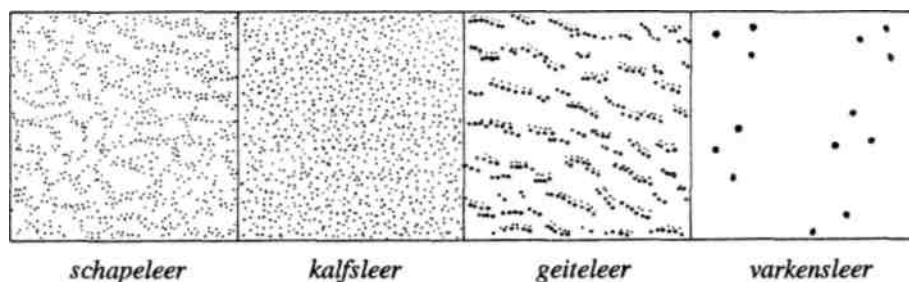
de gaatjes of putjes in het huidoppervlak, waar de haren van het dier zich bevonden.

¶ *D* Pore [v] *E* pore *F* pore [m]

12.6 haarpatroon [o -onen]

de rangschikking van de °haarporiën, of van de pigmentstippels of andere sporen van haarporiën, aan de °haarzijde van °leer of °perkament.

¶ *D* Porenstellung [v] *E* follicle pattern

12.6 haarpatroon (naar foto's, vergroting ca. 4,5 x)

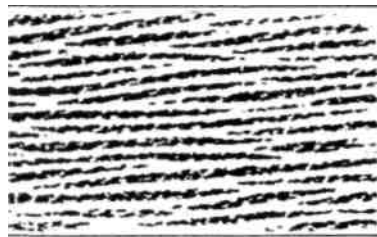
12.7 kunstnerf

oppervlaktestructuur die het °leer bij de nabewerking heeft gekregen en die niet correspondeert met de natuurlijke °nerf van het leer.

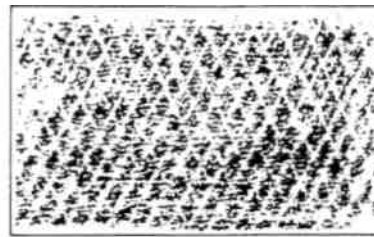
Een kunstnerf kan op diverse manieren gemaakt worden, bv. door het inpersen van de nerf van een duurdere leersoort met een persplaat of wals. Ook handmatig kan de oorspronkelijke nerf veranderd worden. Zo ontstaat door intensief °krispelen in één richting een *lange nerf* (met evenwijdige 'heuvels' en 'dalen'); door krispelen in twee

richtingen, of door het krachtig instrijken van kruislingse lijnen met een kamvormig instrument, ontstaat een *kruisnerf* (bv. bij °juchtleer).

- ¶ kunstnerf *D* künstliche Narbe [v], — Körnung [v] *E* artificial grain *F* grain [m]
 artificieel • lange nerf *D* Langnarbe [v] *E* straight grain, long — *F* grain long
 • langnervig *D* langnarbig *E* straight-grained, long-grained *F* à grain long
 • kruisnerf *D* Kreuznarbe [v], Juchtennarbe [v] *E* cross grain *F* grain [m] carré

lange nerf

kruisnerf

12.7 kunstnerf (naar wrijfsels, ware grootte)

12.8 geiteleer

°leer van geitehuid.

Geiteleer is herkenbaar aan een karakteristiek °haarpatroon, bestaande uit rijen °haarporiën, soms overwegend parallel en liggend in de groeven van de °nerf. De nerf vertoont tal van variaties.

[Niet: *Turks leer, *marokijn, *segrijn, *saffiaan.]

¶ *D* Ziegenleder [o] *E* goatskin, goat leather, morocco *F* peau [v] de chèvre, maroquin [m], chagrin [m]

12.9 schapeleer

°leer van de huid van het schaap.

Schapeleer — met name dat van *wolschappen*, in tegenstelling tot dat van *haarschappen* — heeft als regel een gladder oppervlak en een minder geprononceerde °nerf dan °geiteleer; de °haarporiën zijn eerder in groepjes dan in rijen gerangschikt. Als materiaal voor °bekleding is (wol)schapeleer minderwaardig: door het tijdens de bereiding verwijderen van het vele vet (tot 30%) is de structuur los; de bovenste laag is zwak en raakt gemakkelijk beschadigd (*geschaafd*). Het is vaak gebruikt om door het inpersen van een °kunstnerf betere/duurdere leersoorten te imiteren. °Witgeloid, roodgeverfd schapeleer is vaak voor binddoeleinden gebruikt. *Bazaan* is °plantaardig geloid, naturel (slechts door het °looien beige getint) schapeleer.

¶ schapeleer *D* Schafleder [o] *E* sheepskin *F* peau [v] de mouion • wolschaap *E* woolled sheep, wool—, wool-bearing — • haarschaap *D* Haarschaf [o], Bastardschaf [o] *E* hairy sheep, hair — • bazaan *E* basil *F* basane [v]

12.10 kalfsleer

°leer van kalfshuid.

Kalfsleer heeft een glad oppervlak en een zeer dicht en onregelmatig ('random')

°haarpatroon. Het is meestal °plantaardig geloooid, soms echter °witgeloooid. Het is vaak °geverfd (°gesprenkeld enz.)

Rundleer is te dik om als °bekleding te dienen, maar is wel toepast voor °sluitriemen en (veelal °witgeloooid) voor °bindingen.

[Niet: *tuigleer.]

¶ kalfsleer *D* Kalb(s)leder [o] *E* calf, — leather, -skin *F* veau [m], peau [v] de —

• rundleer *D* Rindleder [o] *E* cowhide, cattle skin

12.11 **juchtleer**

°leer van de huid van jonge runderen, geloooid met wilgeschors en ingevet met berken-teerolie.

Het is veelal afgewerkt met een kunstmatig aangebracht ruitjespatroon.

¶ *D* Juchtenleder [o] *E* Russia, — calf, — leather *F* cuir [m] de Russie

12.12 **varkensleer**

°leer van varkenshuid.

Varkenshuid heeft een karakteristiek, met het blote oog zichtbaar °haarpatroon in groepjes van drie, en een weinig geprononceerde °nerf. Het is meestal °witgeloooid (vaak grauwegeel en stug geworden).

¶ *D* Schweinsleder [o] *E* pigskin *F* truie [v], peau [v] de —

12.13 **zeehondeleer**

°leer van zeehondehuid.

Zeehondeleer komt °fijn- en °grofnervig voor; het °haarpatroon is onregelmatig en onafhankelijk van de °nerf (dus zowel op de verhevenheden als in de dalen). Het heeft overigens enige gelijkenis met °geiteleer, en voelt vettig aan.

¶ *D* Seehund(s)leder [o] *E* sealskin *F* peau [v] de phoque

12.14 **haaieleer**

°leer van de huid van de haai. De haaiehuid is ruw: de aanhechting van de schubben laat een patroon na van in cirkelsegmenten gerangschikte korreling. Er zijn uiteraard geen °haarporiën te vinden. De lederhuid van vissen is opgebouwd uit lamellen (i.t.t. het vezelvlachtwerk bij zoogdieren); de gelaagde opbouw is aan de °vleeszijde van haaieleer vast te stellen. Het is hard leer; meestal is het zwartgeverfd.

¶ *D* Haifischleder [o] *E* sharkskin *F* peau [v] de squale

12.15 **witgeloooid leer**

°leer dat geloooid is met aluin (al dan niet met toevoeging van andere mineralen), wit of lichtgeel/grauw van kleur. Vaak is het gemaakt van varkenshuid, maar ook andere huidsoorten zijn gebruikt.

Het komt voor als materiaal voor °bindingen, voor °sluitriemen en als °bekleding.

¶ witgeloooid leer *D* weißgegerbtes Leder [o] *E* tawed skin, tawed leather *F* cuir [m]

mégissé • aluin-geloooid leer *D* Alaunleder [o] *E* alum-tawed skin, alum-tawed leather *F* peau [v] tannée a l'alun

12.16 **zeemleer**

°leer dat gelooid is met vetstoffen.

Zeemleer werd gemaakt van de huid van in het wild levende dieren als herten en reeën, maar ook van schapen en geiten. De looiïng bestaat uit het inwrijven ('inwal-ken') van vet en het blootstellen aan rook (waardoor de vetzuren oxyderen). De °haarzijde is als regel afgeslepen. Zeemleer is geelachtig en zeer soepel. Het is gebruikt als °bekleding en ook voor °sluitriemen en °beschermruggen.

Zeemleer kan verward worden met *gekeerd leer*, d.w.z. °leer dat dat met de °vlees-zijde naar buiten als °bekleding is toegepast.

¶ *D* Sämischleder *E* chamois leather *F* peau [v] chamoisée • *gekeerd leer* *E* reversed leather *F* peau retournée

12.17 **geverfd leer**12.18 **gesprenkeld leer**12.19 **gemarmerd leer**

°leer dat (meestal nadat het als °bekleding is aangebracht) is geverfd, gesprenkeld of 'gemarmerd'.

Voor het verven, sprenkelen en marmeren van het leer maakt men veelal gebruik van de chemische reactie van de in het leer aanwezige looistoffen op sommige reagentia die op zichzelf kleurloos kunnen zijn. Zo reageert looizuur met bepaalde ijzerzouten door de vorming van een zwarte verkleuring. Ook minder onschuldige reagentia, als loog en vitriool, zijn gebruikt, die vaak een aantasting van het leer hebben veroorzaakt (het leer is 'verbrand').

Het 'marmeren' van leer is dus een heel ander procédé dan gebruikt wordt bij het maken van °marmerpapier.

¶ geverfd leer *D* gefärbtes Leder [o] *E* stained leather, dyed — *F* peau [v] teintée, cuir [m] teinté (en surface) • gesprenkeld leer *D* gesprenkeltes Leder *E* sprinkled leather, speckled leather *F* peau jaspée • gemarmerd leer *D* marmoriertes Leder *E* marbled leather *F* peau marbrée

12.20 **perkament** [o -en]

dierlijke huid, houdbaar gemaakt door behandeling met kalk, van haar en vleesresten ontdaan en onder spanning gedroogd, waarbij de rangschikking der huidvezels gewijzigd wordt en karakteristieke eigenschappen optreden (geringe dikte, een zekere transparantie en lichte kleur).

Soms kan men de °haarzijde (met sporen van °haarporiën; vaak gladder) en de °vleeszijde (ruwere structuur) onderscheiden; maar soms is de bewerking zodanig dat deze onderscheiding nauwelijks mogelijk is (*gelijkzijdig perkament*). Het meeste perkament is van schapen, geiten of kalveren: *schape-*, *geite-*, *kalfsperkament*; vooral de °haarpatronen maken deze onderscheiding mogelijk.

[Niet: *francijs, *velijn, *vellum, *hoorn(perkament).]

¶ perkament *D* Pergament [o] *E* parchment, vellum *F* parchemin [m], vélin [m]

• *schapeperkament* *D* Schafpergament *E* sheepskin parchment, sheep — *F* parchemin de mouton • *geiteperkament* *D* Ziegenpergament *E* goatskin parchment, goat — *F* parchemin de chèvre • *kalfsperkament* *D* Kalbspergament *E* calfskin parchment, calf — *F* parchemin de veau

- 13.0 Naast de uit dierenhuiden bereide materialen leer en perkament kunnen nog tal van andere materialen in een boekband verwerkt zijn. PAPIER en KARTON enerzijds, GAREN en TOUW anderzijds zijn hiervan de belangrijkste, maar we hebben deze onderwerpen slechts kort aangestipt en het HOUT slechts volledigheidshalve opgenomen.

Ook textiel komt vaak in boekbanden voor (als rugbeleg, bekleding, sluitlint...); men kan linnen, zijde, fluweel, brokaat en andere stoffen noemen, en termen als damast, keper, moiré; wij hebben dit onderwerp terzijde gelaten. Dit geldt ook voor de metalen, waarvan met name het koper of messing (voor sluitingen en beslag) en het bladgoud (voor de bandversiering en het vergulden van de snede) belangrijk zijn. Ook kleurstoffen en dergelijke hebben wij niet behandeld.

Wel wijden we enige aandacht aan *plakmiddelen*: stoffen die elementen verbinden door, in een dunne laag aangebracht, vanuit een vloeibare in een min of meer verharde toestand over te gaan, waarvan vooral DIERLIJKE LUM en STIJFSEL in boekbanden gebruikt worden.

¶ plakmiddel *D* Klebstoff [m] *E* adhesive *F* adhésif [m]

13.1 papier [o -en]

materiaal in vorm van °vellen, bestaande uit plantaardige vezels (waaraan andere stoffen kunnen zijn toegevoegd), gevormd door ontwatering van een suspensie van zulke vezels op een zeef.

Tot rond 1800 is papier (met de hand) *geschept*; de structuur van de zeef (de *schepvorm*) is hierbij meestal zichtbaar in de vorm van *waterlijnen*, d.w.z. *kettinglijnen* (*bruglijnen*), op grotere afstand van elkaar, en haaks daarop de *vergures* (*langlijnen*), op kortere afstand van elkaar, en meestal ook een *watermerk*. Zulk papier is *gevergeerd papier*. Bij *velijnpapier* is de structuur van de zeef niet zichtbaar.

¶ papier *D* Papier [o] *E* paper *F* papier [m] • geschept papier *D* Büttenpapier, (hand)geschöpftes Papier *E* hand-made paper *F* papier à la forme, — à la cuve • waterlijn *D* Rippe [v], Wasserlinie [v] *E* wire line, laid marks [mv] *F* ligne [v] d'eau • kettinglijn *D* Querrippe, Steglinie, Kettlinie *E* chain line *F* pontuseau, fil [m] des chaînes • vergure *D* Langsrippe, Ripplinie *E* laid line *F* vergeure [v] • watermerk *D* Wasserzeichen [o] *E* watermark *F* filigrane [m], marque [v] de papier • gevergeerd papier *D* geripptes Papier, Vergé-Papier *E* laid paper *F* papier vergé • velijnpapier *D* Velinpapier *E* wove paper *F* papier vélin

13.2 sierpapier

°papier dat versierd is door het te verven, er (met uiteenlopende technieken) gekleurde patronen op aan te brengen, en/of er een reliëfstructuur in aan te brengen.

Sierpapier wordt in boekbanden vooral voor °schutbladen en als °bekleding gebruikt. De meest voorkomende soorten sierpapier zijn: *marmerpapier* (waarvan de decoratie door contact met pigmenten, die zich op een vloeistofoppervlak bevinden, tot stand is gekomen), *stijfsepapier* (waar de patronen door middel van gekleurde stijfsel op zijn aangebracht), *kievitspapier* (fijn gesprenkeld), *sitspapier* (met de hand met drukvormen bedrukt), en *brokaatpapier* (met metaalfolie en een reliëfstructuur bedrukt). sierpapier

¶ *D* Buntpapier [o] *E* decorated paper *F* papier [m] fantaisie, — décoré

- geverfd papier *D* einfarbiges gestrichenes Papier *E* (plain) coloured paper *F* papier coloré, — de couleur • gespremkeld papier *D* gespremkeltes Papier *E* sprinkled paper *F* papier jaspé, madrure • stijfelpapier *D* Kleisterpapier *E* paste paper *F* papier à la colle • marmerpapier *D* Marmorpapier *E* marbled paper *F* papier marbré • sitspapier *D* Holzmodelpapier, Kattunpapier *E* block-printed paper, cotton — *F* papier dominoté • brokaatpapier *D* Brokatpapier *E* brocade paper *F* papier brocart

13.3 **karton** [o -s]

bord [o -en]

materiaal overeenkomend met °papier, echter met een grotere massa per oppervlakte-eenheid, waardoor de dikte en de stijfheid groter zijn dan bij papier gebruikelijk en vaak met een gelaagde structuur.

Er is geen strikte afgrenzing voor deze termen te geven. Vaak gebruikt men de term 'papier' tot 180 g/m², 'karton' tussen 150 en 600 g/m², 'bord' boven 500 g/m² (dus met overgangsgebieden).

Het dunne karton, dat als °inlegrug gebruikt wordt, heet ook *ruggebord*.

¶ karton *D* Karton [m] *E* cardboard *F* carte [v] • bord *D* Pappe [v] *E* board *F* carton [m]

13.4 **plakbord**

materiaal, in stijfheid met °karton (of °bord) overeenkomend, door samenplakken gevormd uit bestaand materiaal (bv. °maculatuur).

¶ *D* geklebte Pappe [v], Klebepappe, Klebekarton [m] *E* pasteboard *F* carton [m] collé

13.5 **maculatuur** [v -turen]

reeds eerder gebruikt °papier of °perkament, dat een tweede gebruik in een boekband vindt.

In strikte zin is 'maculatuur' de term voor vellen papier, die tijdens het drukken van een boek onbruikbaar worden en alleen nog als afvalmateriaal voor een ander doel kunnen dienen (bv. als °rugbeleg, of voor °plakbord). In de praktijk verstaat men er ook het uitschot van de productie van een (papieren of perkamenten) handschrift onder, en eveneens de hergebruikte bladen van een reeds voltooid, maar niet langer bruikbaar boek. Vooral perkamenten *fragmenten* zijn veel toegepast (voor °schutbladen, °omslagen, °hartstrookjes ...).

¶ maculatuur *D* Makulatur [v] *E* waste paper *F* maculature [v], défet [m] • fragment *D* Fragment [o] *E* fragment *F* fragment [m]

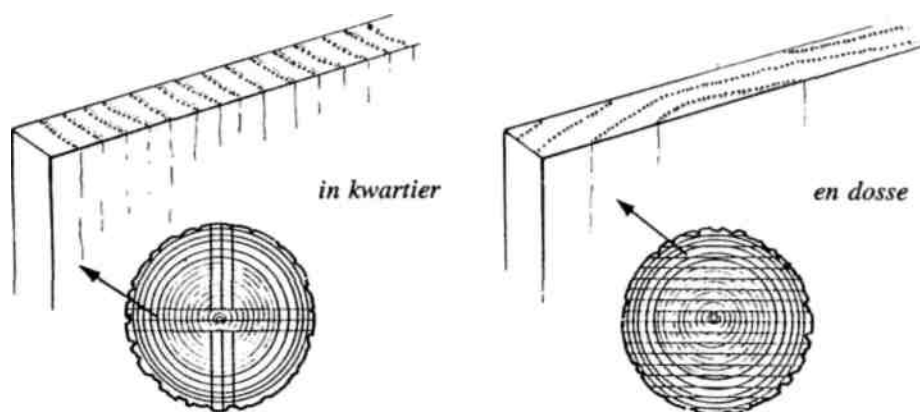
13.6 **hout**

het materiaal waaruit de stam van naald- en loofbomen is opgebouwd.

Het wordt vooral toegepast als °platkern: eike- en beukehout, maar ook vele andere houtsoorten zijn gebruikt. De planken zijn *in kwartier* of *en dosse* uit de stam gezaagd; aan de kopse kant kan men aan de jaarringen de gevolgde methode vaststellen. Houten platten zijn voor grote (bv. liturgische) boeken tot in de 19e eeuw

gebruikt, evenals dunne (enkele mm) plankjes van beukehout (*spaan*) voor bijbeltjes of almanakjes.

¶ hout *D* Holz [o] *E* wood *F* bois [m] • eikehout *D* Eichenholz *E* oak *F* chêne [m], bois de — • beukehout *D* Buchenholz *E* beech *F* hêtre [m], bois de — • in kwartier *D* quadriert, mit stehenden Jahresringen *E* quarter-sawed, quarter-sawn, flat-sawn *F* sur quartier • en dosse *F* sur dosse • spaan *D* Spanholz, Spalte *E* scaleboard *F* éclisse [v]

13.6 hout

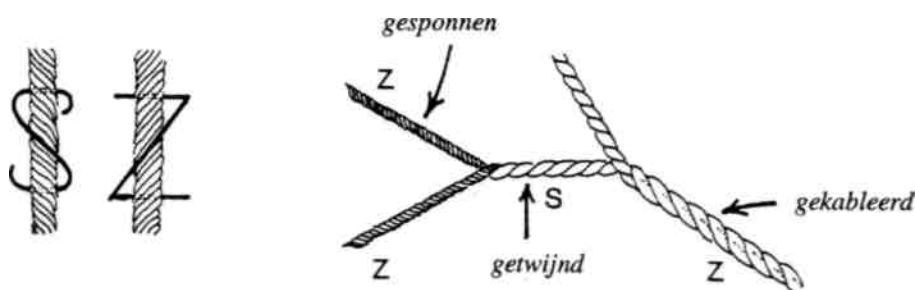
13.7 garen [o -s]

gesponnen draad (van vlas- of hennepvezels), als regel getwijnd.

De vezels worden bij het spinnen *getwist* tot *enkelvoudige garens*; hierbij onderscheidt men *S-twist* en *Z-twist*. De enkelvoudige garens worden op hun beurt *getwijnd*; de *twijnrichting* is meestal tegengesteld aan die van de twist van de enkelvoudige garens. Reeds getwijnde garens kan men in een volgende bewerking nogmaals twijnen: dan ontstaat een *gekableerd garen*.

Als *naaigaren* wordt meestal getwijnd garen gebruikt.

¶ enkelvoudig gesponnen garen *D* Garn [o] *E* yarn *F* fil [m] • twistrichting *D* Drehrichtung [v] *E* twist • s-twist *D* S-Drehung [v] *E* s twist *F* fil torsadé vers la droite • z-twist *D* Z-Drehung [v] *E* z twist *F* fil torsadé vers la gauche • getwijnd garen *D* Zwirn [m] *E* thread *F* fil retors • gekableerd garen *D* mehr-stufiger Zwirn *E* re-plied thread *F* fil cablé • naaigaren *D* Heftfaden [m], Heft-zwirn *E* sewing thread *F* fil de couture, fil à fauiller

13.7 garen

13.8 **touw** [o -en]

materiaal overeenkomend met °garen, echter aanmerkelijk dikker. Touw dat als °binding gebruikt wordt bestaat meestal uit hennep- of vlasvezels, en is getwijd uit meerdere (2 tot 7) dunnere strengen.

Ook: *koord*.

¶ *D* Kordel [v], Schnur [v] *E* cord *F* corde [m], cordon [m], ficelle [v]

13.9 **(dierlijke) lijm** [m -en]

°plakmiddel, gevormd uit het collageen van huid (*huidlijm*), beenderen en andere dierlijke weefsels door verhitting in waterig milieu.

Lijm is vloeibaar boven 35 °C, en stolt snel na afkoeling (*warme lijm*), vereist dus snel werken.

¶ lijm *D* Leim [m] *E* glue *F* colle [v] forte • dierlijke lijm *D* tierischer Leim *E* animal glue *F* colle forte • huidlijm *D* Hautleim *E* hide glue *F* colle de peau • warme lijm *D* Warmleim, Heissleim *E* hot glue *F* colle à chaud, colle forte

13.10 **stijfsel** [m/o -s]

°plakmiddel, gevormd door verhitting van zetmeel (uit bv. rogge, aardappel) in water. Door de verhitting barsten de zetmeelkorrels en ontstaat een geleiachtige substantie. Stijfsel wordt bij kamertemperatuur verwerkt en droogt betrekkelijk langzaam.

¶ *D* Kleister [m] *E* paste *F* colle [v] de pâte, colle d'amidon

13.11 **plakken**

het verbinden van twee elementen door middel van °stijfsel of °lijm.

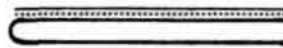
Gebruikelijk is, alleen de verbinding met stijfsel 'plakken' te noemen; verbinden met lijm heet *lijmen*. Om praktische redenen hebben wij één van deze termen als algemene term gehanteerd (en spreken dus, uitzonderingen daargelaten, van 'plakken' ook als wij 'lijmen' bedoelen).

¶ plakken *D* kleben *E* paste *F* coller • lijmen *D* leimen *E* glue *F* coller

13.12 **aanplakken**

het verbinden van twee elementen door plakken over een klein gedeelte van hun oppervlakken (bv. een randje).

¶ *D* ankleben, anhängen *E* tip on, tip in *F* encoller, coller

13.12 *aanplakken*13.13 *opplakken*13.13 **opplakken**

het verbinden van een element met een ander door plakken over het gehele oppervlak.

¶ *D* aufkleben *E* paste down, paste to *F* contre-coller

21.0 Het boekblok bestaat uiteindelijk grotendeels uit DUBBELBLADEN. Maar op het moment dat het boek voor het eerst gebonden wordt, vormen die dubbelbladen vaak (bij gedrukte boeken meestal, bij handschriften soms) nog grotere eenheden of VELLEN, die meer dan éénmaal gevouwen moeten worden voor zij in het boek verwerkt kunnen worden. Anderzijds kunnen er ook zelfstandige elementen in een boekblok voorkomen die kleiner zijn dan een dubbelblad, m.n. ENKELBLADEN.

21.1 **vel** [o-len]

1. stuk materiaal (°perkament of °papier), zoals het door de fabrikant geproduceerd is.
2. rechthoekig stuk materiaal (perkament of papier), al dan niet door °vouwen onderverdeeld, zoals dat door de kopiist, drukker of binder verwerkt is.

Het vel (2) (men zou het ook *werkvel* kunnen noemen) is niet noodzakelijk een heel vel (1); het kan ook een *veldeel* zijn, bv. een *half vel*, *kwart vel* (bv. bij 12°-drukken).

¶ *D* Bogen [m] *E* sheet *F* feuille [m]

21.2 **velrand** [m -en]

de natuurlijke onregelmatige begrenzing van het °vel (1).

Bij °geschept papier heet de velrand ook *schep rand*.

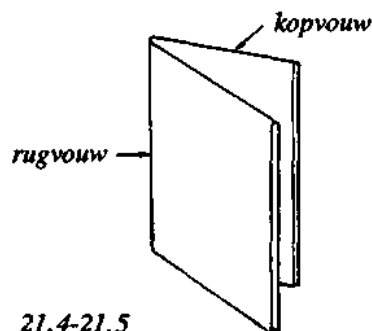
¶ *velrand* *E* edge of the sheet *F* lisière [v] • *schep rand* *D* Büttensrand [m] *E* deckle edge *F* bord [m] *a la cuve*, — *a la forme*, *barbe* [v]

21.3 **vouw** [v -en]

vouwlijn die een °vel (2) in gedeelten verdeelt, recht, en haaks op een van de zijden van het vel. De vouw kan als scharnier fungeren, waarlangs men het vel kan open- en dichtvouwen.

¶ *D* Falzbruch [m] *E* fold *F* pli [m]

21.3 *vouw*

21.4 **rugvouw**

de °vouw in een gevouwen °vel die aan de °rugzijde van het °boekblok ligt.

Bij een °dubbelblad of °kimblad, en meestal bij een °strook, is dat dus de enige vouw, bij een groter gevouwen vel de vouw die het laatst gemaakt is.

¶ *D* Rückenfalz [m] *E* fold, back —, spine — *F* pli [m] *du fond*

21.5 **buitenvouw**

Een °vouw in een gevouwen °vel die aan de °kop-, °front- of °staartzijde van het

°boekblok ligt (en die dus, normaliter, te eniger tijd °afgesneden of °opengesneden wordt).

Afzonderlijke termen: *kop-*, *front-*, *staartvouw*.

¶ buitenvouw *E* bolt • kop- (front-, staart)vouw *D* Kopf- (Vorder-, Fuß-) falz
E head (fore-edge, tail) bolt

21.6 **blad** [o-en]

rechthoekig stuk materiaal, dat in °hoogte en °breedte ongeveer de afmetingen heeft van het °boekblok waar het deel van uitmaakt.

Het blad is in de meeste gevallen een deel van een °vel.

De codicologie gebruikt ook de term *folium* [o -ia].

¶ *D* Blatt [o] *E* leaf *F* feuillet [m]

21.7 **uitslaand blad**

°blad dat groter is dan het °boekblok waar het deel van uitmaakt, en dat daarom aan de °kop, °front- en/of °staartzijde naar binnen is gevouwen tot het binnen het °boekblok past.

¶ *D* Faltblatt [o] *E* fold out, throw out *F* dépliant [m]

21.7 uitslaand blad

21.8 **bladzijde** [v-n]

pagina [v -a's]

elk der beide zijden (= vlakken) van een °blad.

¶ *D* Seite [v] *E* page *F* page [v]

21.9 **opening** [v -en]

de twee °bladzijden die men tegelijk ziet als men het boek openslaat.

¶ *D* Seitenpaar [o], Doppelseite [v] *E* spread, opening *F* doublé page[v]

21.10 **dubbelblad**

twee °bladen, door een °vouw verbonden.

De codicologie gebruikt ook de term *bifolium*.

Als twee bladen een dubbelblad vormen, is het ene *conjugaat* met het andere. Indien twee bladen tot een dubbelblad aaneengeplakt zijn, is het resultaat een *samengesteld dubbelblad*.

¶ dubbelblad *D* Doppelblatt [o] *E* conjugate leaves, bi-folio *F* bifeuillet [m], bifolium [m], bifolio [m], diplôme [m] • conjugaat *E* conjugate *F* conjoint

21.11 **enkelblad**

°blad dat niet met een ander blad een °dubbelblad vormt.

Een *verbeterblad* dat dient om een wegens onjuistheden verwijderd blad te vervangen, is in de meeste gevallen een enkelblad.

¶ enkelblad *D* Einzelblatt [o] *E* single leaf, singleton *F* feuillet [m] indépendant, — dépareillé • verbeterblad *D* Karton [m], Ersatzblatt [o] *E* cancelans *F* carton [m]

21.10 dubbelblad

21.11 enkelblad

21.12 kimblad

21.12 kimblad

°enkelblad dat een °kim heeft.

(Het kan dus °door de vouw worden genaaid.)

¶ *E* stubbed leaf, hooked leaf *F* feuillet [m] replié en faux-onglet

21.13 weesblad

°enkelblad dat geen °kim heeft.

(Het kan dus niet °door de vouw worden genaaid; het moet dus op een °blad, °kim of °strook worden bevestigd, of °dwars worden doorgenaaid.) \ *E* disjunct leaf *F* feuillet [m] volant

21.14 kim [v -men]

smalle reep materiaal, door een °vouw verbonden met een °enkelblad.

Ook een °oor kan een kim hebben; en een °strook kan men zien als twee kimmen.

¶ *D* Umbug [m] *E* stub *F* talon [m]

21.15 dubbele kim

soort °kim van dubbele dikte, ontstaan door in een gevouwen °dubbelblad naast de vouw een tweede vouw te maken.

Een dubbelblad met een dubbele kim is dan een *dubbel kimblad*.

21.16 strook [v stroken]

relatief smalle reep materiaal met een °rugvouw in de lengte.

Men kan onderscheiden: de *opzetstrook*, die bestemd is om elementen die geen rugvouw hebben, of die men niet door een bestaande °vouw wil naaien, eraan te kunnen bevestigen (*op stroken zetten*), en die wordt genaaid alsof het een °dubbelblad was; het °hart- of °rugstrookje (meestal van °perkament); de *versterkingsstrook* (van °papier, opgeplakt op een andere rugvouw).

¶ strook *D* (Fälzel-)Streifen [m] *E* guard *F* onglet [v] • opzetstrook *E* guard *F* onglet • op stroken zetten *D* an Fälze hängen, fälzeln *E* mount on guards *F* monter sur onglet • versterkingsstrook *D* Verstärkungsstreifen *E* repairing guard

22 KATERN EN BOEKBLOK

- 22.0 De eenheden, die de binder hanteert bij het door de vouw naaien, zijn de KATERNEN. Die kunnen zeer verschillend zijn samengesteld: ze kunnen (zoals bij gedrukte boeken vaak het geval is) uit één herhaaldelijk gevouwen vel bestaan, of ze kunnen door de binder zelf uit een soms groot aantal al dan niet gelijksoortige elementen zijn opgebouwd. Ook het aantal katernen in een BOEKBLOK kan zeer verschillend zijn.

Een gecompliceerd onderwerp is het *formaat*: de relatie tussen de bladen van een boek en de vellen waar zij deel van uit maken of hebben gemaakt. Indien 'vel' een eenduidig begrip was, vellen altijd even groot waren en zij altijd op dezelfde wijze werden verwerkt, zou er geen probleem zijn. Bij gedrukte boeken is dat tot op zekere hoogte het geval ('bibliografisch formaat': een twee maal gevouwen vel levert vier bladen in kwarto enz.); bij handschriften (en bij boeken op perkament) echter nauwelijks. In feite is de term 'vel' meerduidelijk (zie boven 21.1), en de term 'formaat' dus ook. Omdat voorts de afmetingen van het vel (in beide betekenissen) aanzienlijk kunnen variëren, hangen ook noch de feitelijke grootte van het boek, noch zijn proporties op eenvoudige wijze met het formaat samen. Wij zullen deze problematiek hier niet behandelen. Het gebruik van 'formaat' in de zin van 'afmeting', en van de termen 'folio' enz. in de zin van 'met een rughoogte tussen x en y cm.', wordt echter in elk geval ontraden.

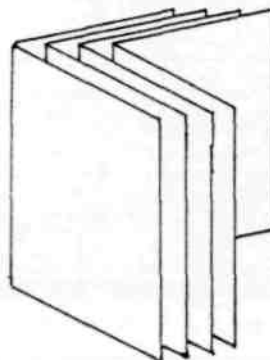
22.1 **katern** [o -en]

verzameling van een of meer gevouwen °vellen (2), °kimbladen en/of °stroken (al dan niet met daaraan weer bevestigde elementen), zodanig in elkaar liggend dat de °rugvouden tezamen één °katernvouw vormen en de hele verzameling als één eenheid °door de vouw genaaid kan worden.

In een grensgeval kan een katern dus uit één kimblad of zelfs één strook bestaan.

¶ *D* Lage [v] *E* gathering, section, quire *F* cahier [m]

22.1 *katern*

22.2 **katernvouw** [v -en]

de °vouw waardoor het °katern °genaaid kan worden, bestaande uit de in elkaar gelegde °rugvouden van de bestanddelen van het katern.

¶ *D* Lagenfalz [m] *E* sewn fold *F* pli [m] du cahier

22.3 **katernhart** [o -en]

het gebied langs de binnenkant van de °vouw van het binnenste bestanddeel van het °katern.

¶ *D* Lagenmitte [v] *E* centre fold, inner — *F* fond [m] intérieur du cahier, centre [m] du cahier

22.4 **katernrug** [m -gen]

het gebied langs de buitenkant van de °vouw van het buitenste bestanddeel van het °katern.

¶ *D* Lagenrücken *E* outer fold *F* fond [m] extérieur du cahier, dos [m] du cahier

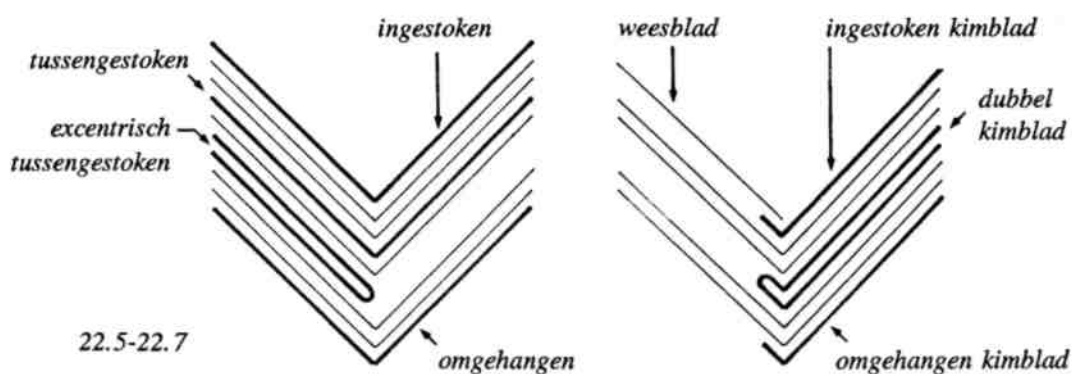
22.5 **insteken** [-gestoken]22.6 **tussensteken**22.7 **omsteken**

omhangen [-gehangen]

°vellen of °bladen aan een bestaand °katern zodanig in het °katernhart, resp. tussen andere bestanddelen van het katern, resp. buiten de °katernrug toevoegen, dat zij door eenzelfde °katernvouw kunnen worden °genaaid.

Indien elementen zodanig in een bestaand katern zijn gevoegd dat hun °rugvouw niet met alle reeds aanwezige rugvouden samenvalt (*excentrisch tussengestoken*), is een aparte naaifase vereist.

¶ ingevoegd element *E* inset *F* encart • insteken *D* einstecken • tussensteken *D* Zwischenstecken • omhangen *D* umhängen, umblegen *E* wrap around, fold around, hook *F* plier à cheval

22.8 **doorschieten** [doorschoten]

het toevoegen van blanco °bladen tussen de bladen van een boek.

¶ *D* durchschießen *E* interleave *F* interfolier

22.9 **hartstrookje** [o -s]

°strook, doorgaans van °perkament, in het °katernhart van een (papieren) °katern meegenaaid (als bescherming tegen het insnijden van het °garen).

¶ *D* Falzstreifen [m] in Lagenmitte *E* stay *F* onglet [m] au fond intérieur du cahier, renforcement [m] à l'intérieur du cahier

22.10 rugstrookje

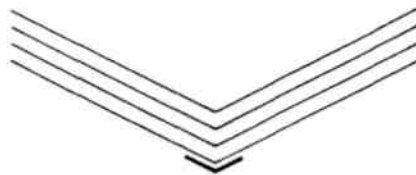
°strook, van °perkament of °papier, met een °vouw in de lengte, om de °katernrug meegenaaid.

Niet te verwarren met °rugbeleg.

¶ *D* außen sitzender Falzstreifen [m] *F* onglet [m] au fond extérieur du cahier, renforcement [m] à l'extérieur du cahier

22.9 hartstrookje

22.10 rugstrookje

22.11 boekblok [o-ken]

het geheel van geordende °katernen, inclusief de daaraan vastgehechte of ingevoegde elementen (bv. °stroken), die door het °naaien tot een boek verenigd zijn (c.q. zullen worden).

Meestal duidt 'boekblok' het genaaide boekblok aan. De stapel vergaarde en gevouwen, maar nog niet genaaide katernen kan als *ongenaaid boekblok* worden aangeduid. Het °dwars doorgenaaide boekblok kan ook uit losse bladen in plaats van uit katernen bestaan. ¶ *D* Buchblock [m], Block *E* text block *F* corps [m] du volume, bloc [m]

22.12 boekrug [m -gen]

de zijde van het °boekblok waar de °bladen door het °naaien met elkaar verbonden zijn (c.q. zullen worden).

Bij naaien door de vouw is de boekrug dus de zijde waar de °katernvouwen liggen.

¶ *D* Buchrücken [m], innerer — *E* back, spine *F* dos [m]

22.13 netto boekblok

de som van de °bladen die aan de binder ter hand zijn gesteld als datgene wat ingebonden moest worden.

22.14 bruto boekblok

het °boekblok met inbegrip van de door de binder aan het °netto boekblok toegevoegde °bladen (m.n. de °schutbladen).

22.15 buitenkatern [o -en]

het eerste c.q. het laatste °katern van het °netto boekblok.

¶ *D* Außenlage [v] *F* cahier [m] extrême

- 23.0 SCHUTBLADEN zijn (een of meer) extra bladen, die door de boekbinder tussen het boekblok en de platten zijn aangebracht. Hun functie is: bescherming van het boekblok; verbetering van de verbinding tussen boekblok en plat; nette afwerking van de binnenzijde van het plat, of verdergaande versiering. Er is meestal meer dan één schutblad; de constructie van de schutbladen aan voor- en achterzijde van het boek is meestal symmetrisch. Meestal zijn de schutbladen van blanco papier (of perkament); ook sierpapier (m.n. marmerpapier) is veel toegepast. Soms is afvalmateriaal (maculatuur) als schutblad gebruikt. Indien geen schutbladen zijn toegevoegd, kan aan de uiterste bladen van de buitenkaternen zelf een *schutbladfunctie* zijn gegeven.

Als regel omvatten de schutbladen een DEKBLAD, opgeplakt op de binnenzijde van het plat, en een of meer VRIJE SCHUTBLADEN. Deze elementen kunnen aan de buitenkaternen van het netto boekblok zijn toegevoegd, nl. omgehangen; ze kunnen ook een apart katern(tje), of verscheidene katernen, vormen en zijn genaaid; of ze kunnen alleen zijn aangeplakt of opgeplakt. (Dit laatste is m.n. het geval met sierpapieren, die zelf niet sterk genoeg zijn om direct te worden verwerkt.) Ook combinaties van deze mogelijkheden komen voor. Hart- en rugstrookjes kunnen eveneens worden toegepast.

Aan de schutbladen worden hoge mechanische eisen gesteld: ze behoren tot de kwetsbaarste onderdelen van de boekband. Dit verklaart de talloze variaties in de *schutbladconstructie*, die als regel een verbetering van de mechanische kwaliteiten beogen. Vaak zijn de schutbladen niet meer intact of is de oorspronkelijke constructie door reparatie niet meer waarneembaar.

OMGEHANGEN en GENAAIDE SCHUTBLADEN worden tijdens het naaien toegevoegd; AANGEPLAKTE SCHUTBLADEN kunnen later worden toegevoegd, maar meestal nog voor het afsnijden. OPGEPLAKTE SCHUTBLADEN kunnen ook in latere fasen worden aangebracht.

23.1 schutblad [o-en]

extra °blad, tussen het (°netto) °boekblok en het °plat toegevoegd.

Als regel omvatten de schutbladen een °dekblad en een of meer °vrije schutbladen. Ook het °oor kan tot de schutbladen worden gerekend.

Het samenstel van *schutbladen* kan onderscheiden worden in *voor-* en *achterschutbladen*.

¶ schutblad *D* Vorsatzblatt [o] *E* endpaper *F* feuille [v] de garde, garde [v]

- voorschutblad *D* Vorsatzblatt, vorderes Vorsatz, Vorsatz vorne *E* front endpaper, upper endleaf *F* feuille de garde au début
- achterschutblad *D* Nachsatzblatt, hinteres Vorsatz, Vorsatz hinten *E* back endpaper, off endpaper, lower end leaf *F* feuille de garde à la fin
- schutbladen (het samenstel van) *D* Vorsatz [o], Vorsätze *E* endpapers [mv], end leaves *F* gardes [v mv], feuilles [v mv] de garde

23.2 dekblad

°schutblad dat op de binnenzijde van het °plat is °opgeplakt. Gewoonlijk is het dekblad over de °inslagen geplakt. Het kan er echter ook onder vallen, of er geheel binnen vallen.

Gewoonlijk is het dekblad, net als andere schutbladen, met het °boekblok verbonden; is dat niet het geval (zelfs niet door °plakken over een smalle strook), dan is het een

zelfstandig dekblad (zo bv. de °spiegel). Dekbladen kunnen onderscheiden worden in *voor-* en *achterdekbladen*.

¶ dekblad *D* Spiegel [o] *E* pastedown, board paper, board leaf *F* garde [v] (du) contreplat, contre-garde [v], garde collée [v] • zelfstandig dekblad *E* separate pastedown *F* contre-garde [v] autonome

23.3 spiegelrand [m -en]

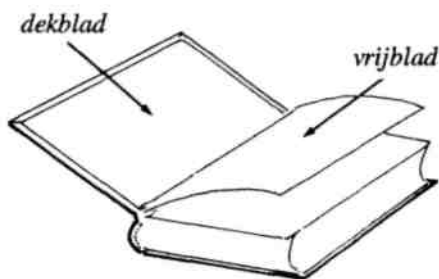
lijst op de binnenzijde van het °plat, gevormd door °inslagen en °scharnierversterking. De scharnierversterking is in deze situatie meestal uit hetzelfde materiaal vervaardigd als de inslagen. De lijst is vaak versierd.

¶ *D* Deckelrahmen [m] *E* doublure margin

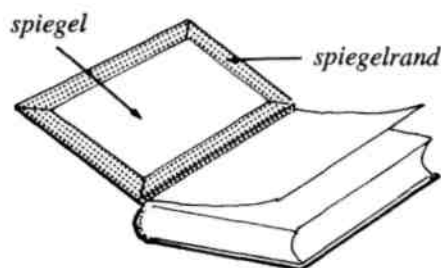
23.4 spiegel [m -s]

°dekblad dat binnen een °spiegelrand ligt.

¶ *D* Spiegel [m], Deckel- *E* doublure *F* doublure [v]

23.2-23.6

23.4-23.5

23.5 doublure [v -s]

°dekblad (meestal een °spiegel) dat uit voornaam materiaal (bv. °leer, zijde) bestaat en/of rijk afgewerkt is.

¶ *D* Doublure [m], Spiegel [m] *E* doublure *F* doublure [v]

23.6 vrij (schut)blad

vliegend blad

°schutblad dat tussen °plat en °boekblok vrij scharniert.

Een schutblad dat kennelijk vroeger een °dekblad was, maar nu vrij beweeglijk is, is een *vrij dekblad*.

¶ vrij schutblad *D* fliegendes (Vorsatz)blatt [o] *E* fly leaf *F* garde [v] volante • vrij dekblad *E* lifted pastedown

23.7 oor [o oren]

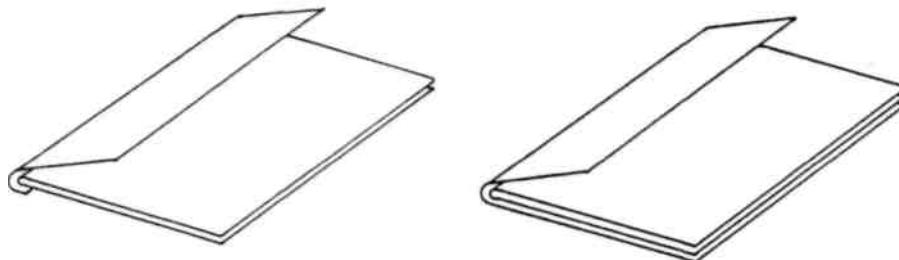
(zelfstandig) een brede °strook, doorgaans van °perkament, die met een °buitenkatern is meegenaaid.

(deel °schutbladkatern) buitenste °schutblad in een schutbladkatern, doorgaans van °papier, dat van onvolledige breedte is.

Een oor versterkt de verbinding tussen het °boekblok en het °plat waar het opgeplakt is. Het is veelal door het °dekblad onttrokken aan het zicht.

Het oor dat deel uitmaakt van een schutbladkatern kan aanvankelijk een heel schutblad zijn geweest, dat pas tijdens de bewerking tot oor is ingekort.

¶ D Ansatzfalz [m], Ansatzflügel [m], Flügelfalz

23.7 oor

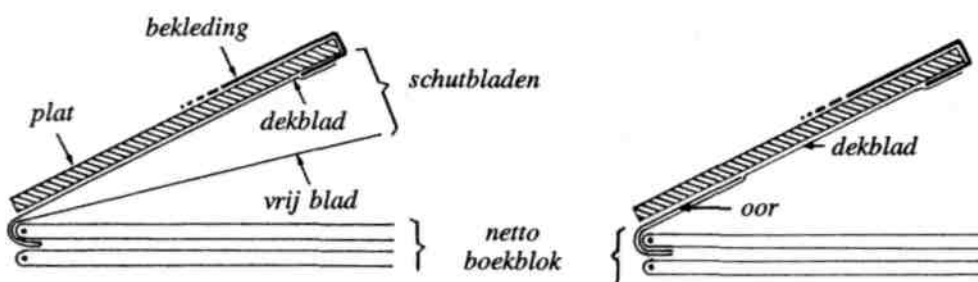
23.8 omgestoken schutblad omgehangen schutblad

°schutblad dat — al dan niet tezamen met andere schutbladen — om het °buitenkatern van het (°netto) °boekblok is °gehangen en zo met dat °katern mee is °genaaid.

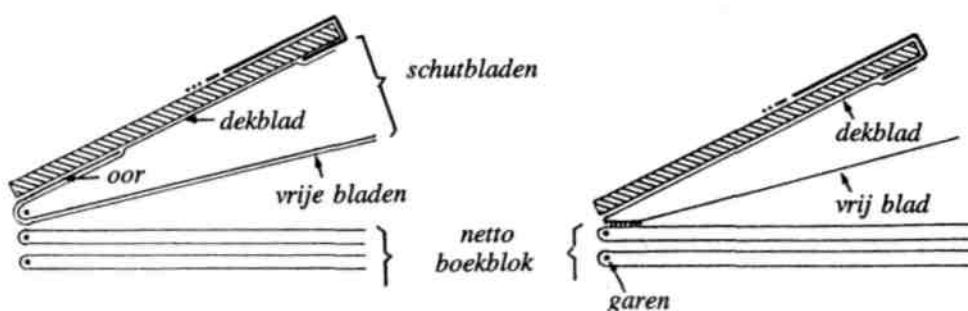
Een omgestoken schutblad moet dus een °kim hebben. Om een °dubbelblad eenzijdig (met beide bladen aan de buitenkant van het katern) om te hangen past men een °dubbele kim toe.

Het is mogelijk een schutblad om meer dan één katern te gelijk te hangen.

¶ D umgelegtes Vorsatz, umgehängtes Vorsatz, umgebrochenes/umgeklebtes Vorsatz

23.8 omgehangen schutblad

23.9 schutbladkatern

23.10 aangeplakt schutblad

23.9 **schutbladkatern** [o -en]

een of meer °schutbladen die als een zelfstandig °katern met het °boekblok mee zijn °genaaid.

Elk van de delen hiervan heet *genaaid schutblad*.

¶ *D* mitgeheftetes Vorsatz [o] *E* sewn endpapers

23.10 **aangeplakt schutblad**

°schutblad dat met een °buitenkatern verbonden is door oplakken over een smalle strook langs de °rugvouw.

¶ *D* angeklebtes Vorsatz [o] *E* tipped-on endpaper, tipped-in —

23.11 **opgeplakt schutblad**

°schutblad dat met een ander °blad verbonden is door oplakken over de volle oppervlakte.

Het blad waar het is opgeplakt is dan *overgeplakt*.

[Niet: *aangeplakt.]

¶ *D* kaschiertes Vorsatz [o] *E* laminated flyleaf, made flyleaf, — endpaper *F* garde [v] contrecollée

23.12 **doorlopend schutblad**

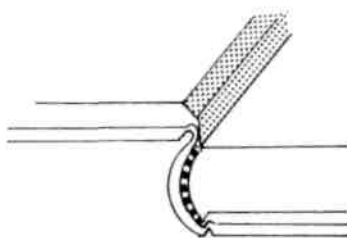
°dubbelblad van °sierpapier (of ander bijzonder materiaal), dat zodanig als °schutblad is verwerkt dat twee °bladzijden ervan een °opening vormen.

Dat kan o.a. gebeuren door beide °bladen aan andere (schut-)bladen °aan of °op te plakken.

¶ *D* durchgehendes Vorsatz

23.12 doorlopend schutblad

23.13 scharnierversterking

23.13 **scharnierversterking** [v -en]

een °strook (van leer of textiel), aan de binnenzijde van de scharnierende verbinding tussen °boekblok en °plat aangebracht (°genaaid of °geplakt).

[Niet: *kneep, *kneepversterking.]

¶ *D* Schutzfalz [m], Lederfalz *E* inner joint, hinge *F* charnière [v]

31.0 De bladen, katernen en andere onderdelen van het boekblok moeten met elkaar verbonden worden; deze verbinding kan men als de meest essentiële handeling bij het binden van een boek beschouwen. Meestal geschiedt zij door middel van garen (met behulp van een naald), in de vorm van NAAIEN; en sinds de invoering van de codexvorm is de meest gebruikelijke naaitechniek het NAAIEN DOOR DE vouw, waarbij het naaigaren de katernvouden passeert via NAAIGATEN.

31.1 **naaien** [genaaid]
het door middel van °garen verbinden van °bladen tot °katernen en van °katernen tot een °boekblok.

Bij het °dwars doornaaien worden ook bladen direct tot een boekblok verbonden.

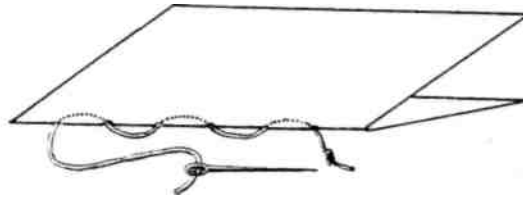
¶ *D* heften / Heftung [v] *E* sew, stitch / sewing, stitching *F* coudre / couture [v]

31.2 **door de vouw naaien**

techniek van °naaien waarbij het °garen deels in het °katernhart, deels buiten de °katernrug ligt, en in- en uitreedt door °naaigaten in de °katernvouw.

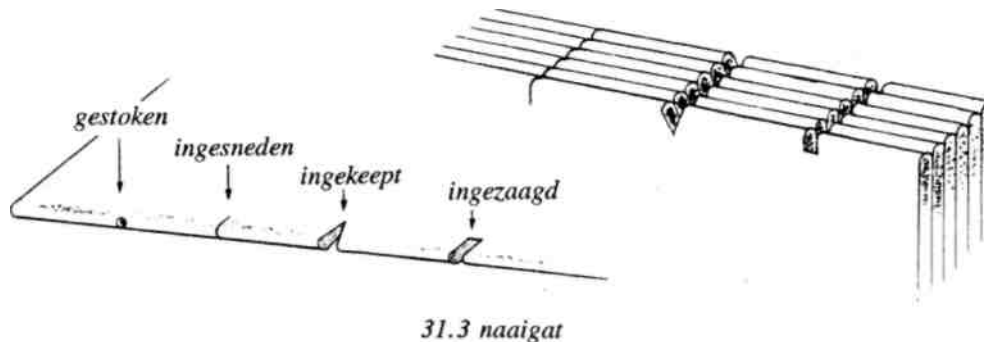
¶ *D* im Falz heften, durch den Falz heften *E* fold sewing, sewing through the fold

31.2 door de vouw naaien

31.3 **naaigat** [o -en]

opening, in de °katernvouw aangebracht voor het doorvoeren van het °garen.

31.3 naaigat

Elk naaigat kan afzonderlijk, met de naald, gemaakt worden tijdens het °naaien, of vooraf, in alle °katernen tegelijk, met verschillende instrumenten. Bij het met naald of priem *ingestoken* naaigat en bij de met een mes *ingesneden* naaigaten wordt geen katern materiaal weggenomen. Dit is wel het geval bij *ingekepte* naaigaten die bv.

gemaakt worden door inkerving met een mes, of met behulp van een zaag (met een rechthoekig of driehoekig profiel) (*ingezaagde* naaigaten).

°Naaisel en/of °bindingen kunnen in de *inkeping* (*kerf* of *zaagsnede*) verzonken liggen; het effect is een °gladde rug.

Bij het °dwars doornaaïen liggen de naaigaten dicht bij de °boekrug.

¶ naaigat *D* Heftloch [o] *E* sewing hole *F* trou [m] de couture • ingestoken naaigat *D* Stichloch [o], eingestochenes Heftloch *E* Pierced sewing hole *F* trou [m] de piquage • ingesneden naaigat *F* incision [v], entaille [v] horizontale • inkeping *D* Einkerbung [v] *F* entaille [v] en biseau *E* nicked sewinghole • kerf *D* Kerbe [v] *E* Nick *F* fente [v] • zaagsnede *D* Ansägung [v] *E* saw cut *F* grecque [v]

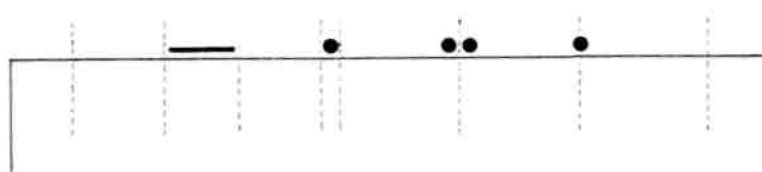
31.4 naaipositie [v -s]

plaats waar een °naaigat (of een aantal dicht bijelkaar gelegen en bijelkaar horende naaigaten) is aangebracht.

Naaigaten in verschillende °katernen op gelijke afstand van de °kop liggen op dezelfde naaipositie. De naaigaten, die gebruikt worden bij het °naaïen op eenzelfde °binding, liggen eveneens op eenzelfde naaipositie.

De grens tussen een naaipositie met twee naaigaten, dienende voor een °halve slag over een (relatief brede) binding, en twee naaiposities, dienende voor een (relatief korte) °buitensteek, is niet scherp te trekken.

¶ *D* Heftstelle [v] *E* sewing station

31.4 naaipositie

- 32.0 De loop van het garen kan bij het door de vouw naaien zeer ingewikkeld zijn. Toch laten al de mogelijke bewegingen van de naald, en de STEKEN die er het zichtbare resultaat van zijn, zich tot een beperkt aantal herleiden. Met de hier aangeboden termen zal men de meeste naaisels redelijk kunnen beschrijven.

Een element, dat voor het Westerse boek sinds de vroege Middeleeuwen karakteristiek is, is de BINDING. (Een *naaibank* dient om de bindingen tijdens het naaien strak te houden.) Oorspronkelijk dient de binding niet zozeer om de samenhang tussen de katernen te verbeteren, maar om de verbinding tussen boekblok en platten — eerder alleen met garen gemaakt — te versterken. Een LOZE BINDING heeft deze functie verloren.

¶ naaibank *D* Heftlade [v] *E* sewing frame *F* cousoir [m]

- 32.1 **steek** [m steken]

het stuk °garen tussen de plaats (°naaipositie) waar het garen uit het °katern treedt en die waar het weer naar binnen treedt, dan wel tussen die waar het in en die waar het weer uittreedt.

In bepaalde gevallen wordt ook een specifieke configuratie van steken (een °naaiwijze) 'steek' genoemd: zie °cahiersteek, °registersteek, °rijgsteek, °zadelsteek, °overhandse steek.

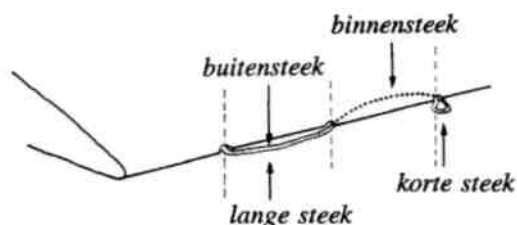
¶ *D* (Heft)stich [m] *E* (sewing) stitch *F* point [m]

- 32.2 **lange steek**

°steek waarbij uit- en intreden (resp. in- en uittreden) op verschillende °naaiposities plaatsvinden (in hetzelfde of in verschillende °katernen).

- 32.3 **binnensteek**

°lange steek die in het °katernhart ligt.

32.2 lange steek

32.3 binnensteek

32.4 buitensteek

32.5 korte steek

32.4 hellende buitensteek

- 32.4 **buitensteek**

°lange steek die over de °katernrug loopt.

Indien uit- en intreden in verschillende °katernen plaatsvinden, is het een *hellende buitensteek*.

¶ buitensteek *D* Langstich [m] *E* long stitch • hellende buitensteek *E* diagonal change-over (long stitch)

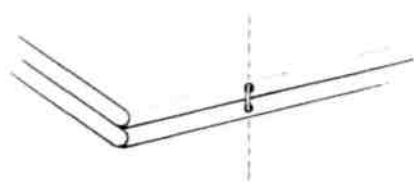
32.5 korte steek

°steek waarbij uit- en intreden op dezelfde °naaipositie plaatsvinden (in hetzelfde of in een ander °katern).

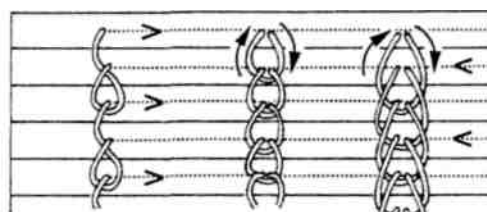
32.6 oversteek

°korte steek waarbij uit- en intreden in opeenvolgende °katernen plaatsvinden zonder °kettingsteek of °slag.

¶ *D* Querstich [m] *E* span, direct change-over

32.6 oversteek

stijgend doorlopend verlengd

32.7 kettingsteek

32.7 kettingsteek

°korte steek waarbij het °garen tussen uit- en intreden (in hetzelfde of in een ander °katern) onder het op die °naaipositie aanwezige garen van een eerdere °naaitoer doorgaat (een *lus* maakt).

Er zijn vele verschillende typen van kettingsteek. Met name kan een kettingsteek *doorlopend* zijn (indien uit- en intreden in hetzelfde katern plaatsvinden) of *stijgend* (indien naar het volgende katern gegaan wordt), en *verlengd* (*over twee, drie ... katernen*) (indien de lus niet onder het garen van het vorige, maar van het voorvorige of nog eerdere katern wordt gemaakt).

¶ *D* Kettenstich [m] *E* chain stitch, link — *F* point [m] de chaînette

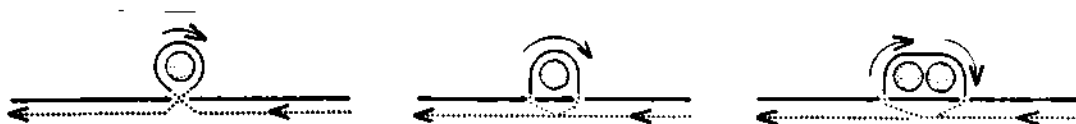
32.8 slag [m -en]

°korte steek waarbij het °garen om of over een °binding is gevoerd.

32.9 rondslag

°slag waarbij het °garen éénmaal geheel om de °binding gaat.

¶ *D* (Bund)umschlingung [v] *E* loop *F* tour [m] mort

32.9 rondslag

32.10 dubbele rondslag

°slag waarbij het °garen om elk van de twee elementen van een °dubbele binding afzonderlijk een °rondslag maakt.

¶ *F* double tour [m]

32.10 dubbele rondslag

32.11 spaarslag

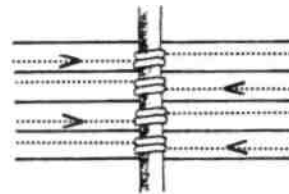
32.11 spaarslag

°slag waarbij het °garen slechts om één van de elementen van een °dubbele binding een °rondslag maakt.

32.12 wikkelslag

°slag waarbij het °garen meer dan eens geheel om de °binding gaat. Het resultaat is een aantal *wikkelingen* (het grensgeval, de °rondslag, zou dan een °slag met één wikkeling zijn).

¶ wikkeling *D* blinde Umschlingung [v] *E* packing stitch, packing loop, wrapping loop
F faux-tour [m]

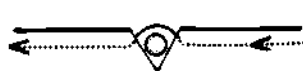

32.12 wikkelslag

32.13 halve slag

°korte steek waarbij het °garen een °binding aan de buitenzijde passeert, maar er niet geheel omheen gaat.

¶ *E* lap *F* point-devant [m], simple passage [m]

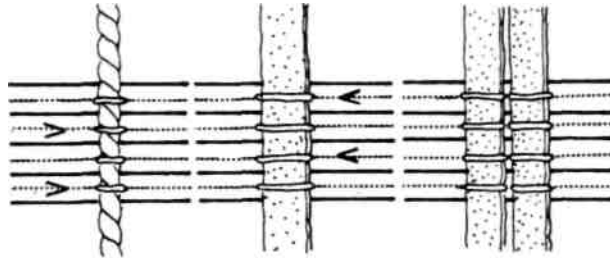
32.13 halve slag

32.14 binding [v -en]

een °dwars op de °boekrug (°transversaal) geplaatst element dat in het °naaisel is geïntegreerd.

Een binding is gewoonlijk buigzaam; zij kan echter door een stijf element zijn versterkt.

¶ *D* (Heft)bund [m]   *E* sewing support, band   *F* nerf [m]

32.14 binding

32.15 bindingeind [o -en]

deel van de °binding dat buiten de °boekrug uitsteekt en waarmee een verbinding wordt gemaakt tussen °boekblok en °plat.

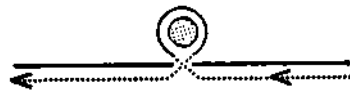
¶ *D* Bundende [o]   *E* slip   *F* bout [m] de nerf, extrémité [v] de nerf

32.16 opliggende binding

°binding die op de °boekrug ligt.

De aanwezigheid van de opliggende binding kan in de °rugbekleding zichtbaar zijn als °rib.

¶ *D* erhabener Bund [m]   *E* raised sewing support, — band   *F* nerf [m] saillant, — apparent

32.16 opliggende binding

32.17 verzonken binding

32.17 verzonken binding

°binding die in een °inkeping of °zaagsnede in de °boekrug ligt en daar niet of nauwelijks boven uitsteekt.

De aanwezigheid van de verzonken binding is in de °rugbekleding niet zichtbaar (°gladde rug).

¶ *D* versenkter Bund [m]   *E* recessed band, recessed support   *F* nerf [m] cousu à la grecque

32.18 naairiem [m -en]

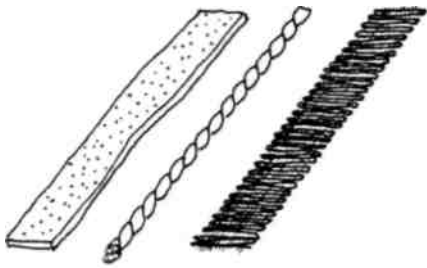
32.19 naaitouw [o -en]

32.20 naaiband [o -en]

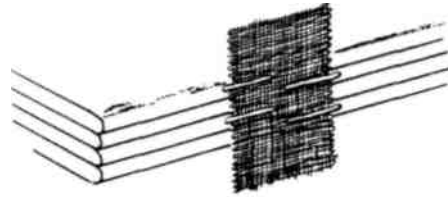
°binding bestaande uit een smalle strook °leer of °perkament, resp. °touw, resp. een strook textiel.

De naairiem kan *getordeerd* zijn.

¶ naairiem *D* Heftriemen [m], *Lederbund* [m] *E* thong *F* languette [v] de cuir, lanière [v] de cuir, nerf [m] plat • naaitouw *D* Heftschnur [v], Heftkordel [v] *E* cord *F* corde [v], ficelle [v], cordelette [v] • naaiband *D* Heftband [o] *E* tape *F* ruban [m], lien [m] de couture, bande [v] • getordeerde riem *D* in sich verdrehter *Lederbund* [m] *F* lanière [v] de cuir torsadée

32.18-20 naairiem / naaitouw / naaiband

32.21 naaistrook

32.21 naaistrook [v/m stroken]

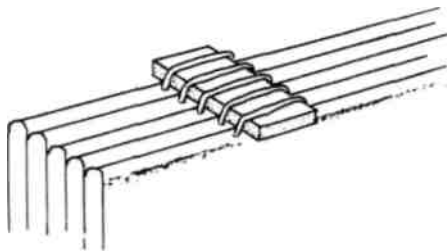
°binding bestaande uit een brede strook °perkament of textiel. Het naaien geschiedt dan door middel van °buitensteken om de binding heen, of dóór de binding heen (*doorgenaaide binding*).

De termen 'smal' en 'breed' voor de °naairiem resp. -strook zijn uiteraard relatief.

¶ naaistrook *E* strap *F* ruban [m] • doorgenaaide binding *D* Heftung [v] durch das Band *F* couture [v] piquée

32.22 loze binding

°binding waarvan de °bindingeinden zijn afgesneden. Met een loze binding kan dus geen direkte verbinding tussen °boekblok en °platten worden gemaakt.

32.22 loze binding

32.23 dubbele binding

32.23 dubbele binding

°binding die bestaat uit twee gelijke, naast elkaar liggende elementen. Voorbeeld: *dubbel touw*. Een binding die uit één element bestaat is een *enkele binding*. Voor een dubbele binding wordt meestal één °naaigat per °naaipositie gemaakt, voor

een enkele binding vaak twee. Als regel wordt bij een dubbele binding een °dubbele rondslog gemaakt, maar het is ook mogelijk om een °enkele rondslog of een °spaarslag te maken om beide elementen.

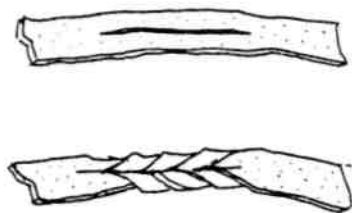
¶ dubbele binding *D* Doppelbund [m] *E* double sewing support, — bands *F* double nerf [m], nerfs jumelés • dubbel touw *D* Doppelschnur *E* double cords *F* double corde, cordelettes [v, mv] jumelées • enkele binding *D* einfacher Bund [m] *E* single sewing support, — band *F* nerf simple, — unique

32.24 gespleten riem

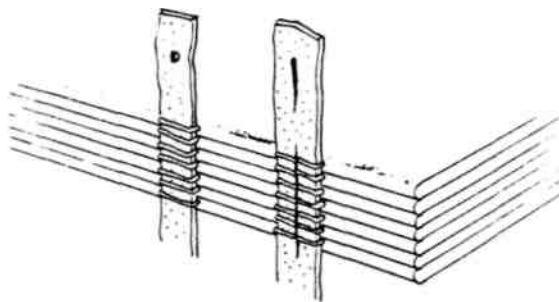
°dubbele binding, bestaande uit een brede °naairiem waarvan het gedeelte dat de °boekrug raakt in de lengte gespleten is.

De gespleten riem kan *getordeerd* zijn.

¶ gespleten riem *D* geschlitzter Lederbund [m] *E* slit thong *F* nerf [m] fendu, languette [v] fendue, lanière [v] — • gespleten en getordeerde riem *D* geschlitzter und in sich verdrehter Lederbund *F* languette de cuir fendue et tortillée, lanière de cuir enroulée sur elle même

32.24 gespleten riem

32.25 spangat

32.25 spangat [o -en]

langwerpig of rond gaatje in het bindingeind van een °naairiem om deze te spannen voor het °naaien.

¶ *F* boutonnière [v]

- 33.0 De afzonderlijke steken zijn vaak moeilijk te analyseren. Wat men in feite waarneemt, zijn grotere structuren, NAAISELS. Als men de boekrug kan waarnemen, ziet men dat de op een naaipositie telkens herhaalde korte steken karakteristieke patronen hebben gevormd, zoals het KETTINGNAAISEL en het VISGRAATNAAISEL. Ook het BUITENSTEEKNAAISEL is onmiskenbaar. In de katernharten kan men vaak uit de binnensteken de gevolgde NAAIWIJZE achterhalen.

De steken, die de binder maakt tussen de uiterste naaiposities, vormen een NAAITOER. Gewoonlijk wordt deze opeenvolging van steken in de volgende naaitoer spiegelbeeldig herhaald (*doorlopend naaien*). Als regel ligt een naaitoer in één katern. Hij kan echter ook over meerdere katernen verdeeld zijn (bij het WISSELNAAIEN); ook kunnen er in een katern twee naaitoeren voorkomen, een heen en een weer (dan zijn de binnensteken verdubbeld). Tenslotte kunnen er meerdere onafhankelijke naaitoeren in één katern voorkomen.

33.1 naaisel [o -s]

(in engere zin) de garenstructuur, die zich aan de °boekrug op een bepaalde °naaipositie of tussen twee naaiposities bevindt.

(in ruimere zin) het geheel van de garenstructuur in het genaaide °boekblok.

¶ *D* Heftung [v] *E* stitch pattern, sewing structure *F* couture [v]

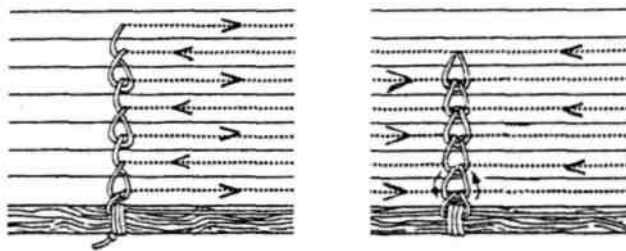
33.2 kettingnaaisel

°naaisel, gevormd door een opeenvolging van °kettingsteken.

Gewoonlijk bevindt kettingnaaisel zich alleen op de uiterste °naaiposities (dan heet het ook wel *ketting*). Bij °naaiwijzen die niet van °bindingen gebruik maken (°kettingsteektechniek) treft men het ook op andere naaiposities aan.

[Niet: *kettingsteek.]

¶ *D* Fitzbund [m], Kette [v] *E* chain stitch, catch —, kettle —, *F* chaînette [v]

33.2 kettingnaaisel

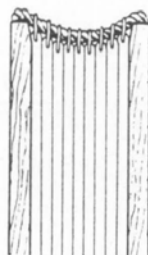
33.3 **wikkelnaaisel**

°naaisel op een °binding, gevormd door een opeenvolging van °wikkelslagen. Het aantal wikkelingen is dus groter dan het aantal °katernen. (Als er per katern één °rondslag plaatsvindt, is het een *(enkelvoudig) rondslagnaaisel*).

¶ *D* Rundbogenheftung *E* packed sewing, arch sewing *F* couture [v] brodée

33.3 wikkelnaaisel

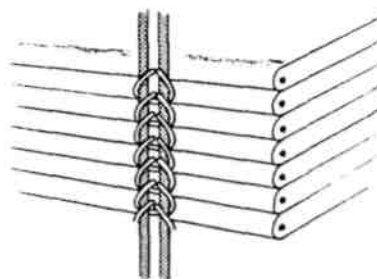
33.3 (enkelvoudig) rondslagnaaisel

33.4 **visgraatnaaisel**

°naaisel op een °binding, gevormd doordat elke °dubbele rondslag tegelijk een °kettingsteek is.

¶ *D* Fischgratenheftung [v] *E* herringbone sewing *F* couture en arêtes de poisson, — en/à chevrons, — en épi de blé

33.4 visgraatnaaisel

33.5 **buitensteeknaaisel**

verzamelterm voor °naaisels tussen twee °naaiposities, gevormd door een opeenvolging van °buitensteken.

Buitensteeknaaisel kan het effect van zeer verschillende °naaiwijzen zijn (°buitensteektechnieken, bv. de °registertechniek).

33.6 **naaitoer** [m -en]

de weg van het °garen tussen de uiterste °naaipositie aan de zijde van de °kop en de uiterste naaipositie aan de zijde van de °staart.

33.7 **naaiwijze** [v -n]

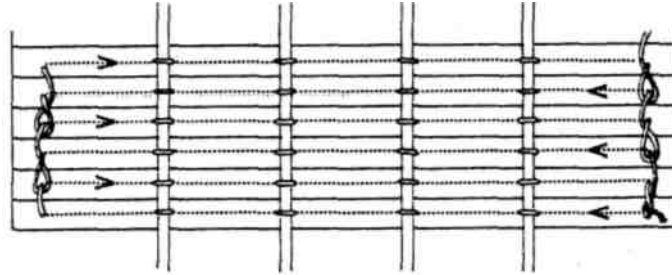
een bepaalde methode van °naaien.

¶ *D* Heftungsart [v], Heftart *E* method of sewing *F* mode [v] de couture

33.8 heelluit naaien

°naaiwijze waarbij de °naaitoer in één katern ligt, met een °binnensteek tussen elke twee opeenvolgende °naaiposities en een °korte steek op elke naaipositie.

¶ heelluit naaien (het) *D* Durch(aus)heftung [v] *E* all along sewing, sewing all on
F couture [v] tout du long, — dos long

33.8 heelluit naaien

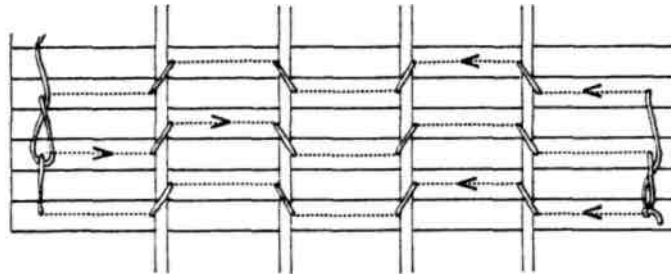
33.9 wisselnaaien

wisseltechniek [v -en]

°naaiwijze waarbij de °naaitoer over twee (*halfuit naaien*) of meer katernen verdeeld is.

Hierbij bevat een deel van de °katernharten dus geen °binnensteken.

¶ wisselnaaien (het) *D* Wechsel(stich)heftung [v] *E* sewing two-on [/ three-on etc]
F couture [v] à deux [/ trois etc] cahiers • halfuit naaien (het) *D* Wechselheftung
E two-on sewing, sewing two-sections on, abbreviated sewing *F* couture [v] à deux cahiers

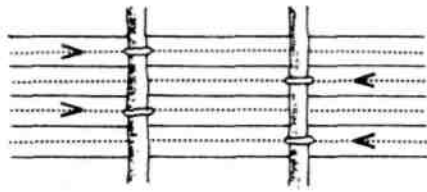
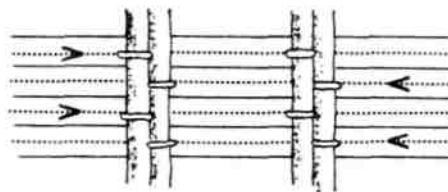
33.9 wisselnaaien

33.10 alternerend naaien

°naaiwijze waarbij de °binnensteek een of meer °naaiposities overslaat.

Er wordt dus op de overgeslagen naaipositie geen °korte steek gemaakt.

¶ *D* abwechselnde Heftung [v] *F* couture [v] à nerfs sautés

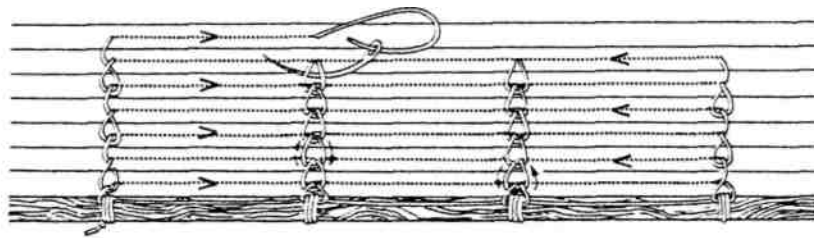
33.10 *alternierend naaien*33.11 *spaartechniek***33.11 spaartechniek [v]**

°naaiwijze waarbij om °dubbele bindingen °sparslagen worden gemaakt.

33.12 kettingsteektechniek

°naaiwijze waarbij de verbinding tussen de °katernen uitsluitend door °kettingsteken tot stand is gebracht.

¶ *D Kettenstichheftung [v] E unsupported sewing F couture [v] en chaînette*

33.12 *kettingsteektechniek***33.13 buitensteektechniek**

verzamelterm voor °naaiwijzen waarbij °buitensteken worden toegepast.

¶ *D Langstichheftung [v]*

33.14 cahiertechniek

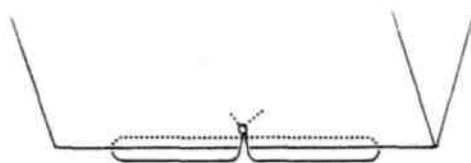
cahiersteek [m -steken]

°buitensteektechniek, waarbij zich tussen elke twee °naaiposities een °binnen- en een °buitensteek bevinden.

Omdat begin en eind van de °naaitoer op één punt vallen, is het °garen gemakkelijk af te hechten, zodat deze °naaiwijze bijzonder geschikt is voor op zichzelf staande °katernen.

Deze naaiwijze wordt veelal op drie naaiposities toegepast, maar er bestaan ook 'verlengde' versies op meer naaiposities.

¶ cahiertechniek *D Heftung [v] auf drei Stiche E pamphlet stitch • verlengde cahiertechniek D Heftung auf vier (usw.) Stiche E pamphlet stitch on four (etc.) sewing stations*

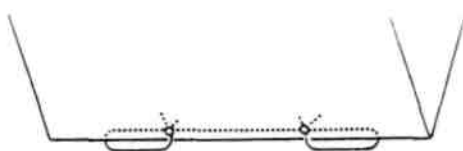
33.14 cahiertechnik

33.15 registertechnik**registersteek**

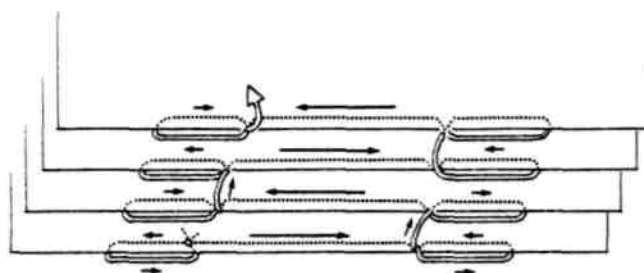
°buitensteektechniek op vier °naaiposities, die in elk °katern drie °binnen- en twee °buitensteken vertoont.

In- en uittreden vinden bij deze °naaiwijze niet op de uiterste naaiposities plaats. Er bestaan ook 'verlengde' versies van deze techniek, op meer dan vier naaiposities. Deze °naaiwijze is geschikt voor op zichzelf staande °katernen, maar kan ook op meerdere katernen worden toegepast: *doorgaande registersteek*.

¶ D Aktenheftung [v], Aktenstich [m]

33.15 registertechnik

33.15 doorgaande registersteek

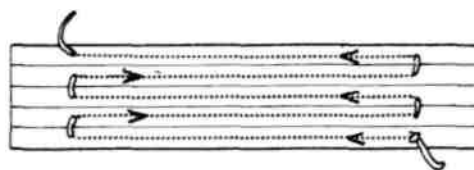
33.16 eensteekstechnik

°buitensteektechniek op twee °naaiposities waarbij een °binnensteek gevolgd wordt door een °buitensteek naar het volgende °katern.

Gewoonlijk wordt het °omslag °meegenaaid. — De techniek kan ook per katern twee maal onafhankelijk worden toegepast: *tweesteekstechnik*.

33.16 eensteekstechnik

33.17 brocheertechnik

33.17 brocheertechnik

°naaiwijze waarbij de verbinding tussen de °katernen uitsluitend door °oversteken tot stand is gebracht.

¶ D holländern

34 ANDERE VERBINDINGEN

- 34.0 Naast het naaien door de vouw zijn er andere mogelijkheden bladen (niet noodzakelijk-kerwijs tot katernen gegroepeerd) tot een boekblok te verenigen. Het DWARS DOORNAAI-EN, vooral bekend uit Japanse en andere Oosterse bindwijzen, is ook in het Westen voor eenvoudig bindwerk van dunne boeken zeer algemeen. (De daarbij toegepaste steken en naaiwijzen kunnen ook op andere voorwerpen dan een boekblok worden toegepast.) Deze techniek is voor wat het Westen betreft nog zeer onvolledig onderzocht.

Verder zijn er verbindingen — in het algemeen lusvormig — met leren of perkamenten riempjes en dergelijke mogelijk (zowel door de vouw als dwars); de voornaamste daarvan is de STRENGEL.

Tenslotte zijn reeds vóór 1800 eerste vormen van *garenloze verbindingen* te vinden (die wij hier niet behandelen).

34.1 **dwars doornaaïen** [doorgenaaid]

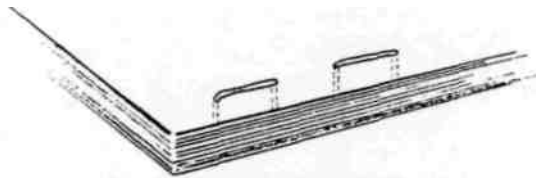
techniek van °naaien waarbij het °garen door het °boekblok (en veelal ook de °platten) gaat via °transversale °naaigaten die dicht bij de °rug zijn aangebracht.

Bij deze techniek maakt het niet uit of het boekblok uit °katernen of uit losse °bladen bestaat.

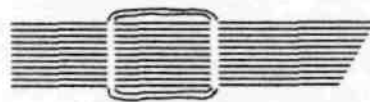
¶ *D* nadeln, quer durchheften / Blockheftung [v], Seitenstich [m] *E* side sewing, stab-sewing, stabbing *F* couture [v] à plat, piqure [v] au bloc

34.2 **halve lus** [v/m -sen]

°steek waarbij het °garen over het °plat van het ene °transversale °naaigat naar het andere loopt.

34.2 halve lus

34.3 rechte lus

34.3 **rechte lus**

configuratie waarbij twee °transversale °naaigaten over beide °platten door °halve lussen zijn verbonden.

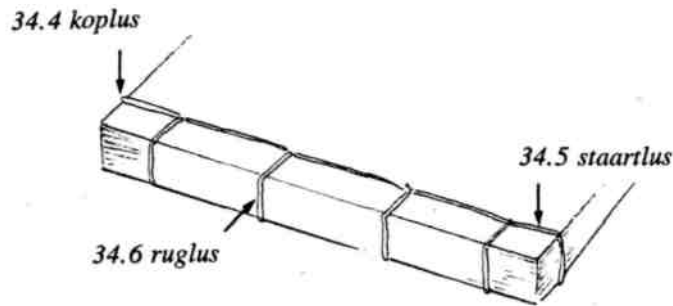
De rechte lus kan door verschillende °naaiwijzen tot stand zijn gebracht.

34.4 **koplus**

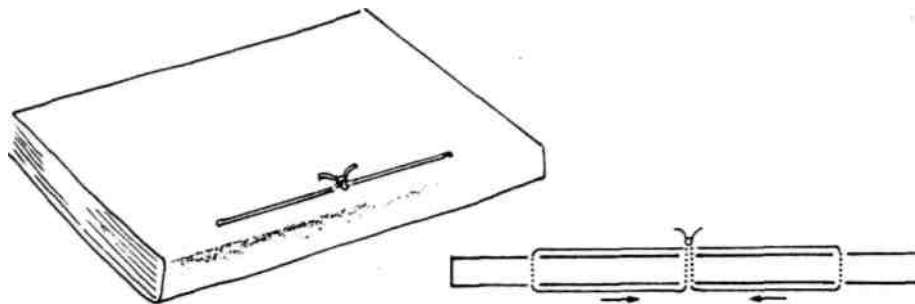
34.5 **staartlus**

34.6 **ruglus**

°steek waarbij het °garen van het ene uiteinde van een °transversaal °naaigat over de °kop- resp. °staartsnede, resp. over de °boekrug naar het andere uiteinde van hetzelfde naaigat loopt.

34.7 albumnaaisel

configuratie bestaande uit twee °rechte lussen.

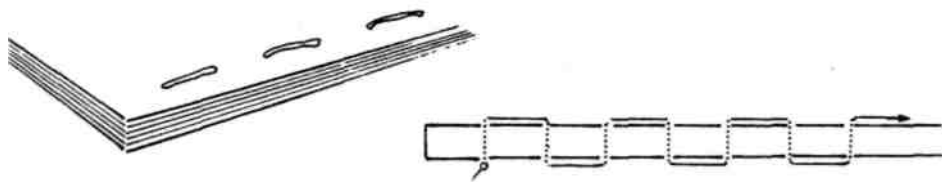

34.7 albumnaaisel

34.8 rijgsteek [m -steken]

°naaiwijze waarbij een opeenvolging van °halve lussen, afwisselend op het ene en het andere °plat, is gevormd.

¶ *D* einfacher Längsstich [m] *E* Running stitch *F* point [m] devant

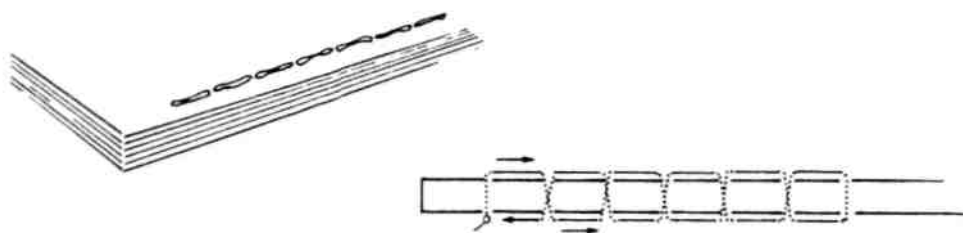

34.8 rijgsteek

34.9 zadelsteek

°naaiwijze waarbij een opeenvolging van °rechte lussen is gevormd. De zadelsteek kan als een symmetrisch verdubbelde °rijgsteek zijn ontstaan — hetzij door van het eind terug te werken, hetzij door tegelijkertijd met twee naalden te werken.

¶ *D* doppelter Längsstich [m] *E* saddle stitch, saddler's — *F* point [m] de sellier, couture sellier

34.9 zadelsteek

34.10 overhandse steek

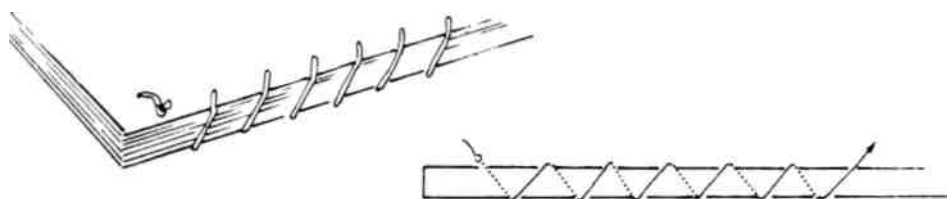
°naaiwijze waarbij het garen van het ene uiteinde van een °transversaal °naaigat over de °boekrug naar het andere uiteinde van een volgend naaigat loopt.

Bij het passeren van de boekrug kan tevens een °binding in het *overhandse naaisel* zijn opgenomen.

Bij deze naaiwijze — of juister: naaiwijzen — zijn de naaigaten veelal dichter bijeengeplaatst dan anders; ook staan zij vaak niet zuiver °transversaal maar enigszins schuin.

Het naaien met de overhandse steek wordt ook *driegen* genoemd.

¶ *D* (unverschlungener) Überwendlingsstich [m] *E* overcasting, oversewing *F* point [m] de surjet

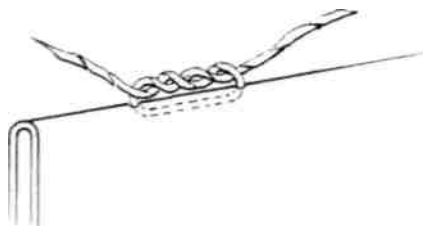
34.10 overhandse steek

34.11 strengel [m -s]

lus, gevormd door een schuin opgerold reepje °perkament, waarvan de einden enige malen om elkaar gewonden (*dichtgedraaid*) zijn.

Strengels worden met name veel toegepast in °koperten. De vrije uiteinden kunnen zijn *teruggestoken* (bv. tussen °katern en °omslag, door dezelfde gaten waardoor de strengel het omslag passeerde). Als de einden lang genoeg zijn, kunnen zij ook na het terugsteken in een volgend katern worden gestoken, en in het °hart daarvan worden dichtgedraaid; of zelfs nogmaals worden teruggestoken, zodat een verbinding met een derde katern tot stand kan komen (*doorgaande strengel*)

¶ *E* tacket

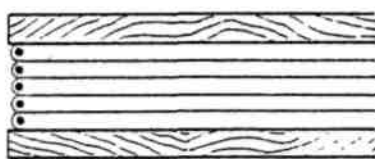
34.11 strengel

- 41.0 Na het naaien kan de BOEKRUG aan een aantal handelingen worden onderworpen om de onderlinge samenhang van de katernen te verstevigen (*rugbewerking*). Dit zijn voornamelijk het consolideren van de boekrug met lijm (*lijmen*) en het aanbrengen van RUGBELEG, en eventueel het geven van een ronde vorm aan de rug en het vormen van de KNEEP.

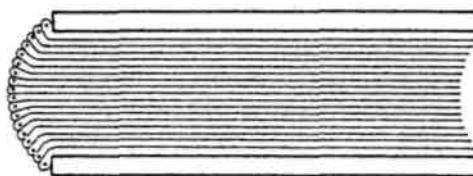
41.1 rechte rug [m -gen]

°boekrug waarbij de °katernruggen (ongeveer) in één vlak liggen.

¶ *D* gerader Rücken [m], flacher — *E* flat back, — spine *F* dos [m] plat, — carré

41.1 rechte rug

41.2 ronde rug

41.2 ronde rug

°boekrug die in een ronde vorm is gebracht.

Deze bewerking (*ronden* of *rondzetten*) versterkt de licht natuurlijke ronding die het gevolg is van de °opdikking.

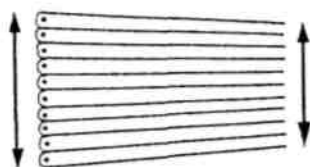
¶ *D* runder Buchrücken [m] *E* round back *F* dos [m] rond, — arrondi

41.3 opdikking [v -en]

de toename van de °dikte van het °boekblok aan de °rugzijde ten opzichte van de rest van het boekblok.

De opdikking wordt voornamelijk veroorzaakt door de dikte van het °garen, dat bij het °naaien in de °katernharten komt te liggen.

¶ *D* (Rücken)steigung [v] *E* swell, swelling *F* épaississement [m]

41.3 opdikking

41.4 kneep

41.4 **kneep** [v knepen]**schouder** [m -s]

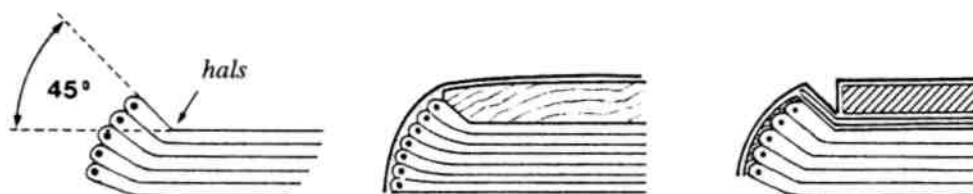
het min of meer scherp omgebogen gedeelte van de °katernen vlak bij de °boekrug.

De grenslijn tussen het vlak van het °boekblok en het omgebogen gedeelte heet de *hals* van de kneep.De kneep ontstaat door het boekblok tussen *kneepplanken* in een pers te plaatsen en de randen van de katernen met een hamer naar buiten te slaan (*knepen*).¶ kneep *D* Abpreßfalz [m], Rückenfalz *E* shoulder *F* mors [m] • knepen *D* abpressen *E* back / backing *F* façonnage des mors • hals *E* seat41.5 **schuine kneep**

°kneep die een hoek van ongeveer 45° met het vlak van het °boekblok maakt.

De schuine kneep kan toegepast zijn met een °gesloten scharnier, en met een °open scharnier en °kneepgleuf.

[Niet: *Duitse kneep.]

¶ *D* schräger Falz, flacher —, seichter —41.5 *schuine kneep*41.6 **haakse kneep**

°kneep die een hoek van ongeveer 90° met het vlak van het °boekblok maakt.

[Niet: *Franse kneep.]

¶ *D* tiefer Falz [m], senkrechter Falz *F* mors [m]41.6 *haakse kneep*41.7 **rugbeleg** [o -ggen]

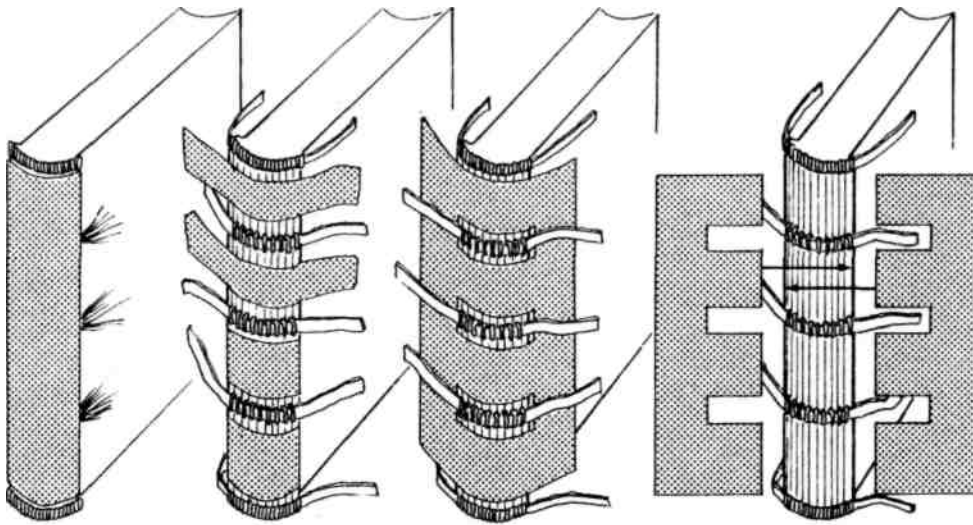
stuk soepel materiaal (°leer, °perkament, °papier, textiel ...) dat op de °boekrug is °genaaid of °geplakt vóór de °rugbekleding is aangebracht.

De gebruikelijkste vormen zijn: *volledig rugbeleg*, over de volle °hoogte van de boekrug, en *overlijmstroken*, die zich alleen tussen de °bindingen bevinden en veelal smaller zijn dan de ruimte daar tussen. Beide kunnen tot de °breedte van de boekrug

beperkt zijn, of zich ook over een gedeelte van het °plat uitstrekken; in het laatste geval zijn de uiteinden veelal op de buiten- of binnenzijde van de platten geplakt ter versterking van het °scharnier.

Het volledig rugbeleg kan uitsparingen vertonen voor de °opliggende bindingen: *roostervormig*, *kamvormig rugbeleg*. Een buiten het boekblok uitstekend deel van volledig rugbeleg heet *vleugel*; op het plat geplakt het kan makkelijk verward worden met een °oor.

¶ *D* Hinterklebung [v] *E* spine reinforcement, spine lining *F* claie [v], garniture [v] de dos • roostervormig rugbeleg *E* slotted liner • kamvormig rugbeleg *E* comb-liner • overlijmstrook *E* patch-liner

41.7 rugbeleg

42 SNEDE

- 42.0 Nadat de rugzijde van de katernen door het naaien (en de verdere rugbewerking) verbonden is, worden in de regel de overige zijden door AFSNIJDEN gelijk gemaakt. Soms zijn de sporen van het gebruikte gereedschap (*trekmes*, (*snij*)ploeg of *snijmachine*) nog herkenbaar.

Het afsnijden geschiedt meestal voor het aanbrengen van de platten; in het geval van soepele platten kan het ook na het aanbrengen daarvan plaatsvinden.

De SNEDE kan verder onbehandeld (BLANK) blijven; zij kan ook versierd worden, door het aanbrengen van verf of goud of door tal van andere bewerkingen. De snede kan ook voorzien worden van SNEDETITELS, wapens of andere opschriften, en van hulpmiddelen om de weg in het boek te vinden, zoals klavieren.

42.1 afsnijden [afgesneden]

het gelijkmaken van een of meer zijden van het °boekblok, door van alle °bladen gezamenlijk materiaal weg te nemen, zodat de kanten daarvan één vlak vormen. Het resultaat is een *gladde snede*.

Het afsnijden geschiedt na het °naaien. Bij het afsnijden van een zijde gaan eventuele °buitenvouwen en °velranden daar verloren.

¶ afsnijden *D* beschneiden *E* cut off *F* rogner • gladde snede *D* glatter Schnitt [m]
E edge cut solid *F* tranche [v] lisse

42.2 snoeien [-d]

het slechts min of meer gelijkmaken van een of meer zijden van de afzonderlijke °katernen van een °boekblok, door een geringe hoeveelheid materiaal weg te nemen (met een mes of schaar). Het resultaat is een *gesnoeide snede*.

Het snoeien geschiedt als regel (maar niet steeds) vóór het °naaien. Hierbij gaan eventuele °buitenvouwen en °velranden geheel of gedeeltelijk verloren.

[Niet: *ebarberen.]

¶ snoeien *D* beraufen, ebarbieren *E* trimming, rough cutting *F* ébarber / ébarbage
• gesnoeide snede *D* beraufter Schnitt [m], ebarbierter — *E* trimmed, cut rough
F tranche [v] ébarbée

42.3 opensnijden [-gesneden]

het zonder materiaalverlies doorsnijden van de °buitenvouwen, zodat de °bladen vrij beweeglijk worden.

Eventuele °velranden blijven hierbij bewaard.

¶ *D* aufschneiden *E* open *F* ouvrir

42.4 snede [v -n]

elk van de drie zijden van het °boekblok, gevormd door de kanten van de individuele °bladen die door °afsnijden of °snoeien gelijk gemaakt zijn.

De drie sneden afzonderlijk worden als *kop-*, *front-* en *staartsnede* aangeduid (in tegenstelling tot °kopzijde enz. als zij °onafgesneden zijn). De sneden gezamenlijk heten 'sneden' [ook: snede]: 'sneden gesprenkeld'; men kan hiervoor ook het bijwoord *rondom* gebruiken: 'rondom verguld'.

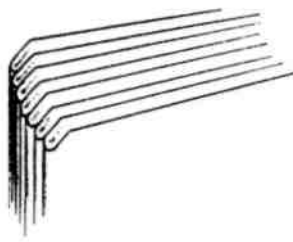
¶ snede *D* Schnitt [m], -fläche [v] *E* edge *F* tranche [v] • kopsnede / front- / staart-
D Kopfschnitt [m], Ober- / Vorder- / Unter-, Schwanz-, Fuß- *E* head edge, top — / fore
 — / tail —, bottom — *F* tranche [v] de tête / gouttière, tranche de gouttière / — de
 queue • snede rondom *D* Rundumschnitt, dreiseitiger Schnitt [m] *E* edges *F* (les)
 trois tranches

42.5 kapitaalsnede

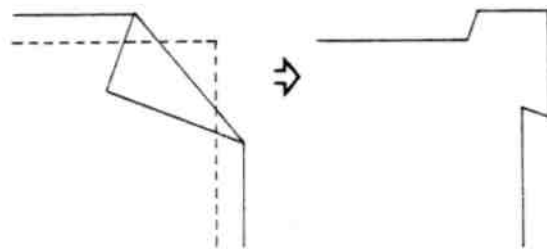
het vlakje, ontstaan door het schuin (onder een hoek van circa 45° met zowel de °boekrug als de °kop- dan wel °staartsnede) °afsnijden van een uiteinde van de boekrug.

Deze ingreep is vermoedelijk bedoeld om het °kapitaal ruimte te bieden zodat het niet buiten het °boekblok hoeft uit te steken.

¶ *E* Backcornering (of textblock) *F* découpe [v] en biais, chanfrein [m]

42.5 kapitaalsnede

42.6 snijoor

42.6 snijoor [o -oren]

uitstekend gedeelte van een °blad, ontstaan doordat het blad tijdens het °afsnijden verkeerd gevouwen was.

¶ *F* fausse coupe

42.7 onafgesneden

°boekblok of zijde daarvan zonder sporen van °afsnijden of °snoeien.

De °buitenvouwen zijn dus niet °afgesneden (eventueel wel °opengesneden); bij °geschept papier is de °scheprand aanwezig.

¶ *D* unbeschnitten *E* uncut, untrimmed *F* non rogné

42.8 onopengesneden

°boekblok of zijde daarvan waarbij de °buitenvouwen geheel intact zijn.

De °bladen zijn dus noch tijdens het binden, noch in een later stadium van elkaar gescheiden.

¶ *D* unaufgeschnitten *E* unopened *F* non coupé

42.9 holle snede

°frontsnede die, doordat het °boekblok een °ronde rug heeft gekregen, een daarmee corresponderende holle vorm heeft aangenomen.

¶ *D* Hohlschnitt [m] *F* gouttière [v]

42.10 **blanke snede**

°snede die na het °afsnijden geen verdere behandeling heeft ondergaan.

¶ *D* weißer Schnitt [m] *F* tranche [v] nue

42.11 **geverfde snede**

°snede die egaal in één kleur geverfd is.

[Niet: *verfsnede.]

¶ *D* Farbschnitt [m] *E* stained edge *F* tranche [v] peinte, — [de] couleur

42.12 **sponssnede**

°snede waarop verf in onregelmatige vlekken is aangebracht (door middel van een spons of iets dergelijks).

42.13 **stijfselsnede**

°geverfde snede waarbij in de nog verse, met stijfsel aangemaakte verf ornamentale versieringen zijn aangebracht (met een stokje, kam, vingertop of ander voorwerp).

¶ *D* Kleisterschnitt [m] *E* paste edge *F* tranche [v] marbrée à la colle

42.14 **gesprenkelde snede**

°snede waarop een spikkelpatroon is aangebracht door middel van verfdruppeltjes.

¶ *D* Sprengschnitt [m] *E* sprinkled edge *F* tranche [v] mouchetée

42.15 **beschilderde snede**

°snede waarop in een of meer kleuren een ornament of figuratieve voorstelling is geschilderd.

¶ *D* bemalter Schnitt [m] *E* painted edge *F* tranche [v] à peinture

42.16 **gemarmerde snede**

°snede waarop een patroon is aangebracht door marmeren (zie °marmerpapier).

¶ *D* Marmorschnitt [m] *E* marbled edge *F* tranche [v] marbrée

42.17 **vergulde snede**

°snede voorzien van een laagje goud.

Het goud kan worden aangebracht nadat de snede al anders is bewerkt, bv. gemarmerd (vergulde snede met *ondermarmering*). Anderzijds kan een marmering ook na het vergulden worden aangebracht (*overmarmering*).

Als van een °gesnoeide snede slechts de uiterste kanten zijn verguld, spreekt men van een *ruw vergulde snede*.

¶ vergulde snede *D* Goldschnitt [m] *E* gilt edge *F* tranche [v] dorée, dorure sur tranche • vergulde snede met ondermarmering *E* edge marbled under gilt *F* tranche marbrée sous or • ruw vergulde snede *F* tranche dorée sur témoins • vergulde kop(snede) *D* Kopfgoldschnitt *E* top edge gilt *F* tête [v] dorée

42.18 **verdekt geschilderde snede**

°(front)sneede waar een *verdekte schildering* is aangebracht.

Deze wordt uitgevoerd (en is alleen zichtbaar) als de bladen zijn uitgewaaierd, en bevindt zich dus in feite niet op de °bladkanten maar op de uiterste bladranden. (Het is mogelijk, op één snede twee verdekte schilderingen aan te brengen.) In feite komt deze techniek alleen voor in combinatie met vergulden (*vergulde snede met verdekte schildering*).

¶ *D* unterbemalter Schnitt [m], bemalter verschobener Schnitt, untermalter Schnitt, Unterschnittmalerei *E* fore-edge painting

42.19 **geciseleerde snede**

°sneede waarin ornamenten in relief zijn ingeslagen of ingedrukt.

¶ *D* ziselierter Schnitt, gepunzter —, punzierter — *E* gauffered edge *F* tranche [v] ciselée

42.20 **snedetitel [m -s]**

titel, aangebracht (meestal handgeschreven) op een van de °snedes.

¶ *D* Titel auf dem (Vorder-)schnitt *E* (fore-)edge title *F* titre [m] sur tranche

43 KAPITAAL

- 43.0 Het naaisel van het boekblok loopt in het algemeen niet door tot de kop en de staart. Dit betekent een verzwakking juist op deze kwetsbare plaatsen. De verschillende als KAPITAAL aangeduide constructies dienen om die uiteinden van de boekrug te versterken: door de samenhang tussen de katernen te verbeteren, door ook op deze plaats een verbinding met de platten te leggen, en soms ook door een verbinding met de rugbekleding te maken. Daarnaast heeft het kapitaal - dat immers zichtbaar blijft - tot versiering uitgenodigd, waarbij grote inventiviteit tot uiting kwam. Geleidelijk is de constructieve functie van het kapitaal op de achtergrond geraakt en slechts de decoratieve overgebleven.

Oorspronkelijke kapitaelvormen (kettingsteekkapitaal) maken de nodige verbindingen alleen met garen. Veelal wordt echter in het kapitaal een KAPITAALBINDING verwerkt die net als andere bindingen voor de aanrijging aan de platten wordt gebruikt. Het KAPITAALNAAISEL legt de verbinding met elk katern (of althans met enkele katernen), en omgeeft de binding met wikkelslagen (BASISKAPITAAL). Zulk een kapitaal kan achteraf decoratief met bont garen worden BESTOKEN of met leren riempjes worden OMVLOCHTEN. Een verdere ontwikkeling is het DIRECT BESTOKEN KAPITAAL, waarbij het besteeksel direct op de kapitaalbinding (of de KAPITAALKERN) wordt gemaakt, dus zonder dat die eerst op traditionele wijze met kapitaalnaaisel is genaaid (het besteeksel moet dan zelf de functie van het kapitaalnaaisel enigszins overnemen). AANGEPLAKTE KAPITALEN zijn in feite niet meer dan imitaties: ze zien er aardig uit, maar hun structurele rol is miniem (zij het niet geheel afwezig).

43.1 **kapitaal** [o -alen]

structuur (met een verstevigende en/of decoratieve functie) waarmee de uiteinden van de °boekrug worden afgewerkt.

Als regel wordt het kapitaal in een aparte arbeidsgang, na het °afsnijden, aan het boekblok bevestigd, en wel door °naaien (°basiskapitaal of °direct bestoken kapitaal) of door °plakken (°aangeplakt kapitaal).

¶ *D* Kapital [o] *E* headband, endband *F* tranchefile [v]

43.2 **kapitaalnaaisel** [o -s]

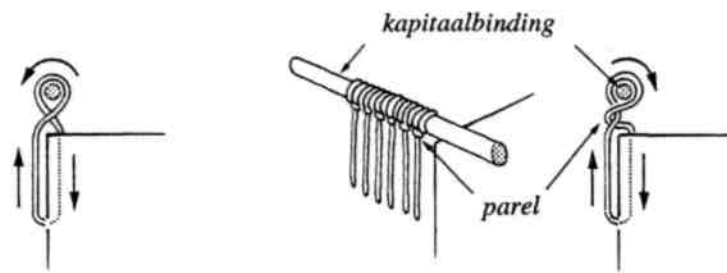
de garenstructuur waarmee het °kapitaal aan het °boekblok is genaaid.

In principe omvat dit per °katern: een °buitensteek naar het uiteinde van de °boekrug, een °rondslag of een °wikkelslag rond de °kapitaalbinding, en een °binnensteek in een volgend katern. (In de praktijk worden na de middeleeuwen vaak enkele, of zelfs vele, katernen overgeslagen bij het maken van de binnensteken en de afstand met wikkelslagen overbrugd.)

Na de rondslag kan ook aan de °rugzijde nog een slag om het garen zelf gemaakt worden, waardoor aan de rugzijde een 'parelrand' ontstaat.

Bij een bindingloos *kettingsteekkapitaal* wordt in plaats van een rondslag een °kettingsteek gemaakt.

¶ *D* Umwicklung [v] *E* primary sewing

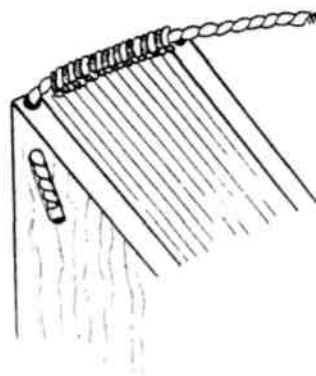
43.2 kapitaalnaaisel

43.3 **kapitaalbinding** [v -en]

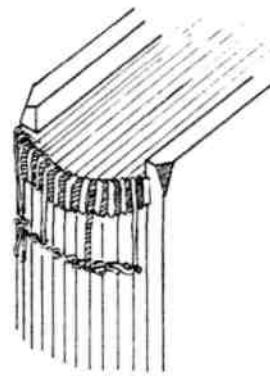
°binding, bij een uiteinde van de °boekrug geplaatst teneinde er een °kapitaal mee te kunnen vormen.

Kapitaalbindingen kunnen meervoudig zijn (met elementen van gelijke of verschillende dikte). Ook de rand van een strook °rugbeleg (*kapitaalstrook*) kan als kapitaalbinding dienen.

¶ *E* core, headband support *F* support [m] de la tranche-file, âme [m] de la tranche-file

43.3 kapitaalbinding

43.4 kapitaalkern

43.4 **kapitaalkern** [m -en]

°kapitaalbinding waarvan de buiten het °boekblok uitstekende einden zijn afgesneden, zodat geen verbinding met de °platten meer kan worden gemaakt.

Ook: *loze kapitaalbinding*.

Een *hulpkern* is een kapitaalkern, aangebracht naast een andere kapitaalbinding om een rijker gestructureerd °kapitaal mogelijk te maken.

¶ kapitaalkern *D* Kapitaleinlage, Kapitalkern *E* (primary) core *F* âme de la tranche-file, support [m] de la —, bâtonnet [m] • *hulpkern* *E* secondary core *F* support de la tranche-file supplémentaire

43.5 gesloten kapitaal

°kapitaal waarbij met garen of leren riempjes een direkte verbinding tussen het kapitaal en de °rugbekleding is gemaakt.

Indien men expliciet wil vermelden dat dit niet het geval is, kan men van een *open kapitaal* spreken.

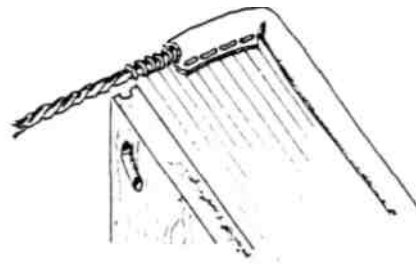
43.6 zadelsteekkapitaal

°gesloten kapitaal waarbij het uiteinde van de °rugbekleding over het °kapitaal is heengelegd en met een °zadelsteek onder de °kapitaalbinding is vastgezet.

[Niet: *doorgestoken kapitaal.]

¶ *D* Durchgestepptes Kapital, *F* tranchefile sellier

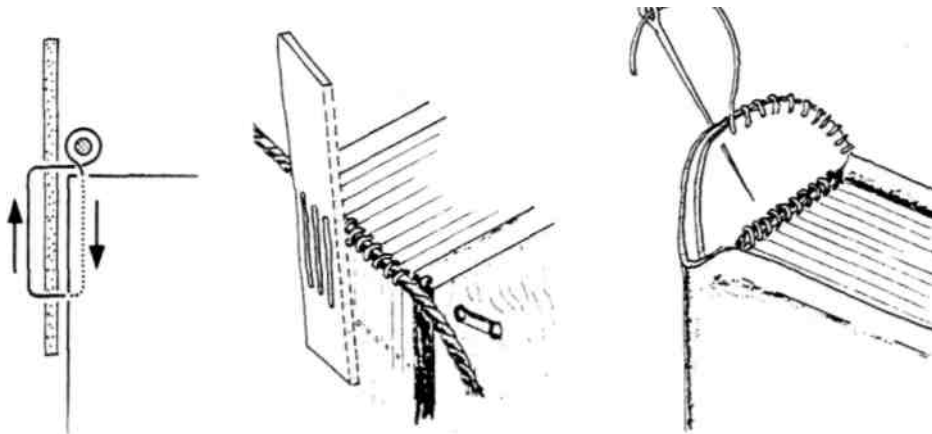
43.6 zadelsteekkapitaal

43.7 tongkapitaal

°kapitaal — al dan niet met een °kapitaalbinding — waarbij een stuk leer als °rugbeleg is meegenaaid, dat tot buiten het uiteinde van de °boekrug verlengd is (tot een *tong*).

Aan het einde van dit uitstekende materiaal wordt dan de eveneens verlengde °rugbekleding bevestigd.

¶ *D* verlängertes Kapital [o] *E* tab headband *F* tranchefile [v] à l'oreille, — à patte

43.7 tongkapitaal

43.8 basiskapitaal

°kapitaal van ongekleurd °kapitaalnaaisel op een °kapitaalbinding.

Het basiskapitaal kan als zodanig optreden, of als °bestoken of °omvlochten basiskapitaal.

¶ *D gewickeltes Kapital* [o] *E plain wound headband* *F tranchefile* [v] *de base, bâti* [m] simple

43.9 bestoken kapitaal

°kapitaal dat op decoratieve wijze met gekleurd garen (°besteeksel) is omgeven.

Dit kan geschieden om een reeds aangenaaid °basiskapitaal, of direct op een °kapitaalbinding (°-kern, °strook) (°bestoken basiskapitaal, resp. °direct bestoken kapitaal).

De rand van de °rugbekleding kan al dan niet in het besteeksel zijn opgenomen.

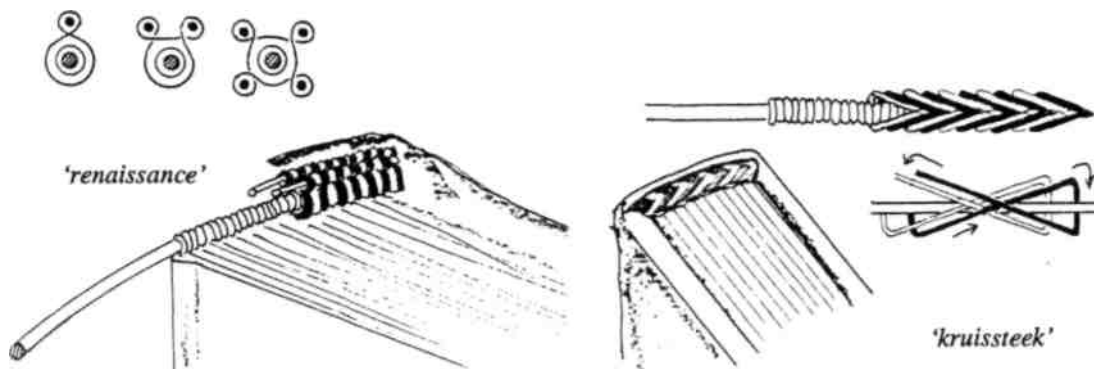
¶ *D umstochenes Kapital* [o], *bestochenes* — *E embroidered headband* *F tranchefile* [v] *brodée*

43.10 bestoken basiskapitaal

°bestoken kapitaal waarbij het °besteeksel om een reeds eerder aangenaaid °basiskapitaal is aangebracht.

De meest voorkomende vormen zijn het *renaissance-kapitaal*, waarbij het besteeksel bestaat uit loodrecht op de °kapitaalbinding (met een of meer °hulpkernen) aangebrachte °wikkelingen, en het *kruissteekkapitaal*, waar het besteeksel uit kruisende schuine lange steken bestaat. Er zijn talloze varianten.

¶ *kruissteekkapitaal* *D Kreuzstichkapital, Zickzack—* *E chevron headband* *F tranchefile* [v] *brodée à chevron, — tressée en épi de blé* • *renaissance-kapitaal* *F tranchefile* a chapiteau

43.10 bestoken basiskapitaal

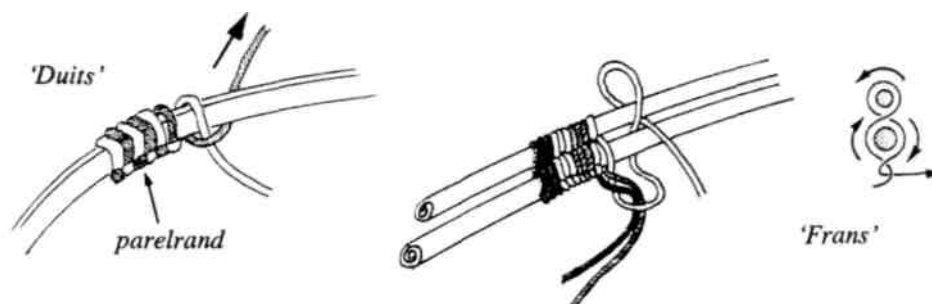
43.11 direct bestoken kapitaal

°bestoken kapitaal waarbij het °besteeksel direct op de °kapitaalbinding is aangebracht. In dit geval is het kapitaal met het °garen van het besteeksel ook (op enkele plaatsen) aan het °boekblok bevestigd: het besteeksel heeft tevens de functie van °kapitaalnaaisel.

Meest voorkomende vormen: besteeksel met twee garens van verschillende kleur, waarbij na iedere wikkeling een halve slag om het anderskleurige garen gemaakt wordt, resulterend in een 'verspringende' *parelrand* (*Duits kapitaal*); besteeksel (meestal op meervoudige °kapitaalkern) in twee of meer kleuren, waarbij voor iedere

wikkeling meerdere slagen om de andere kleuren gemaakt worden, resulterend in een niet-verspringende parelrand (*Frans kapitaal*). Er zijn talloze varianten.

¶ direct bestoken kapitaal *D* bestochenes Kapital [o], umstochenes— *E* embroidered headband *F* broderie [v] directe, tranchefile [v] simple • parelrand *D* Kettchen [o] *E* bead *F* chaînette [v], pied [m] • Duits kapitaal *D* umstochenes Kapital mit Kette *E* headband with a bead on the edge *F* tranchefile verticale avec chaînette • Frans kapitaal *D* französisches Kapital *E* French double headband, double-tiered headband *F* tranchefile a chapiteau, — à deux [plusieurs] étages

43.11 direct bestoken kapitaal

43.12 besteeksel [o -s]

de decoratieve garenomhulling van het °bestoken kapitaal.

Besteeksel dat, zonder tussenkomst van °kapitaalnaaisel, direct is aangebracht op een °kapitaalbinding kan *primaair* of *direct besteeksel* worden genoemd. Besteeksel op een reeds eerder aangenaaid kapitaalnaaisel is dan *secundair besteeksel*.

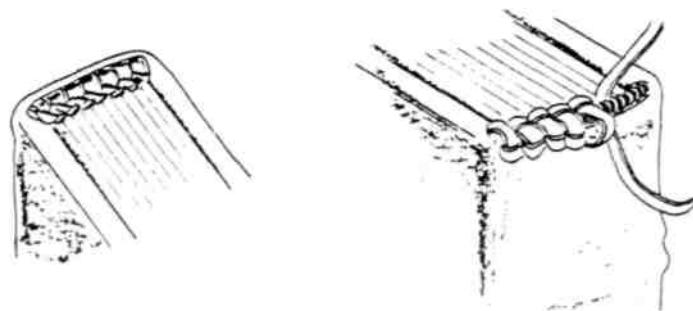
¶ besteeksel *E* embroidery *F* broderie [v], tressage [v] • primair besteeksel *E* primary embroidery • secundair besteeksel *E* secondary embroidery/sewing

43.13 omvlochten kapitaal

°kapitaal waarbij een vlechtwerk van smalle leren riempjes om een eerder aangenaaid °basiskapitaal is aangebracht.

Ook hierbij is een veelvoud van motieven mogelijk (soms in twee kleuren); meestal is de °rugbekleding in het vlechtwerk opgenomen (°gesloten kapitaal).

¶ *D* geflochtenes Kapital [o] *E* plaited headband, braided — *F* tranchefile [v] tressée de lanière de peau

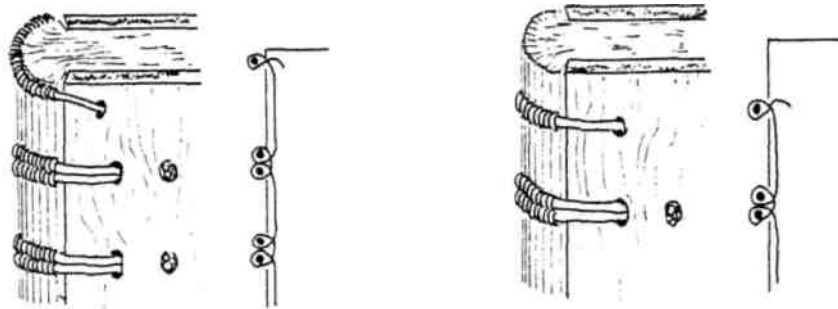
43.13 omvlochten kapitaal

43.14 meegenaid kapitaal

°kapitaal dat niet in een aparte arbeidsgang is °aangenaaid, maar tegelijk met het °naaien van het °boekblok zelf.

Het komt voor tezamen met een °kapitaalsnede, dan wel op enige afstand van de °snede (*teruggetrokken kapitaal*), klaarblijkelijk om het gevaar van beschadiging bij het °afsnijden te vermijden.

¶ *D* echter Kapitalbund [m] *F* tranchefile [v] à la couture • teruggetrokken kapitaal
D eingerückter Kapitalbund

43.14 meegenaid kapitaal

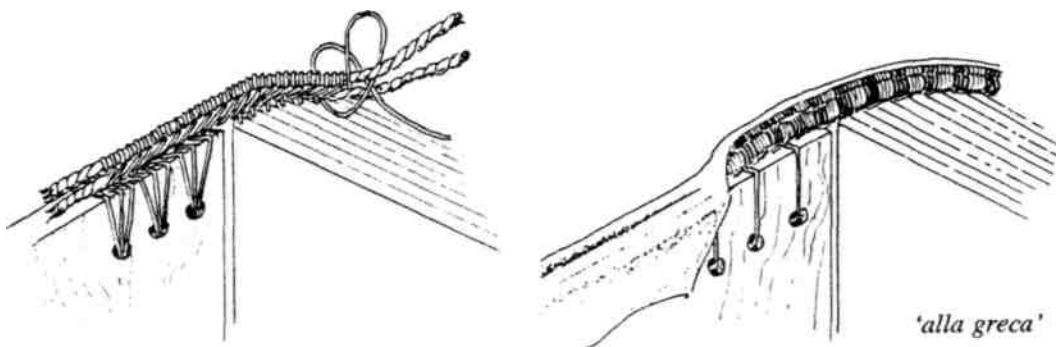
43.15 byzantijs kapitaal

°basiskapitaal (vaak °bestoken), waarbij de (meervoudige) °kapitaalbinding buiten het °boekblok uitsteekt, een eindweegs op de °platkanten doorloopt, en daarin met °garen verankerd is.

Zowel het °kapitaalnaaisel als het °besteeksel kan zeer verschillende en complexe patronen vertonen

Bij het '*alla greca*'-kapitaal ligt het kapitaal ook op de platkanten, maar is het besteeksel aan Westerse vormen ontleend.

¶ *D* byzantinisches Kapital [o] *F* tranchefile [v] byzantine, — grecque, — haute, — débordante • *alla greca*-kapitaal *F* tranchefile royale

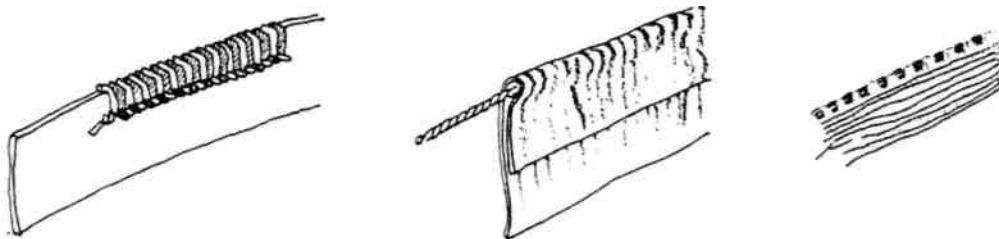
43.15 byzantijs kapitaal

43.16 **aangeplakt kapitaal**

°kapitaal dat niet door °garen (van °kapitaalnaaisel en/of °besteeksel), maar uitsluitend door °plakken met de °boekrug is verbonden.

Hiervoor gebruikt men: een apart bestoken reepje materiaal; of een stukje bont textiel, papier of dergelijk materiaal, waarmee het effect van een °bestoken kapitaal wordt nagebootst; of een stukje speciaal voor dit doel geweven band (*kapitaalband*) met een verdikte rand met een kleurig patroon: *bandkapitaal*.

¶ *D* angeklebtes Kapital *E* stuck-on headband *F* (tranchefile) comète, tranchefile [v] en tissu collé

43.16 *aangeplakt kapitaal*

51.0 Door het naaien heeft het boekblok zijn samenhang gekregen; ter bescherming moet het echter nog met min of meer solide materiaal worden bedekt, meestal ook aan de boekrug, in elk geval echter aan het voor- en achtervlak: de PLATTEN. Deze kunnen precies groot genoeg zijn om het boekblok te bedekken, of OVERSTEKEN; ze kunnen SOEPEL zijn, of STIJF gemaakt met platkernen. De buitenzijde van rug en platten biedt gelegenheid tot decoratie - soms is zelfs bij de materiaalkeuze de decoratieve functie belangrijker geweest dan de beschermende.

51.1 **plat** [o-ten]

vlak, min of meer stijf voorwerp, ongeveer zo groot als een °blad, ter bescherming aangebracht op het °voor- of °achtervlak van het °boekblok en er aan de °rugzijde scharnierend mee verbonden. De twee platten van een boek zijn het *voorplat* en het *achterplat*. Veelal is aan een plat een °(plat)bekleding (en een °dekblad) te onderscheiden van een °platkern.

[Niet: *bord, *berd].

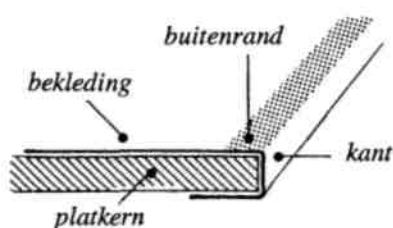
¶ plat *D* Deckel [m] *E* board *F* plat [m] • voorplat *D* Vorderdeckel [m] *E* upper cover, front — *F* plat [m] supérieur, — avant, — antérieur, premier — • achterplat *D* Hinterdeckel, Rück- *E* lower board, back — *F* plat inférieur, — arrière, second plat

51.2 **(plat)kant** [m -en]

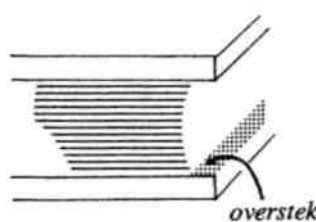
het smalle vlak, loodrecht op het °verticale vlak, aan elk der vier zijden van het °plat.

Afzonderlijk zijn de kanten aan te duiden als *kop-*, *front-* en *staartkant* (met *rondom* duidt men bewerkingen e.d. aan deze drie kanten tezamen aan), en *rugkant* (indien het °boekblok een °kneep heeft, ook wel *kneepkant*).

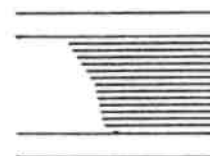
¶ platkant *D* Stehkante [v], Deckel- *E* board edge, edge of the board *F* chant [m] (plat en bois), champ [m], coupe [v] (spécialement en carton) • kopkant (front-, staart-, rug-) *D* Oberkante [v] (Vorder-, Unter-, Rücken-/Falz-) *E* head edge of the cover (fore —, tail —, spine/binding/gutter —) *F* chant/coupe de tête (— de gouttière, — de queue, — de dos)

51.2 platkant

51.3 overstekend plat
51.4 overstek

51.5 gelijkaf

51.3 **overstekend plat**

°plat waarvan de °hoogte en/of de °breedte groter zijn dan die van het °boekblok.

Ook een overstekende °bekleding kan voorkomen.

¶ *E* extended cover, overhang cover *F* couverture [v] à chasses

51.4 **overstek** [o -ken]

de afstand waarmee het °plat aan een der drie buitenzijden °oversteekt; ook: het overstekende deel van het plat, en met name het buiten het °boekblok zichtbaar blijvende deel van de binnenzijde van het plat.

¶ *D* (Deckel)innenkante [v] *E* square *F* chasse [v]

51.5 **gelijkaf** [bw]

duidt een °plat aan waarvan °hoogte en °breedte vrijwel gelijk zijn aan die van het °boekblok.

Ook een °bekleding kan *gelijkaf* gesneden zijn.

¶ *D* kantenlos *E* cut flush *F* rogné à vif

51.6 **soepel plat**

°plat dat, hoewel stevig, een grote buigzaamheid bezit.

Een soepel plat heeft of een zeer buigzame °platkern, of geen platkern. Een band met zulke platten is een *soepele band*.

¶ soepel plat *D* biegsamer Deckel [m] *E* limp cover *F* couverture [v] souple • soepele band *D* biegsamer Einband [m], flexibler — *E* limp binding *F* reliure [v] souple

51.7 **stijf plat**

°plat dat niet of nauwelijks buigzaam is.

¶ *D* steifer Deckel *E* stiff board, inflexible — *F* couverture [v] rigide

- 52.0 De buitenzijde van het boek wordt gewoonlijk met soepel (maar, in de meeste gevallen, wel min of meer stevig) materiaal bedekt. Dat kan direct aan het boekblok worden bevestigd en soepel blijven - dan is het een OMSLAG; het kan ook achteraf om eerder aan het boekblok aangebrachte platkernen worden bevestigd (of, andersom, nadat het is aangebracht van platkernen worden voorzien) — dan is het een bekleding. Allerlei verschijnselen (bv. INSLAG, OVERSLAG) kunnen zich dan ook zowel bij een omslag als bij een bekleding voordoen; ook de materialen zijn grotendeels dezelfde.

De omslag is kenmerkend voor het KOPERT, een bandtype dat tot nog toe onvoldoende bestudeerd is; de hier gegeven aanzet tot een typologie is zeer voorlopig.

52.1 omslag [m/o -en]

stuk soepel materiaal, dat vast met het °boekblok verbonden is, (tenminste) de °boekrug en de °voor- en °achterzijde ervan omgeeft en het essentiële deel van de band vormt. Het materiaal is °leer, °perkament (soms afvalperkament, bv. °fragmenten van oude boeken) of °papier (m.n. °sierpapier). Het kan aan de binnenzijde geheel of gedeeltelijk zijn *gevoerd* met ander materiaal.

(Het omslag, in deze zin, is dus iets wezenlijk anders dan ons huidige stofomslag.)

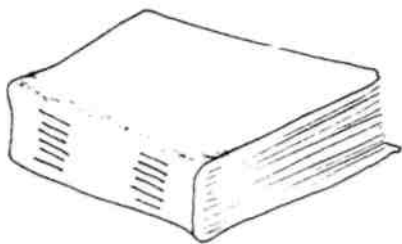
[Niet: *kaft.]

¶ omslag *D* Umschlag [m] *E* wrappers [mv] *F* couverture [v] • gevoerd *D* kaschiert *E* lined *F* doublé • voering *E* lining *F* doublure

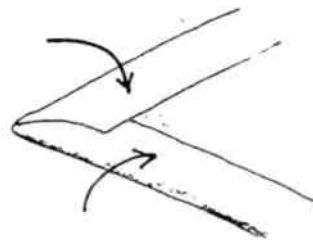
52.2 kopert [o -en]

band die voornamelijk uit een solide °omslag (van °leer of °perkament) bestaat (en die derhalve °soepele platten, zonder °platkernen, en geen aparte (°rug- of °plat)bekleding heeft).

¶ *D* Kopert [o] *E* limp (parchment/vellum) binding

52.2 kopert

52.3 inslag

52.3 inslag [m -en]

materiaal van °omslag of °bekleding, dat aan een rand naar binnen is gevouwen (*ingeslagen*), zodat het dicht tegen de binnenzijde komt te liggen.

Bij een omslag ligt de inslag dus gewoonlijk tegen de binnenzijde van het omslag zelf, bij een bekleding tegen de binnenzijde van de °platkern.

De inslag kan al dan niet zijn vastgelijmd of -geplakt.

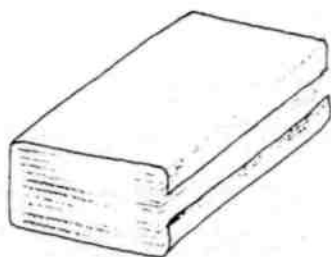
¶ *D* (Deckel)einschlag [m] *E* turn-in *F* rempli [m]

52.4 **omgezetten rand** [m -en]

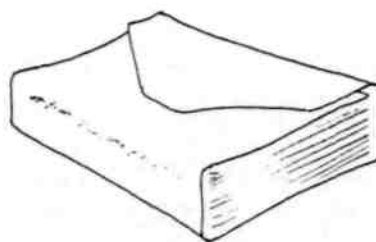
rand van een °omslag of °platbekleding die ongeveer haaks is omgebogen en dientengevolge een eindweeg, in °transversale richting, over de °snede steekt.

Dit vindt men aan de °frontrand vaker dan aan de andere randen. — Bij de °rugbekleding heet de 'omgezetten rand' °kapje.

¶ D Schutzkante [v] E turned edge F rabat droit [m]

52.4 omgezetten rand

52.5 overslag

52.5 **overslag** [m -en]

klep [v -pen]

materiaal van °omslag of °platbekleding dat aan een rand zover doorloopt dat het over de °snede heen weer over (of onder) een aanmerkelijk deel van het andere °plat valt.

Men vindt een overslag meestal alleen aan de °frontrand.

Het deel van de overslag dat over het andere plat valt kan met een *overslagkern* (van °karton) verstevigd zijn.

De frontrand van het andere plat kan zodanig zijn uitgevoerd dat de overslag daar kan worden ingestoken: *insteekoverslag*.

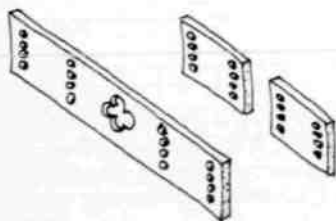
¶ D (Buch)klappe [v] E flap, fore-edge flap F rabat [m] • insteekoverslag E tuck

52.6 **rugplaat** [v -platen]

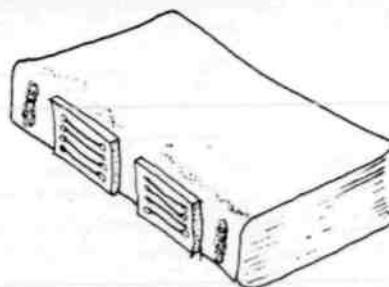
stuk stijf materiaal (bv. leer, hoorn, hout), toegepast bij een °kopert: bij een °meegenaaid omslag is de °rug er in- of uitwendig mee versterkt, maar ook kunnen de °katernen van het °boekblok er op °genaaid zijn.

In het laatste geval is de rugplaat dus een vorm van °naaistrook.

¶ D Rückenschiene [v], Rückenversteifung E spine stiffener

52.6 rugplaat

52.7 meegenaaid omslag

52.7 meegenaaïd omslag

°omslag dat tijdens het °naaien met het °boekblok is verbonden door °buitensteken die van de °katernen direct door het omslag gevoerd worden.

De °rug kan, in- of uitwendig, met °rugplaten versterkt zijn.

Het °naaisel (bv. °kettingsteeknaaisel, °buitensteeknaaisel) is aan de buitenzijde van de rug zichtbaar; het kan op vele manieren decoratief zijn afgewerkt.

Overeenkomstig: *meegenaaide bekleding*

¶ *D* Heftung direkt in den Umschlag

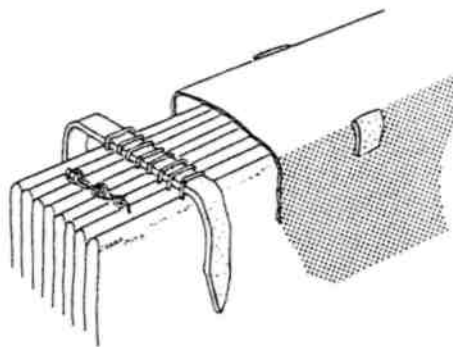
52.8 doorgehaalde binding

°binding die dichtbij het °scharnier tussen °rug en °plat door een doorboring (spleet) in °omslag of °bekleding naar buiten treedt en zeer dicht daarbij door een tweede doorboring weer naar binnen.

Vaak wordt slechts een smal deel van de binding doorgehaald (dit smalle deel heet *spitsel*); het overige wordt dan binnen in omslag of bekleding verwerkt, of afgesneden.

¶ *D* durchgezogener Bund [m] *E* thong laced in, slip — *F* nerf [m] passé

52.8 doorgehaalde binding
52.9 aangehaald omslag

52.9 aangehaald omslag

°omslag dat met °doorgehaalde bindingen met het °boekblok is verbonden.

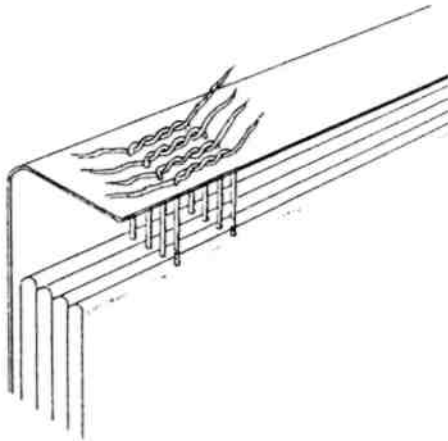
Overeenkomstig: *aangehaalde bekleding*.

52.10 direct gestrengeld omslag

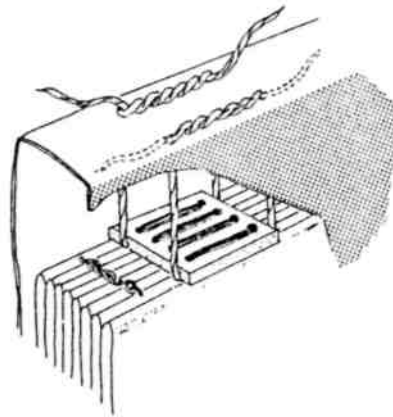
°omslag waar de °katernen afzonderlijk (of, door het toepassen van °doorgaande strengels, groepsgewijs) door °strengels mee verbonden zijn.

Overeenkomstig: *direct gestrengelde bekleding*.

¶ strengelen *E* tacketing

52.10 direct gestrengeld omslag

52.11 indirect gestrengeld omslag

52.11 indirect gestrengeld omslag

°omslag dat door een beperkt aantal °strengels verbonden is met de °loze bindingen of de °rugplaten of °naaistroken, waar het °boekblok zelf op is °genaaid.

Overeenkomstig: *indirect gestrengelde bekleding*.

Er bestaan ook gemengde constructies, waarbij sommige °katernen door middel van °strengels met een °naaistrook zijn verbonden en andere, dóór de naaistrook heen, met het omslag.

52.12 aangeplakt omslag

°omslag, gemeenlijk van °papier, dat voornamelijk door °plakken verbonden is met de °boekrug en een smalle rand aan °voor- en °achterzijde van het °boekblok.

- 53.0 Veel platten zijn stijf; deze stijfheid ontleen zij aan een PLATKERN (meestal van hout of van bord). De platkernen kunnen aan het boekblok worden bevestigd met garen (genaaid) - een techniek die in het Westen nauwelijks voorkomt. Meestal echter worden zij daar bevestigd door gebruik te maken van de bindingen (AANGEREKEN of AANGEZET - ook combinaties van deze mogelijkheden komen voor).

De hoofdtypen van aanrijging van houten platkernen dragen 'historische' namen: 'karolingische', 'romaanse aanrijging', die echter — hoewel zij niet geheel ongegrond zijn — ahistorisch moeten worden opgevat.

De verbinding van boekblok en platkern wordt vaak versterkt doordat aan de binnenzijde rugbeleg, een oor en/of een dekblad worden vastgeplakt. Indien er alleen loze bindingen zijn, vormt dit plakken de enige verbinding.

Om esthetische en andere redenen kan de platkern bewerkt worden, m.n. AFGEROND of AFGESCHUIND; het effect daarvan blijft bij het afgewerkte plat zichtbaar. Om het aanrijgen van de bindingen mogelijk te maken, moeten er uitsparingen (TUNNELS, GATEN, KANALEN) in de platkern worden aangebracht; deze zijn bij het afgewerkte plat niet meer zichtbaar. Hoewel het dus strikt genomen om 'afgeschuinde, aangeregen (enz.) platkernen' gaat, spreekt men vaak van 'afgeschuinde (enz.) platten'.

53.1 **platkern** [v-en]

het materiaal, dat aan een °plat zijn stijfheid verleent.

Ook: **bord**; bij gebruik van deze term ontstaat er echter mogelijk verwarring met de term °bord voor een materiaal.

¶ *D* (Buch)deckel [m] *E* board *F* ais [m]

53.2 **haakse kant**

53.3 **afgeronde kant**

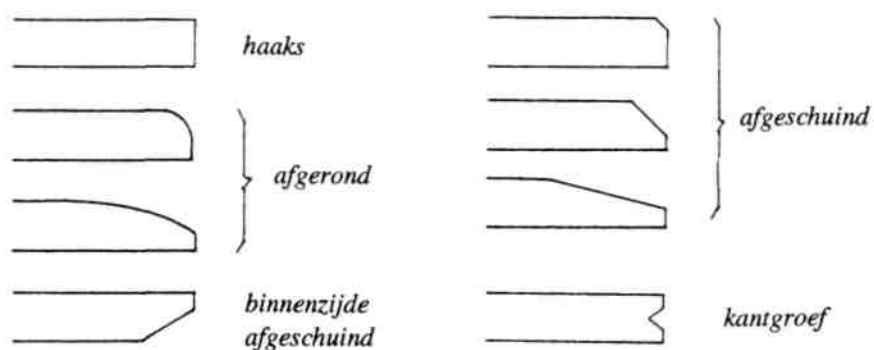
53.4 **afgeschuinde kant**

°platkant waarbij de overgang tussen het °verticale vlak (aan de °buiten- of °binnenzijde van het °plat) en de °kant zelf haaks is, dan wel door het wegnemen van materiaal een meer geleidelijk verloop heeft gekregen.

De kant is *licht afgerond/afgeschuind* als weinig materiaal is weggenomen, *sterk afgerond/afgeschuind* als veel materiaal is weggenomen, *vlak afgerond/afgeschuind* als materiaal over een brede strook is weggenomen. De bewerking kan aan de buiten en/of de binnenzijde van het plat hebben plaatsgevonden. Zij kan zich over een volledige kant (of kanten) uitstrekken, of bepaalde gedeelten onberoerd laten (bv. 'afgerond tussen de hoeken', 'frontkant vlak afgeschuind tussen het beslag'). Het profiel van de °rugkant kan aangepast zijn aan de vorm van de °kneep.

Bij Byzantijnse banden (en banden 'alla greca') vindt men °haakse kanten met een *kant-groef*.

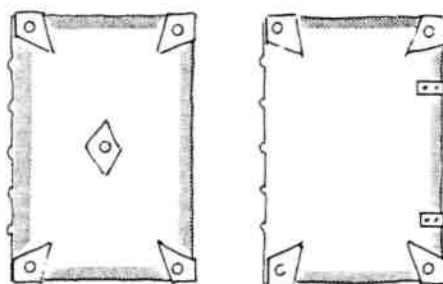
¶ haakse kant *D* gebrochene Kante [v] *E* square edge *F* arête [v] vive • afgeronde kant *D* abgerundete Kante *E* rounded edge *F* arête arrondie • afgeschuinde kant *D* abgeschrägte Kante, Schräg- *E* bevelled edge, chamfered — *F* ais [m] biseauté • vloeiend afgerond *E* cushioned bevel • kantgroef *D* Rinne [v] (an den Kanten), Stehkante gekehrt *E* grooved edge *F* rainure [v]

53.2 haakse kant

53.3 afgeronde kant

53.4 afgeschuind

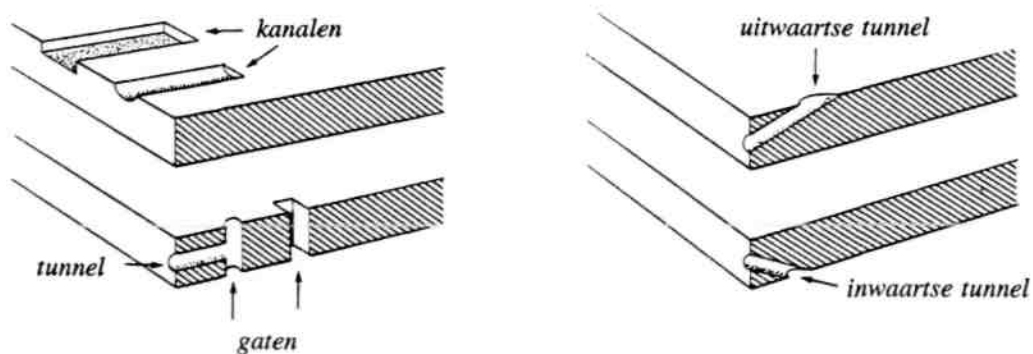
53.5 aangeregen plat (kern)

°plat, of preciezer °platkern, die met het °boekblok verbonden is doordat °bindingen door uitsparingen in de platkern zijn gevoerd (het *aanrijgen*).

¶ aangeregen platkern D angesetzter Deckel, Deckel mit durchgezogenen Bündeln E laced-on board • aanrijgen D Durchziehen der Bündel, Anschnüren E lacing-in, board lacing F attelage [m], passure [v] en ais

53.6 aanrijging [v -en]

de wijze waarop een °binding door de daarvoor bestemde uitsparingen in de °platkern is gevoerd.

53.6 aanrijging

Zulk een uitsparing kan bij houten platkernen zijn: een *(aanrijg)tunnel*, als één uitgang in de °platkant (en wel de °rugkant) ligt, de andere in het buiten- of binnenvlak van de platkern (*uitwaartse* resp. *inwaartse tunnel*); een *(aanrijg)gat*, als het een °transversale doorboring van de platkern is (indien men de loop van de binding van de rugkant af volgt, kan men zeggen dat zij het gat in- of uitwaarts (= naar binnen-/buiten) *passeert*); of een *kanaal*, d.w.z. een uitsparing in het (buiten- of binnen)oppervlak van een platkern (*buiten-*, resp. *binnenkanaal*; °horizontaal, °verticaal of schuin).

Het profiel van deze uitsparingen kan aan de vorm van de binding (riem, touw) zijn aangepast. Bij °kartonnen platkernen is het een eenvoudig gaatje.

Voor de °kapitaalbindingen worden overeenkomstige uitsparingen gemaakt, echter (omdat deze bindingen geheel aan de rand van het plat liggen) in een schuine richting.

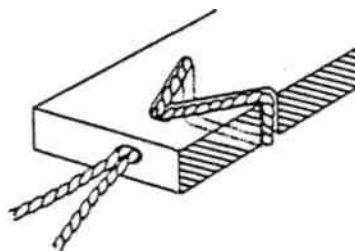
¶ *aanrijging* *E* lacing path *F* attelle [v] • *(aanrijg)tunnel* *E* tunnel *F* canal [m] *de* passage, forage [m] • *(aanrijg)gat* *D* Bundloch *E* hole *F* trou [m] *de* passage • *aanrijgkanaal* *E* channel *F* entaille [v], encoche [v]

53.7 karolingische aanrijging

°aanrijging van een houten °platkern waarbij de twee elementen van de °binding (een dubbel touw) tezamen in de °haakse rugkant intreden, over twee schuins uiteenwijkende °kanalen worden verdeeld en elkaar in een °verticaal kanaal weer ontmoeten (in het ene °plat blijken de twee elementen dan de einden van éénzelfde touw te zijn, in het andere worden ze verknoopt).

¶ *D* Karolingische Ansetzart *F* attelle [v] carolingienne

53.7 karolingische aanrijging

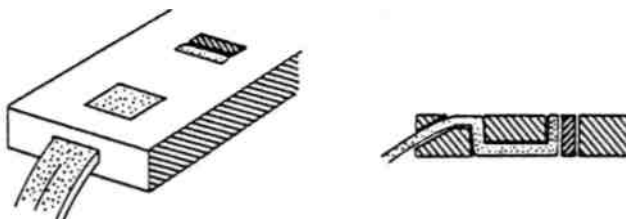

53.8 romaanse aanrijging

°aanrijging van een houten °platkern waarbij de °binding (gewoonlijk een °riem) in een °haakse rugkant intreedt, dan via geëigende uitsparingen een of meer keer van de buiten- naar de binnenkant van de platkern (en omgekeerd) gaat, en tenslotte met een houten wig, houten pluggen of metalen nagels wordt vastgezet.

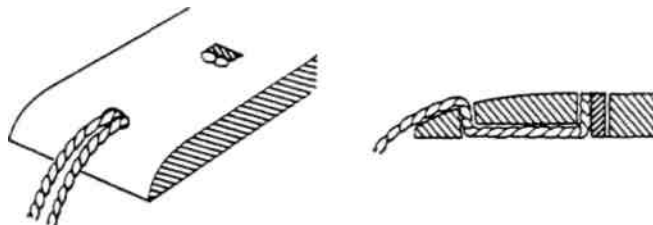
¶ *romaanse aanrijging* *F* attelle [v] romane • *wig* *D* Keil [m] *E* wedge • *plug* *D* Holzpflöck *E* peg, dowel *F* cheville [v] *de* bois

53.8 romaanse aanrijging

53.9 **gotische aanrijging**

°aanrijging van een houten °platkern waarbij de °binding (een riem, of touw) over een °afgeschuinde rugkant gaat en verder een soortgelijk parcours volgt als bij de °romaanse aanrijging.

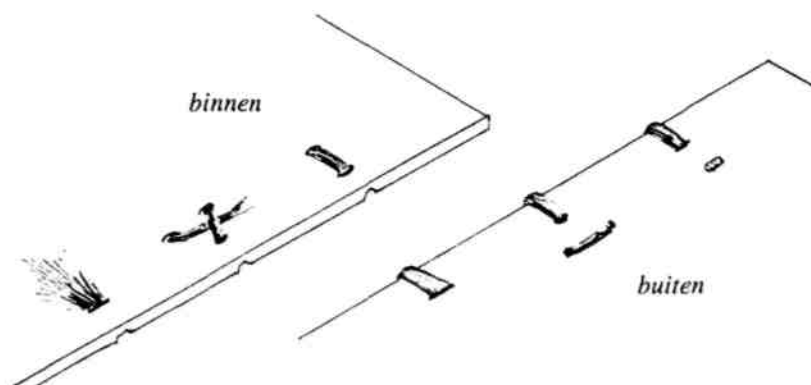

53.9 gotische aanrijging

53.10 **aangeregen kartonnen plat(kern) [o -en]**

°platkern van °karton of °bord, die met het °boekblok verbonden is doordat de °binding (meestal touw) een met de °gotische aanrijging vergelijkbaar parcours volgt (door een of meer gaten).

De °bindingeinden kunnen zijn uitgevlast en vastgeplakt, of weggesneden.

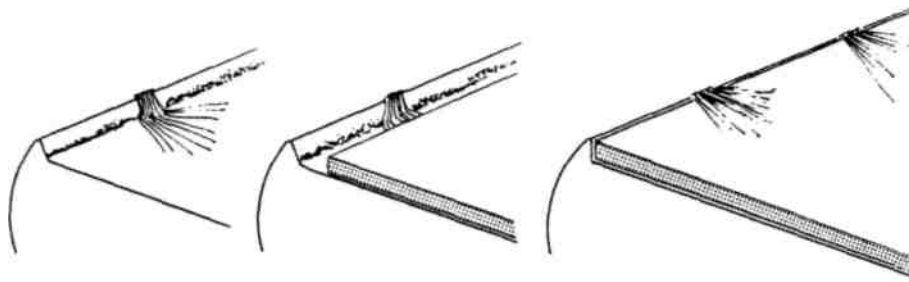
53.10 aangeregen kartonnen plat

53.11 **aangezet(te) plat (kern)**

°platkern van °karton of °bord, die met het °boekblok verbonden is doordat de °bindingeinden er aan zijn °geplakt.

Deze verbinding kan geschieden aan de buitenkant (zo bij voorkeur bij een °haakse kneep) of aan de binnenkant (zo bij voorkeur bij een °schuine kneep; de bindingeinden liggen dan tussen de °platkern en het °oor en °dekblad ingebed). De bindingen moeten voor deze methode vlak zijn (stroken, °naaiband); zijn zij van touw, dan wordt dat *uitgevlast*. Eenzelfde methode kan ook voor zeer dunne houten platkernen worden toegepast.

¶ uitgevlast naaitouw   *D* aufgeschabter Bund [m]   *E* frayed out cord   *F* ficelle [v]
effilochée

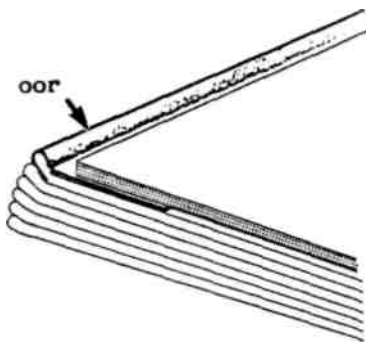
53.11 aangezet plat

53.12 aangeplakt(e) plat (kern)

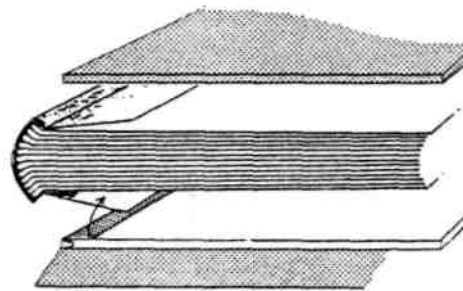
°plat, of preciezer °platkern, dat alleen met het °boekblok verbonden is doordat het op het °oor, het °dekblad e.d. is °geplakt.

Dit doet zich dus voor als er geen andere dan °loze bindingen aan het boekblok zijn.

¶ D angesetztter Deckel [m]

53.12 aangeplakte platkern

53.14 opgezet plat

53.13 ingeschoven platkern

°platkern die - vaak zonder °plakken - in de °bekleding is opgenomen maar niet op enige wijze direct met het °boekblok is verbonden.

53.14 opgezet plat

°plat dat, met °platbekleding en al, op de °rugbekleding, het °oor en het °dekblad is °geplakt.

¶ D aufgesetzter Deckel

53.15 scharnier

het samenstel van elementen dat bijdraagt aan de verbinding van °plat en °boekblok en een scharnierende beweging van het plat ten opzichte van het boekblok mogelijk maakt.

Hieronder vallen alle mechanische en gelijmde verbindingen in de smalle overgangszone tussen plat en boekblok, zoals (°kapitaal-)°bindingeinden, over de platten

reikend °rugbeleg, elementen van de schutbladconstructie (als °oor, °dekblad en °scharnierversterking) en de °bekleding.

¶ *D* Scharnier [o], Gelenk [o] *E* joint, hinge *F* charnière [v]

53.16 **gesloten scharnier**

°scharnier waarbij de °platkern nauw aanligt tegen de °kneep.

Hierbij heeft het °boekblok een °haakse kneep en de platkern een °haakse rugkant, of het boekblok heeft een °schuine kneep en de platkern een aangepaste schuine ° rugkant.

Het °plat scharniert langs één lijn bij de buitenzijde van de °platkant. Het gesloten scharnier is op de °bekleding niet zichtbaar: °glad scharnier.

¶ *E* tight joint, closed —

53.17 **open scharnier**

°scharnier waarbij °platkern en °kneep elkaar niet of alleen bij de °hals van de °kneep raken.

Hierbij heeft het °boekblok een °schuine kneep en de °platkern een °haakse rugkant.

Het °plat scharniert over twee lijnen verdeeld: de grenslijn van hals en platkern, en de lijn waar de °bekleding over de top van de °kneep gaat.

Op de °bekleding is het open scharnier zichtbaar als °kneepgleuf.

¶ *E* open joint, French —

- 54.0 Nadat de platten zijn aangeregen, aangezet of aangeplakt, wordt meestal een BEKLEDING aangebracht, die gewoonlijk de boekrug en de platten geheel bedekt. Het materiaal van de bekleding is leer, perkament (soms maculatuur, bv. fragmenten van oude boeken), textiel (edele soorten als fluweel of brokaat, geborduurde stof, of simpele weefsels) of papier (m.n. sierpapier). Een band wordt vaak genoemd naar het materiaal van zijn bekleding: 'leren band', 'perkamenten band'. Als de bekleding van boekrug en platten verschillend is, wordt de band genoemd naar het materiaal van de rug, dat veelal uit edeler materiaal bestaat.

Aan de binnenrand van de platten wordt de bekleding veelal afgewerkt met inslagen. Vooral voor het afwerken van de HOEKINSLAGEN bestaan verscheidene mogelijkheden.

Soms heeft een band een meervoudige bekleding; verschillende vormen worden vermeld.

54.1 **bekleding** [v -en]

soepel materiaal, waarmee °boekrug en/of °platkernen geheel of gedeeltelijk bedekt zijn.

Bij een band zonder platkernen is de 'bekleding' identiek met het °omslag.

¶ D Bezug [m], Überzug [m] E cover, covering F couverture [v]

54.2 **platbekleding**

de °bekleding van een °plat (of, indien °boekrug en plat met verschillend materiaal bekleed zijn, die van het grootste deel van het plat).

De platbekleding is gewoonlijk aan de °platkern °geplakt, en aan drie zijden met °inslagen afgewerkt (die ook meestal zijn geplakt, of soms met houten pluggen of metalen nagels zijn vastgezet).

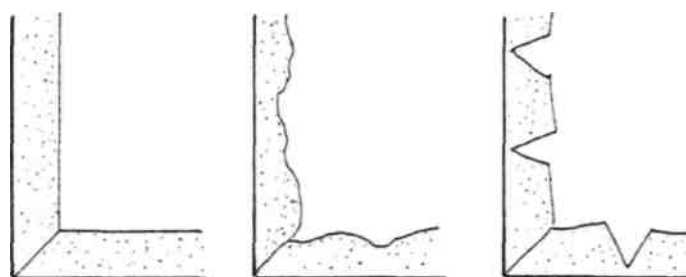
¶ D Deckelbezug [m], Deckelüberzug [m] F couverture [v] du plat

54.3 **rechte inslag** [m -en]

°inslag die evenwijdig aan de °platkant recht is afgesneden.

Indien dit niet is gebeurd, is het een *onregelmatige inslag*; ook vindt men de *ingesneden inslag*

¶ • ingesneden inslag E v-notched turn-in.

54.3 rechte inslag

onregelmatig

ingesneden

54.4 **gedund** **geschalmd**

(°inslag van leer) zodanig dunner gemaakt, dat de dikte heel geleidelijk afneemt.

Dit kan achteraf gebeuren (aan de buitenzijde van het leer) of vóór het aanbrengen van de bekleding (aan de binnenzijde). Ook op andere plaatsen (bv. het °scharnier) kan het leer worden gedund.

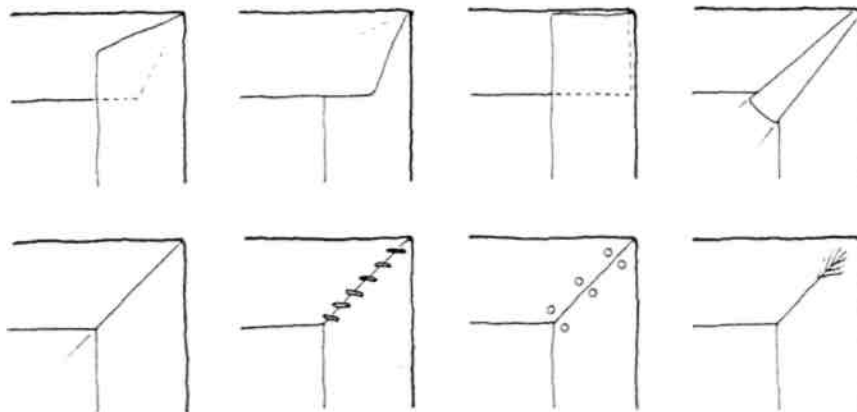
¶ *D geschärft E pared F élagué, paré*

54.5 **hoekinslag**

het gedeelte van de °inslag waar de °frontinslag met de °kop- of °staartinslag samenkomt.

Een hoekinslag kan zijn: *overlappend* (met de front- of de andere inslag boven), of *in verstek gesneden* (en dan soms *genaaid* of met spietjes vastgezet), al dan niet met een (of meer) (*inslag*)*tong(en)*, of *ingetrokken*.

¶ hoekinslag *D* Eckeneinschlag [m] *E* turn-in corner, corner turn-in • in verstek gesneden hoekinslag *D* in Gehrung liegender Eckeneinschlag, aneinanderstoßender — *E* mitered corner *F* coin [m] à fente simple • overlappende hoekinslag *D* überschlagener Eckeneinschlag, überlappend — *E* overlapped corner • genaaide hoek *D* vernähter Eckeneinschlag *F* coin [m] coussu • inslagtong *E* tongue, tab *F* becquet [m], languette [v]

54.5 hoekinslag

54.6 **halfleer** [o]

54.7 **halfperkament** [o]

54.8 **halflinnen** [o]

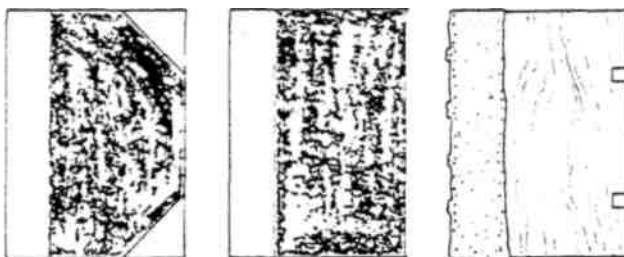
aanduiding van (de °bekleding van) een band waarbij de °rug- en de °platbekleding van verschillend materiaal zijn; de band heet dan naar het materiaal van de rug: *halfleer* (of *halfleren band*), enz.

Indien ook de °hoekbekleding van leer (enz.) is, spreekt men van *halfleren band met hoeken* enz. Indien de °platten verder niet bekleed zijn, spreekt men van een *halfleren band met onbektelede platten* enz.

Indien rug- en platbekleding van hetzelfde materiaal zijn, spreekt men van een *hele band* (*heel leer*, enz.).

¶ halfleren band *D* Halblederband [m] *E* half leather binding *F* demi-reliure [v] en cuir • hele band *D* Ganz(ein)band *E* full binding *F* pleine reliure • halve band (met hoeken) *D* Halbband (mit Ecken) *E* quarter binding (half binding / three-quarter binding) *F* demi-reliure (à coins)

54.6 halfleer
54.7 halfperkament
54.8 halfflinnen

54.9 hoekbekleding

°bekleding van een hoek van een °plat (indien het grootste deel van het plat niet of met ander materiaal bekleed is).

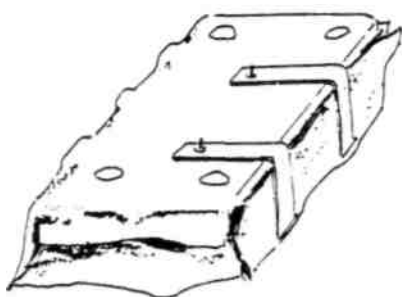
54.10 hulsel [o -s]

°bekleding die niet direkt op de °platten is bevestigd maar over een *onderbekleding* heen (waar zij aan is vastgenaaid, en/of door middel van °beslag en/of °sluitingen mee is verbonden).

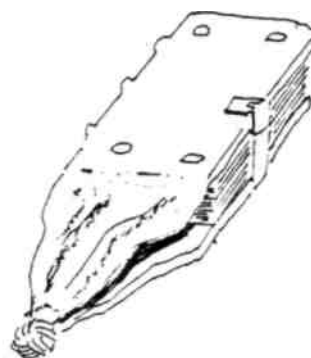
Een band met een hulsel is een *hulselband*. Het hulsel is vaak *overhangend* over de snede, en kan ook een °overslag hebben.

De onderbekleding is soms onvolledig (bestaat bv. alleen uit bekleding van één platrand).

¶ hulsel *D* Buchhülle *E* chemise • onderbekleding *D* unterer Bezug [m] *F* couverture [v] de base *E* primary cover • hulselband *D* Hülleneinband [m] *F* reliure double à recouvrement

54.10 hulselband

54.12 buidelband

54.11 **chemise** [v -s]

° hulsel van kostbaar textiel, °overhangend of groot genoeg om het hele boek in te wikkelen.

Een band met een chemise is een *chemiseband*.

¶ *F* housse [v]

54.12 **buidelbekleding**

°bekleding, die aan de °staartzijde zo lang gelaten is dat het boek aan de bekleding als een 'buidel' gedragen kan worden.

Indien de bekleding enkelvoudig is, moet de °staartrand een eigen °onderbekleding hebben.

De 'buidel' eindigt vaak in een leren knoop of een metalen haak. °Klamp- of °riemsluiting zijn gebruikelijk.

Een band, resp. boek met een buidelbekleding is een *buidelband*, *buidelboek*.

¶ buidelboek *D* Beutelbuch [o] *E* girdle book *F* livre-aumonière [m] • buidelband *F* reliure [m] à l'aumonière

- 55.0 De boekrug wordt bijna altijd door een bekleding aan het oog onttrokken. De RUGBEKLEDING kan aan de boekrug zijn vastgeplakt (VASTE RUG) of niet (LOSSE RUG, gevolg of van het niet plakken of van het toepassen van een HULS, INLEGRUG of GEBROKEN RUG). Zij kan GLAD zijn, of RIBBEN (soms VALSE) vertonen. Aan de einden kan zij (gelijkaf of overstekend) zijn afgesneden, in een gesloten kapitaal zijn opgenomen, of met een RUGINSLAG zijn afgewerkt, soms zelfs in de vorm van een KAPJE.

Indien boekrug en plat met verschillend materiaal zijn bekleed, is voor de rug het sterkere en meer edele materiaal gebruikt.

55.1 **rugbekleding** [m -en]

°bekleding van de °boekrug.

Boekrug en platten kunnen met eenzelfde stuk bekleedmateriaal overtrokken zijn, of met verschillende materialen. In het laatste geval is doorgaans het fraaiste materiaal voor de boekrug gebruikt.

De beklede °boekrug kan *bandrug* genoemd worden.

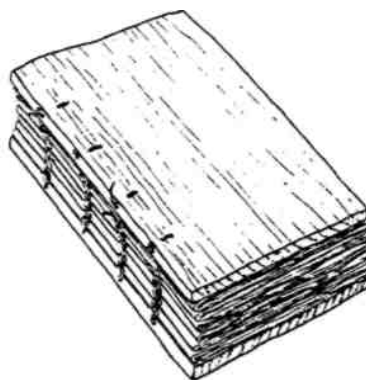
¶ rugbekleding *D* Rückenüberzug [m] *E* spine cover, — covering *F* couverture [v]
du dos • bandrug *D* Rücken *E* (cover) spine, back *F* dos

55.2 **open rug** [m -gen]

°boekrug die niet door °rugbekleding aan het oog is onttrokken.

¶ *E* open back

55.2 open rug

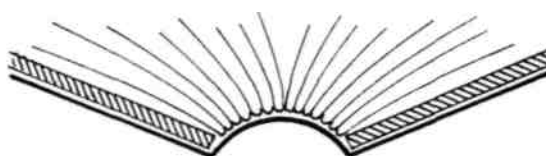

55.3 **vaste rug**

°rug waarbij de °rugbekleding op de °boekrug is °geplakt.

¶ *D* fester Rücken [m] *E* tight back *F* dos [m] fixe, — plein

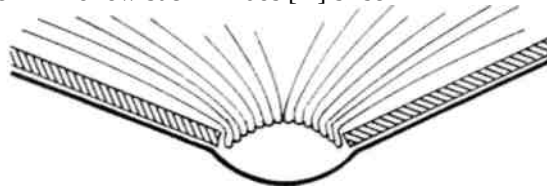
55.3 vaste rug

55.4 **losse rug**

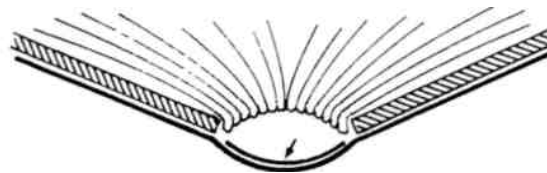
°rug waarbij tussen de °rugbekleding en de °boekrug een open ruimte is.

¶ *D* hohler Rücken [m], Hohlrücken *E* hollow back *F* dos [m] brisé

55.4 *losse rug*55.5 **inlegrug**

stuk dun °karton (°ruggebord) dat bij een °losse rug aan de binnenzijde van de °rugbekleding is °geplakt.

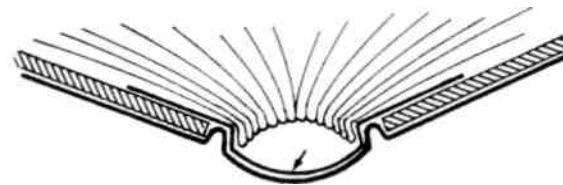
¶ *D* Rückeneinlage [v] *E* inlay *F* carte [v] de dos

55.5 *inlegrug*55.6 **gebroken rug**

stuk dun °karton dat bij een °losse rug de °boekrug en tevens een deel van de zijden van het °boekblok bedekt, waarin reeds vouwlijnen zijn aangebracht die met de °scharnieren corresponderen, en dat met een rand aan elk plat is bevestigd.

Deze constructie lag ten grondslag aan de oorspronkelijke 'bradelband'.

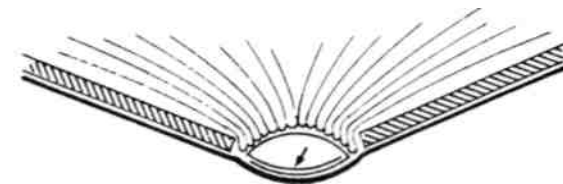
¶ *D* gebrochener Rücken [m]

55.6 *gebroken rug*55.7 **huls** [v -zen]

platte koker ter °breedte van de °boekrug, samengevouwen uit een strook papier, waarvan de ene zijde met de boekrug, de andere met de °rugbekleding door middel van kleefstof verbonden is.

[Niet: *Engelse rug; *drierug.]

¶ *D* Hülse [v] *E* hollow, tube *F* housse [v]

55.7 *huls*

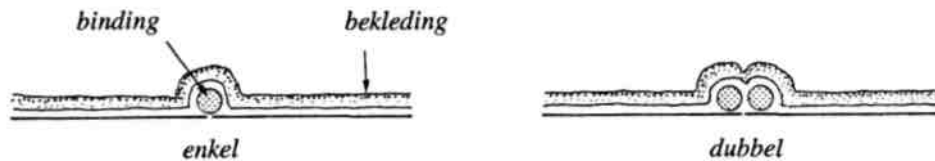
55.8 **rib** [v -ben]

in de °rugbekleding zichtbare verhoging, °dwars over de °rug lopend.

De (echte) rib is het gevolg van het feit dat zich onder de rugbekleding een °opliggende binding bevindt.

Er zijn *enkele* en *dubbele ribben*, al naar gelang te zien is dat zij over een °enkele of °dubbele binding liggen.

¶ *D* erhabener (Rücken)bund [m] *E* raised band *F* nerf [m] saillant • echte rib *D* echter Bund *F* vrai nerf

55.8 rib

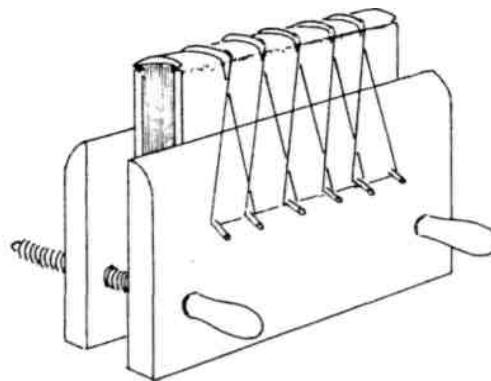
55.9 **kordeerlijn** [v -en]

lijnvormige indruk, aan weerszijden van een °rib dwars over de °rug (en het aangrenzende deel van het °plat) lopend.

De kordeerlijn is het effect van het *korderen*, het met touw afbinden van het boek om de °rugbekleding goed aan de °boekrug te doen hechten en de ribben goed te laten uitkomen. (Ook aan de frontrand van de platten kunnen *kordeersporen* voorkomen.) - Kordeerlijnen kunnen ook geïmiteerd worden.

¶ *korderen* *D* Bünde abbinden, einschnüren *E* tie up *F* fouetter • kordeerspoor *F* trace [v] de fouettage

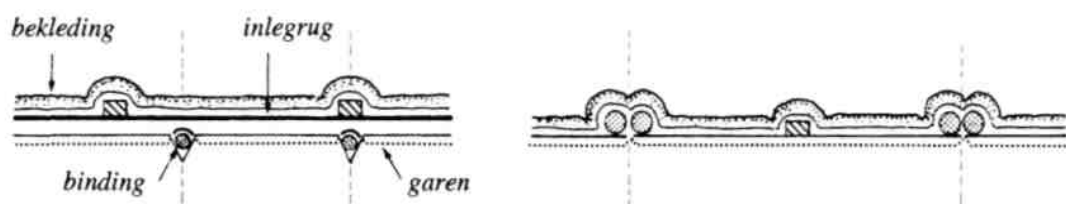
55.9 kordeerlijn

55.10 **valse rib**

°rib die niet met een °opliggende binding correspondeert.

De valse rib is een imitatie, tot stand gebracht doordat op de °boekrug, °huls of °inlegrug een reepje karton, leer of ander materiaal is bevestigd.

¶ *D* falscher Bund [m] *E* false band, fake band *F* faux-nerf [m]

55.10 valse rib

55.11 **(rug)veld** [o -en]

een van de vlakken op de °rug die door de °ribben (of door °dwars geplaatste decoratieve elementen) worden gescheiden.

¶ *D* Rückenfeld [o] *F* entre-nerfs [m] • veld *D* Feld *E* panel, compartment *F* compartiment [m], champ [m]

55.12 **(rug)titelveld**

het °rugveld waarin de titel van het boek is vermeld (gewoonlijk het tweede van de °kop af).

Overeenkomstig: *deelnommerveld*.

¶ titelveld *D* Titelfeld [o] *E* lettering panel

55.13 **(rug)titelschild** [o -en]

stukje materiaal, in aard en/of kleur afwijkend van dat van de overige °rugbekleding, dat de titel draagt en op de °rug is bevestigd.

Indien de rug in °velden is verdeeld, bevindt het zich in het °titelveld. - Overeenkomstig: *deelnommerschild*.

Een *titelschild* kan ook op een der °platten zijn aangebracht.

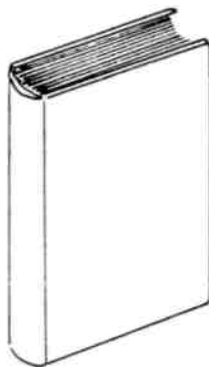
¶ titelschild *D* Titelschild *E* lettering label, — piece *F* pièce [v] de titre, étiquette [v]

• rugtitelschild *D* Rückentitelschild

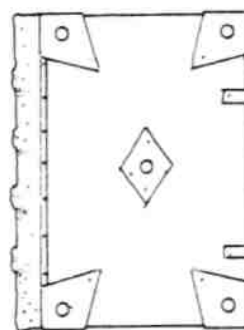

55.11 rugveld

55.12 rugtitelveld

55.14 gladde bandrug

55.15 beschermrug

55.14 **gladde rug**

°rug die niet door °ribben in °velden is verdeeld.

¶ *D* glatter Rücken, flacher — *E* smooth spine, *F* dos [m] lisse, dos [m] long

55.15 **beschermrug**

een tweede °rugbekleding, over een onderliggende rugbekleding aangebracht.

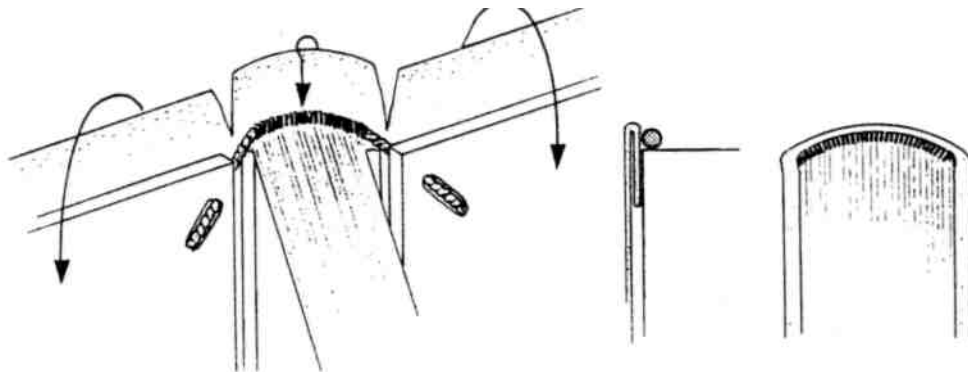
Dit kan een originele toestand zijn (bv. van °zeemleer - ook *zemen broek* genaamd - , met een °rugstrip vastgezet), of een latere ingreep ter reparatie of ter verfraaiing.

¶ *F* dos [m] préservateur

55.16 **ruginslag** [m -en]

de °inslag van de °rugbekleding.

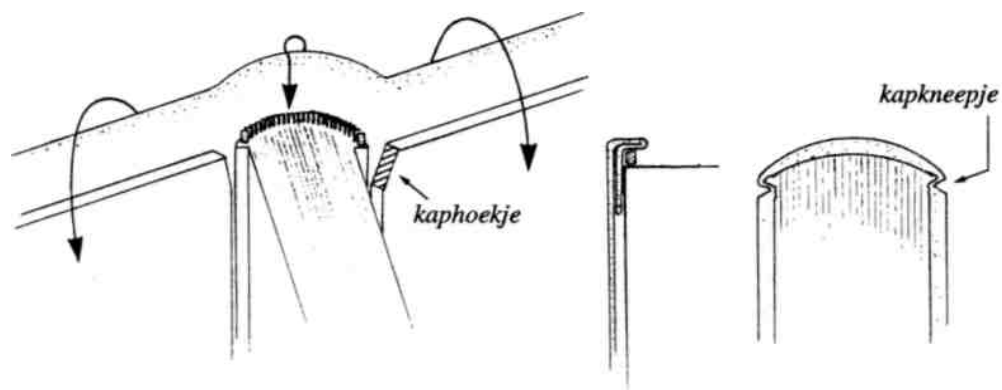
Indien het °kapitaal een °kapitaalbinding bevat (die dus door een °aanrijging met de °platten is verbonden), moet de inslag op de platten door een insnijding van de ruginslag zijn gescheiden.

55.16 ruginslag

55.17 **kapje** [o -s]

de °omgezette rand van de °rugbekleding (met °ruginslag), die over het °kapitaal heen is gebogen.

55.17 kapje

Het kapje wordt als regel van elk plat gescheiden door een inkeping, het *kapkneepje*. Om dit te vergemakkelijken kan van de °plat kern een *kaphoekje* zijn weggenomen.

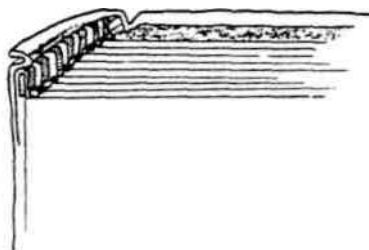
De ruginslag kan voorzien zijn van een kern (bv. van een touwtje), die het kapje wat meer volume geeft of dient ter versterking van deze kwetsbare plaats: de *kapkern*.

¶ *D* Häubchen [o] *E* headcap, cap *F* coiffe [v] • kaphoekje *D* abgeschrägte Ecke *E* back corner *F* encoche de coiffe

55.18 gestuikt kapje

afwerking van de °kop of °staart van de °rugbekleding door dicht vóór het einde een scherpe inwaartse vouw °dwars over de °rug te maken.

Deze afwerking komt vooral voor als de rugbekleding van °perkament is.

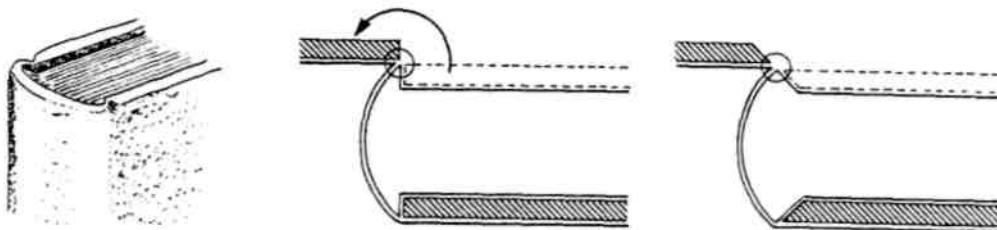
55.18 gestuikt kapje

55.19 glad scharnier

De vloeiende overgang van °plat naar °rug, die het effect op de °bekleding is van een °gesloten scharnier.

De overgang tussen rug en plat is nauwelijks zichtbaar, omdat het plat nauw aansluit aan de °kneep (°gesloten scharnier). Het glad scharnier kan het resultaat zijn van een °schuine kneep in combinatie met een schuine °rugkant, of van een °haakse kneep met een °haakse rugkant.

¶ *E* flush joint

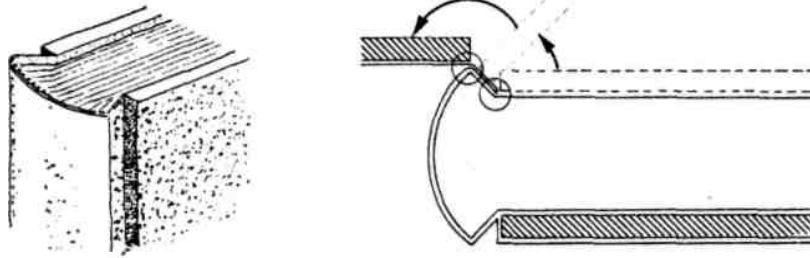
55.19 glad scharnier

55.20 **kneepgleuf** [v gleuven]

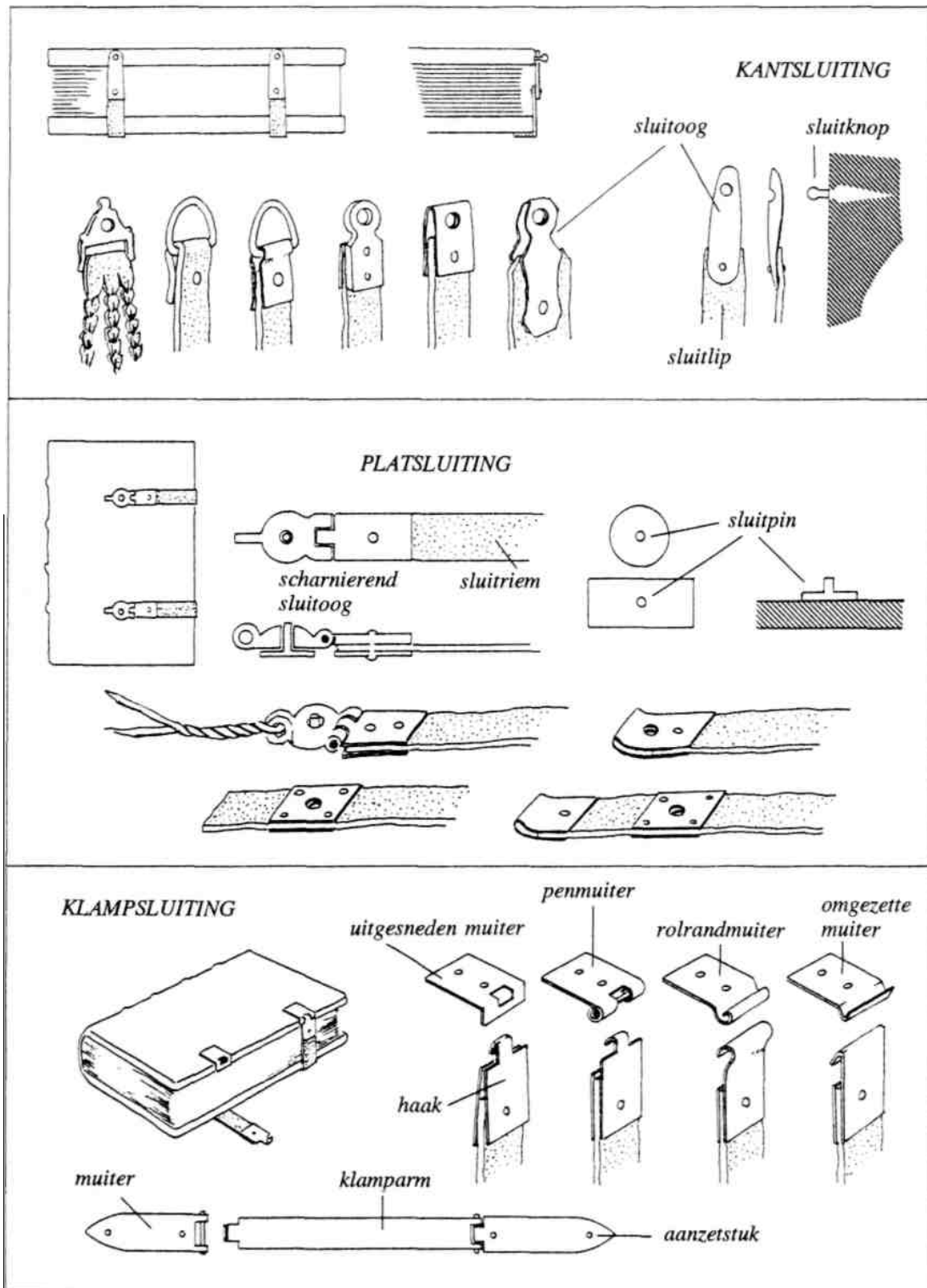
°verticale gleuf aan de buitenzijde van de band op de overgang tussen °rug en °plat.

De kneepgleuf is het op de °bekleding zichtbare resultaat van een constructie met een °open scharnier.

¶ *D* Falzrille [v], eingeriebener Falz *E* french groove *F* gorge [v]

55.20 *kneepgleuf*

PLAAT 3

- 61.0 Een vast onderdeel van de middeleeuwse band, en van vele latere boeken, is de SLUITING. Ze dient vooral om het boek te beschermen tegen het binnendringen van stof, ongedierte e.d., en ook om te voorkomen dat de band gaat kromtrekken of openkieren, en dat de bladen gaan golven, door het 'werken' van verschillende materialen, m.n. van het perkament, waaruit het boek is opgebouwd.

Eenvoudige sluitingen zijn de WIKKELSLUITING en de STRIKSLUITING zij kunnen functioneren zonder dat er aan het boek metalen of andere harde onderdelen zijn aangebracht. Voor andere sluitingstypen zijn zulke harde delen wel nodig; zij functioneren doordat het ene, actieve onderdeel, dat middels een beweeglijk element verbonden is met het ene plat (welk dat is, hangt van de SLUITRICHTING af), op de een of andere wijze vastgemaakt kan worden aan het passieve onderdeel, dat vast gemonteerd is op het andere plat. Het beweeglijke element is vaak een gladde riem, maar het kan ook een gevlochten riem, een koord of iets anders zijn (bij de OVERSLAGSLUITINGEN is de overslag zelf het beweeglijke deel). Het gaat meestal uit van de rand van het plat, zelden van een positie meer in het midden van het plat. Het ontvangende of passieve onderdeel kan zich aan de kant van het andere plat bevinden (KANTSLUITING), of ongeveer midden op dat plat (PLATSLUITING). In beide situaties kan het gaan om een verbinding van een SLUITLUS met een SLUITKNOP of -KNOOP; op dezelfde wijze kan men ook een simpel gat in een riem gebruiken. Ook kan een versterkt gat, een ring of OOG (dat aan/in een riem kan zitten, maar ook anders bevestigd kan zijn) over een PIN vallen. Een andere mogelijkheid is de KLAMPERSLUITING, waarbij een metalen SLUITHAAK grijpt in een metalen MUITER, die gewoonlijk vlak aan de rand van het plat is gemonteerd. — Een specifiek geval tenslotte is de STIFTSLUITING.

61.1 **sluiting** [v -en]

voorziening aan een boekband, die voorkomt dat het boek onbedoeld opengaat.

Er kan meer dan één sluiting aanwezig zijn. Sluitingen bevinden zich aan de °front-zijde en soms ook aan °kop- en °staartzijde: *front-*, *kop-*, *staartsluiting*.

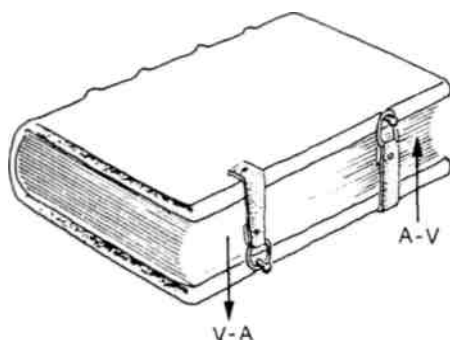
Indien een sluiting geheel of grotendeels van metaal is, noemt men haar ook wel *slot* (er komen echter soms ook echte afsluitbare sloten aan banden voor, hetgeen dan expliciet moet worden vermeld); de onderdelen van het slot kan men met *slot-* in plaats van *sluit-* benoemen (slothaak i.p.v. sluithaak, slotoog e.d.)

¶ *D* Verschluss [m], (Buch)schließe [v] *E* fastening *F* fermoir [m] • frontsluiting *E* fore-edge closure • slot *D* Ganzmetallschließe [v]

61.2 **sluitrichting** [v -en]

de richting van het °plat, waaraan het beweeglijke deel van een °sluiting is bevestigd,

naar het plat waaraan het passieve onderdeel zich bevindt (van achter naar voor of voorwaarts, dan wel van voor naar achter of achterwaarts sluitend).

61.2 sluitrichting

61.3 kantsluiting

°sluiting waarbij het passieve onderdeel zich aan de °platkant bevindt.

Dit kan een sluiting zijn met °sluitlus en °knop, of met °sluitoog en °sluitpin; ook de °klampluiting is een kantsluiting.

61.4 klampluiting

°kantsluiting gevormd door een °sluithaak en een aan een °platkant of °-rand bevestigde °mutter.

De sluithaak kan bevestigd zijn aan een °sluitlip of onderdeel zijn van een geheel metalen °klamparm die de afstand tussen de platten overbrugt en met een scharnier en °aanzetsruk aan het plat is bevestigd.

61.5 platsluiting

°sluiting, waarbij het passieve onderdeel zich op het °plat bevindt.

Dit is meestal een sluiting met gat en °sluitknop/knoop of met °sluitoog en °-pin, ook wel met °sluithaak en °mutter; maar ook de °overslagsluiting is een °platsluiting.

61.6 riemsluiting

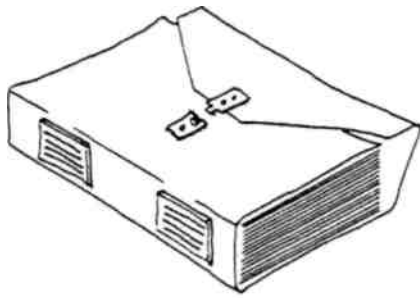
°platsluiting, gevormd door een lange °sluitriem, die aan een kant duurzaam bevestigd is aan een °plat, en aan de andere kant voorzien is van een gat, °sluitoog of °sluithaak. Het passieve onderdeel, °sluitpin, °mutter of °sluitgesp, bevindt zich veelal min of meer centraal op het andere plat.

¶ E strap fastening D Langriemschließe [v]

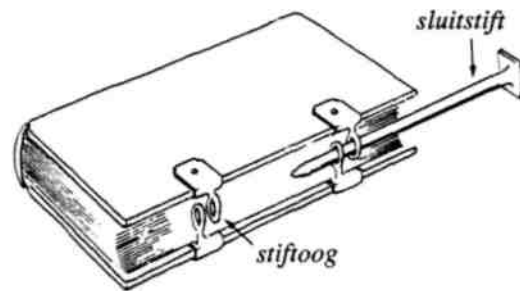
61.7 overslagsluiting

°platsluiting, waarbij aan een °overslag een voorziening is gemaakt om het boek te sluiten.

Ook deze sluiting is met °sluitlus of gat en °sluitknop/knoop, met °sluitoog en °pin of met °sluithaak en °mutter uitgevoerd.

61.7 overslagsluiting

61.8 stiftsluiting

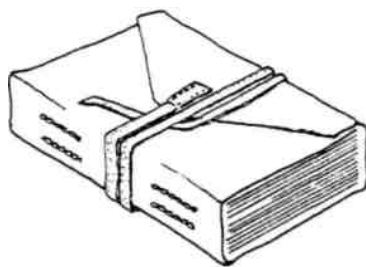
61.8 stiftsluiting

°sluiting (aan een dun boek), waarbij een losse °sluiftstift door de op één lijn komende °stiftogen van beide °platten wordt gestoken.

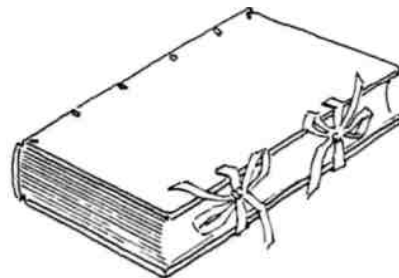
61.9 wikkelsluiting

°sluiting d.m.v. een lang, aan één °plat (of aan de °overslag) bevestigd °sluitsnoer, dat om het boek (en/of om een °sluitknoop) gewikkeld wordt.

¶ E wrapping band

61.9 wikkelsluiting

61.10 striksluiting

61.10 striksluiting

°sluiting d.m.v. een paar van tegenover elkaar aan beide °platten aangebrachte matig lange °sluitsnoeren, die aan elkaar gestrikt worden.

¶ D Bandschließe

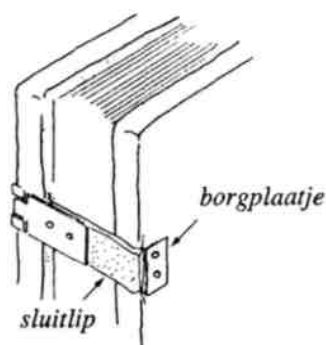
61.11 sluitriem [m -en]

lange strook °leer die het beweeglijk element vormt van een °platsluiting.

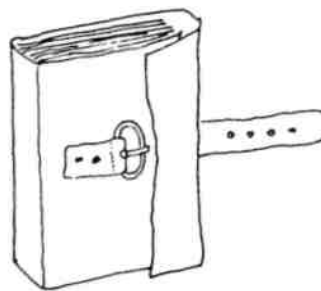
Het ene einde is blijvend aan het ene °plat bevestigd en het andere kan op enige wijze worden vastgemaakt aan het passieve element op het andere plat.

De blijvende bevestiging aan het plat geschiedt vaak met een metalen °borgplaatje; ook (sier)nagels kunnen hiervoor dienen.

¶ D Schließenband [m], -riemen [m] E strap, ream F lanière [v] de cuir, bride

61.11 sluitriem

61.14 sluitgesp

61.12 sluitlip [m -pen]

korte strook °leer die het beweeglijke element vormt van een °kantsluiting.

Het ene einde is blijvend bevestigd aan de rand van het ene °plat (met behulp van een °borgplaatje bv.) en het andere kan op enige wijze worden vastgemaakt aan het passieve element op de °kant van het andere plat.

De sluitlip kan bij een °klampsluiting gereduceerd zijn tot weinig meer dan een leren scharnier waaraan de °sluithaak bevestigd is.

¶ *D* Lederscharnier

61.13 borgplaatje**dekplaatje**

afdekplaatje van een °sluitriem of °sluitlip op de plaats waar deze vast aan het °plat is bevestigd.

¶ *D* Abdeckblättchen [o], Schließenplättchen *E* strap plate

61.14 sluitgesp

gesp als onderdeel van een °riemsluiting.

¶ *D* Schnalle [v]

61.15 sluitsnoer [o -en]

algemene term voor °sluitveter, °sluittouw, °sluitlint.

¶ *D* Schnur [v] *E* tie *F* Hen [m], lacet [m]

61.16 sluitveter**61.17 sluittouw****61.18 sluit lint**

smalle leren riem, resp. koord, resp. reep textiel, als onderdeel van een °sluiting.

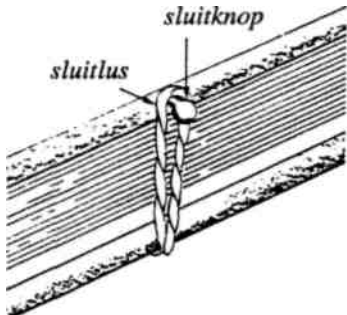
¶ sluitveter *E* leather tie *F* lanière de cuir • sluitlint *D* Verschleißband *E* textile tie *F* ruban [m]

61.19 sluitlus [v -sen]

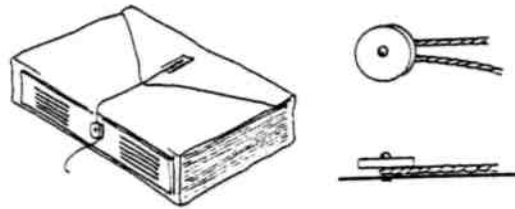
lus, gevormd uit koord, dunne riem, metaaldraad of dergelijk materiaal, waarvan het ene einde blijvend beweeglijk aan het ene °plat is bevestigd en het andere over een °sluitknop of °sluitknoop aan het andere plat kan vallen, als onderdeel van een °sluiting.

Indien de sluitlus geheel uit metaal bestaat, kan zij met een scharnier en een °aanzetstuk bevestigd zijn.

¶ *D* Schlinge [v] *E* loop, sling

61.19-20 sluitlus / sluitknop

61.21 sluitknop

61.20 **sluitknop** [m -pen]

klein rond metalen knopje met een stijve steel, aan een °plat bevestigd, waaromheen een °sluitlus kan worden bevestigd.

Naar de plaats van bevestiging — op de °platkant, of op het vlak van het plat — als *kant-* of *platknop* te specificeren.

¶ *D* Knopf [m] *E* bead, peg *F* bouton [m]

61.21 **sluitknop** [m -knopen]

vrij klein, plat-rond of bolvormig voorwerp, met een soepele steel aan een °plat bevestigd, waaromheen een °sluitriem, °sluitlus of °sluitsnoer kan worden vastgemaakt.

¶ *D* Knopf [m] *E* button *F* bouton [m]

61.22 **sluitoog** [o -ogen]

doorboord stuk metaal (of ander hard materiaal), dat over een °sluitpin kan vallen. Het oog zit vaak in een °sluitriem, maar kan ook bv. met een koord bevestigd zijn; het kan zich ook in een °overslag bevinden (*overslag oog*).

¶ *D* (Schließen)öse [v] *E* metal-rimmed hole, pin socket *F* oeillet, mortaise [v]

61.23 **sluitpin** [v -nen]

metalen pin (zonder verdikking), loodrecht op de ondergrond aan een °plat bevestigd, waar een °sluitoog overheen kan vallen.

Naar de plaats van bevestiging - op de °platkant, of op het vlak van het plat - als *kantpin* of *platpin* te specificeren.

[Niet: *doorn.]

¶ *D* Stift [m] *E* pin *F* tenon [m] • kantpin *E* edge pin • platpin *E* side pin

61.24 **(sluit)haak** [m/v -en]

(sluit)klamp [m/v -en]

metalen onderdeel van een °sluiting, aan het einde tot een klauw gebogen, dat in een °muis kan grijpen.

De sluithaak is meestal aan een °sluitlip bevestigd, maar kan ook uitgevoerd zijn als geheel metalen *klamparm* die met een scharnier en °aanzetstuk op het plat is bevestigd. De haak kan zich ook aan een °sluitriem of °overslag bevinden.

¶ *D* (Schließ)spange [v], Haken [m], Haft [m] *E* clasp, hook, — plate *F* agrafe [v], griffe [v], patte [v] de fermoir • klamparm *E* shaft

61.25 **muit** [m -s]

vanger [m -s]

metalen onderdeel van een °sluiting dat aan een °plat is bevestigd en waar een °sluithaak in kan grijpen.

De mui is meestal vlak aan de rand van het °plat bevestigd, maar kan zich ook elders bevinden: (*kant-* resp.) *platmuit*.

Naar de vorm kan men onderscheiden: *uitgesneden mui*, *penmuit*, *rolrandmuit*, *omgezette mui*.

¶ *E* catch, — plate *F* contre-agrafe [v]

61.26 **aanzetstuk** [o -ken]

metalen scharnierblad waarmee een °klamparm of °sluitlus vast, maar beweeglijk aan een °plat is bevestigd.

¶ *F* penture [v], platine [v] *E* hinge plate

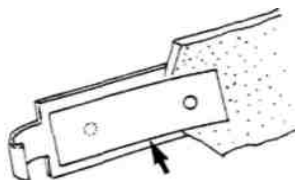
61.27 **klinkplaatje** [v -s]

metalen plaatje, dienend als hulpmiddel om een metalen voorwerp (bv. een °sluithaak of °aanzetstuk) op een laag ander materiaal, die zich tussen dit voorwerp en het klinkplaatje bevindt (bv. een °sluitriem of °sluitlip) te kunnen vastzetten (met klinknageltjes).

Het klinkplaatje kan met de sluithaak enz. één geheel vormen.

¶ *E* counter plate

61.27 klinkplaatje

61.28 **stiftoog**

ringetje (of buisje) van metaal of een ander materiaal, aan de °rand of °kant van een °plat bevestigd, waar een °sluitstift doorheen kan worden gestoken.

De as van de opening loopt °verticaal.

61.29 **sluitstift** [v -en]

staafje van stevig materiaal, bestemd om door een reeks °stiftogen te worden gestoken.

De sluitstift kan ook een schrijfinstrument zijn.

- 62.0 Om het oppervlak van de bekleding te beschermen, kunnen er elementen van stevig materiaal (zoals metaal, hout, ivoor, been) op worden aangebracht (met nagels of klinknagels): op de platten **KNOPPEN** en ander **PLATBESLAG**, aan de kanten **KANTBESLAG** en **POOTJES**. Dit beslag kan, behalve zijn beschermende functie, ook een decoratieve functie hebben.

Met de term 'beslag' duidt men ook enkele andere groepen van metalen elementen aan, die men aan een band kan aantreffen, m.n. **FENESTRAE** en **KETTINGEN**, en ook wel de metalen onderdelen van sluitingen.

62.1 **beslag** [o]

(in ruimere zin) de elementen van metaal of ander hard materiaal die aan een boek zijn bevestigd, zowel afzonderlijk als in hun totaliteit.

(in engere zin) datzelfde met uitzondering van de onderdelen van °sluitingen.

¶ *D* (Buch)beschlag [m] *E* (metal) furniture, — fittings *F* ferrure, cabochons

62.2 **knop** [m -pen]

dop [m -pen]

°beslag dat op een °plat is aangebracht en daar relatief ver boven uitsteekt.

Knoppen kunnen massief zijn, of hol (uit plaatmateriaal gedreven, of gegoten). Ze kunnen de meest uiteenlopende vormen hebben. Vaak hebben ze een *grondplaat*. Ze kunnen ook met elementen van het °platbeslag tot één stuk zijn verenigd.

¶ *D* Buckel [m], Schonerknopf [m] *E* boss *F* bouillon [m], boulon [m]

62.3 **platbeslag**

°beslag dat op een °plat is aangebracht.

Het platbeslag kan °hoekstukken en/of °middenstukken omvatten. °Knoppen kunnen er deel van uitmaken.

62.4 **middenstuk** [o -ken]

element van het °platbeslag, in het midden van een °plat geplaatst.

¶ *D* Mittelstück *E* centre piece *F* ombilic [m]

62.5 **hoekstuk**

element van het °platbeslag, aan een van de hoeken van een °plat geplaatst.

Te onderscheiden in *front-* en *rughoekstuk*, *onder-* en *bovenhoekstuk*.

Een hoekstuk is veelal met °kantbeslag tot één stuk verenigd.

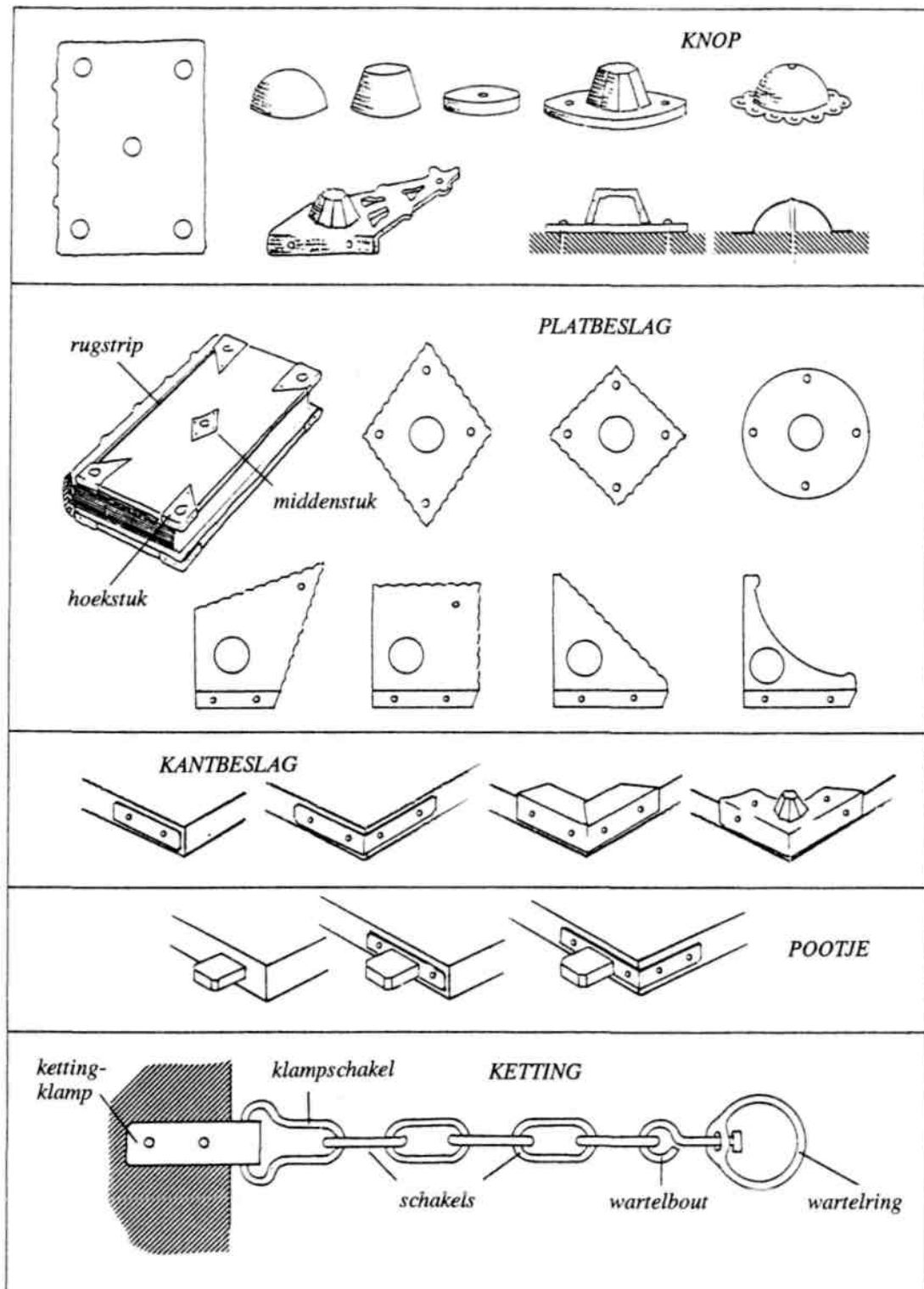
¶ *D* Eckstück [o], Schonerecke [v] *E* corner piece *F* cornière fv

62.6 **kantbeslag**

°beslag (meestal een dunne metalen °strip), dat aan de °kant van een °plat is aangebracht.

Het kantbeslag kan zich ook over een deel van de buitenrand van het plat uitstrekken.

Het kan ook met een °hoekstuk tot één stuk zijn verenigd.

Een band, die van kantbeslag is voorzien, heet *geschoeid*.

¶ *D* Kantenschutz *E* edge guard, (tail) edge shoe

62.7 **pootje** [o -s]

klein stuk °beslag, loodrecht op de °onderkanten van beide platten.

Indien de pootjes van metaal zijn, kunnen ze met het °kantbeslag tot één stuk zijn verenigd.

Er kunnen ook pootjes aan andere °kanten van de platten voorkomen.

¶ *F* sabot

62.8 **strip** [m -s/-pen]

°platbeslag, gevormd door een relatief smalle strook metaal, plat, of met half rond of ander profiel.

¶ *D* Schiene [v]

62.9 **rugstrip**

°strip, langs de °rugzijde van het °plat aangebracht.

Vaak toegepast om °beschermruggen vast te zetten op het plat.

62.10 **ketting** [v -en]

(aan een boekband) metalen ketting, aan een °plat bevestigd met een *kettingklamp*, waarmee het boek aan een lessenaar vast kan worden gelegd.

Een band, die met zulk een ketting was vastgelegd, is een *kettingband*.

¶ *ketting* *D* Kette [v] *E* chain *F* chaîne [v] • *kettingband* *D* Kettenband [m] *E* chained binding • *kettingklamp* *D* Kettenbefestigung [v] *E* chain attachment, clip, staple *F* bélière

62.11 **draagketting**

°ketting, aan de (boven-)kanten van beide °platten bevestigd, waaraan het boek gedragen kan worden.

62.11 draagketting

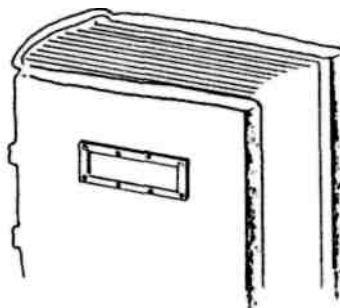

62.12 **fenestra** [v -e/-'s]**titelvenster** [o -s]

doorzichtige (bv. hoornen) afdekking van een °titelschild of iets dergelijks op een °plat, bevestigd met een metalen rand.

¶ *F* porte-étiquette

62.12 *fenestra*

63 LEESHULPEN

63.0 Aan de 'eigenlijke' boekband kunnen allerlei voorzieningen worden aangebracht, die ter verfraaiing, ter beveiliging, voor het beheer van het boekdeel of voor andere doeleinden dienen. Hier worden enkele voorzieningen vermeld, die de lezer de toegang tot het boek moeten vergemakkelijken.

63.1 leeslint [o -en]

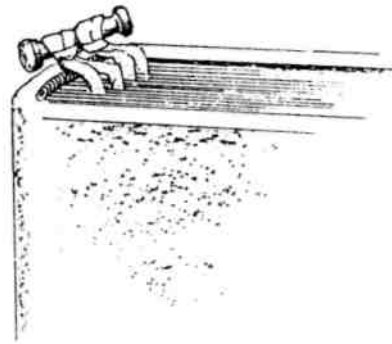
bladwijzer in de vorm van een smalle reep °leer of °perkament, °touw, °band of ander materiaal, bevestigd aan het °kapitaal of aan een °kapittelstok.

¶ *D* Zeichenband [o] *E* (attached) marker *F* signet [m]

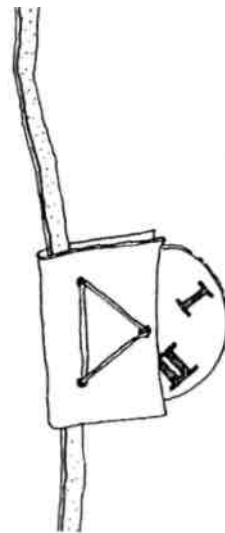
63.2 kapittelstok [m -ken]

staafje, rozet of ander voorwerp, niet aan de boekband bevestigd, waaraan enkele °leeslinten bevestigd zijn.

¶ *F* pipe [v] *E* (marker on) toggle

63.2 kapittelstok

63.3 kolomwijswieltje

63.3 kolomwijswieltje [o -s]

schijfje (van °perkament), draaibaar aangebracht in een stuk gevouwen materiaal dat weer schuifbaar is aangebracht op een bladwijzer. Door het draaien van de schijf worden cijfers, letters of symbolen zichtbaar, die een specifieke kolom van de °opening aanduiden; door het schuiven wordt de hoogte binnen de kolom aangegeven.

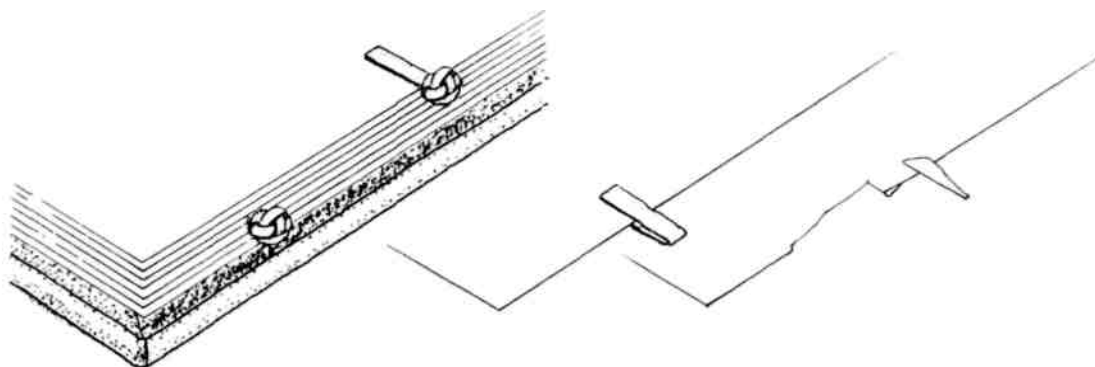
¶ *D* drehbares Lesezeichen [o] *E* book-marker with revolving disc, disk marker

63.4 **klavier** [o -en]

element aan de rand van een °blad, dat uit de °sede steekt en zo het vinden van een bepaalde °opening vergemakkelijkt.

Er zijn vele vormen van klavieren: omgevouwen (en door het blad gestoken) strookjes van het blad zelf, opgeplakte strookjes, gevlochten knoopjes ...

¶ *D* Registerknopf, Registerstreifen   *E* fore-edge marker, tab   *F* signet de gouttière

64.4 klavier

LITERATUURSELECTIE

1. ALGEMEEN

- J. Storm van Leeuwen, 'Het Bandengenootschap - doelstellingen en activiteiten', in: Jos. M.M. Hermans (ed.), *Middeleeuwse handschriftenkunde in de Nederlanden 1988* (Grave 1989), pp. 331-334. • Achtergrondinformatie.
- J.A. Szirmai, 'Terminologie van de oude boekband', in: A.J. Vervoorn (ed.), *Nederlandstalige terminologie*. Voordrachten gehouden op 15 december 1988 aan de Technische Universiteit Eindhoven (Eindhoven 1989), pp. 49-58. • Tussentijds verslag over de vordering van de werkgroep, *à titre personnel*.
- R. Temmerman, F. Simonis & L. Luyten, *Terminologie, een methode*. Inleiding tot theorie en praktijk van systematische terminografie (Leuven-Amersfoort 1990). • Heldere inleiding over de grondslagen van terminologisch werk.

2. BRONNEN

Daar vakliteratuur op het gebied van de technische constructies van de oude boekband nagenoeg geheel ontbreekt, werd voor het vergaren van begrippen en termen veelal gebruik gemaakt van recente en oudere werken op het gebied van het boekbinden. Ter vergelijking werden ook vreemdtalige handboeken geraadpleegd, en enkele historisch-technische studies.

2.1 NEDERLANDS

Boekbinden/Handboekbinden. Leergang voor het grafische bedrijf. Samensteller: J.C. Blankenstein (Z.p., z.j. [1961]). • Nog altijd het meest complete en gedetailleerde handboek van de traditionele technieken voor de professionele handboekbinder; de recente bewerking - zie hieronder - heeft aan helderheid ingeboet en komt meer tegemoet aan de belangstelling uit de hobby-sfeer.

Handboekbinden. Serie Algrafische handboeken. Samenstellers: L. van Dijk & H. Relleke (Veenendaal 1986). • Zie hierboven.

Historische informatie bevatten de vier onderstaande werken:

H. de Haas, *De boekbinder* (Dordrecht 1806; herdruk Utrecht 1984).

S. Lenormand, *Handboek voor den boekbinder* (Amsterdam 1843).

L. Brade & E. Winkler, *Het geïllustreerde boekbindersboek* (Leiden 1861).

L. Peeters, *Handboek voor den boekbinder* (Antwerpen 1946). • In het bijzonder voor de Zuidnederlandse boekbindtermen.

Jos. M.M. Hermans, 'Boekbanden rond 1500. Voorstel tot systematisering van de beschrijving van bandversiering gekenmerkt door een ruitmotief, met als voorbeeld een groep banden uit Groningen', in: J.A. Geurts (ed.), *Ontsluiting van middeleeuwse handschriften in de Nederlanden* (Nijmegen-Grave 1987), pp. 113-149. • Weten-

LITERATUUR

schappelijke studie, waarin ook technische aspecten van de boekband en hun codering behandeld worden. Een nadere uitwerking hiervan in Hoofdstuk 4 van het proefschrift van de auteur: Jos. M.M. Hermans, *Boeken in Groningen voor 1600* (Groningen 1987).

2.2. DUITSEN

H. Helwig, *Einführung in die Einbandkunde* (Stuttgart 1970). • Vnl. gericht op versiering en stilistiek; van de 278 pp. zijn er 40 gewijd aan een beknopt historisch overzicht van de boekbandtechniek.

Duitstalige leerboeken voor het boekbinden:

Th. Henningsen, *Das Handbuch für den Buchbinder*, 2. Ausg. (St. Gallen-Stuttgart 1969).

A. Rhein, *Das Buchbinderbuch* (Halle 1954).

F. Wiese, *Der Bucheinband. Eine Arbeitskunde mit Werkzeichnungen*, 4. Aufl. (Stuttgart 1964). • Zeer systematisch, grondig en overzichtelijk.

Voor historische aspecten:

J.G. Zeidler, *Buchbinderphilosophie oder Einleitung in die Buchbinder Kunst* (Hall im Magdeburgschen 1708; Nachdruck Hannover 1978).

Chr. E. Prediger, *Der Buchbinder und Futteralmacher* (Frankfurt und Leipzig 1741-53; Nachdruck Zürich 1976).

D.J.J.H. Bücking, *Die Kunst des Buchbindens* (Stadtamhof 1807; Nachdruck Leipzig 1979).

2.3 ENGELS

Handleidingen voor handboekbinden:

E. Burdett, *The craft of bookbinding. A practical handbook* (Newton Abbot-London-Vancouver 1975).

D. Cockerell, *Bookbinding and the care of books*, 4th ed. (London 1920).

A.W. Johnson, *Bookbinding* (London 1978).

Historische aspecten:

B.C. Middleton, *A history of English craft bookbinding technique* (New York-London 1963; 3rd supplemented edition 1988). • Het eerste, baanbrekende werk op het gebied van de geschiedenis van de boekbindtechniek, vnl. gericht op England en op de periode vanaf de renaissance.

J.A. Arnett, *Bibliopegia, or the Art of bookbinding in all its branches* (London, etc., 1835; reprint New York-London 1980).

J.W. Zaehnsdorf, *The art of bookbinding*, 6th ed. (London 1903).

2.4. FRANS

Handleidingen voor handboekbinden:

E. Bosquet, *Guide manuel du praticien-relieur* (Paris 1903).

M. Wolf-Lefranc & Ch. Vermuyse, *La reliure* (Paris 1957). • Standaardwerk ten behoeve van de vakopleiding.

Oude en middeleeuwse boekband:

C. Adam, *Restauration des manuscrits et des livres anciens* (Puteaux 1984). • Bevat ook beknopte maar heldere beschrijvingen van oude bindwijzen, met chronologische overzichten.

E. Baras, J. Irigoin & J. Vezin, *La reliure médiévale. Trois conférences d'initiation*. 2. éd. (Paris 1981). • Beknopte algemene inleiding.

D. Carvin, *La reliure médiévale du XIVe et XVe siècle* (Arles 1988). • Een studie van 130 banden uit Zuid-Frankrijk, met beknopte beschrijving en registratie van vele kenmerken.

L. Gilissen, *La reliure occidentale antérieure à 1400* (Turnhout 1983). • Een gedetailleerde studie van negen originele boekbanden in de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel.

A. Giovannini, *Archéologie du livre* (Bellinzona, uitgave in eigen beheer 1991). • Een zeer beknopte, doch overzichtelijke inleiding tot de codicologie; van de 52 pp. wordt de helft besteed aan de constructie van de oude boekband.

Historische aspecten:

R.M. Dudin, *L'art du relieur-doreur de livres* (Paris 1772).

3. LEXICA, ENCYCLOPEDIËN, WOORDENLIJSTEN

E. Baras et al. (*zie boven*), pp. 55-74: Lexique des termes de reliure • Woordenlijst, met equivalenten in het Duits, Engels en Italiaans.

Binderslexicon. Uitgave Belangengroep Boekbinderij FEBELGRA (Antwerpen 1981). • Belgische vaktermen van de hedendaagse boekbinderij, niet altijd overeenkomend met het gebruik in Nederland.

Binding terms. A thesaurus for use in rare book and special collection cataloguing

LITERATUUR

- (Chicago 1988). • Alfabetische lijst van trefwoorden ten behoeve van computerverwerking, overwegend gericht op de stilistische kenmerken.
- Buchrestaurierung*. Methoden und Ergebnisse. Ausstellungskatalog, Bayerische Staatsbibliothek München (München 1971), pp. 61-66: Erklärung der Fachausdrücke. • Definities van een beperkt aantal termen.
- M.V. Cloonan, *Early bindings in paper*. A brief history of European hand-made paper-covered books with a multilingual glossary (London 1991), pp. 49-116: Glossary. • Een verklarend woordenboek, met equivalenten in het Duits, Italiaans en Frans. De verklaringen zijn veelal onvoldoende en niet altijd zonder fouten.
- J.-C. Faudouas, *Dictionnaire de la reliure-dorure manuelle* (Paris 1992). • Een verklarend woordenboek, voornamelijk gericht op de praktijk van de moderne handboekbinder, met een Engels-Franse woordenlijst.
- G. Frost, *A vocabulary of terms for book conservation practice, as used in the Preservation/Conservation Programs at the Columbia University* (New York 1984, typescript). • Alfabetisch gerangschikt, duidelijke definities, ook vele nieuwe termen.
- Glossary of basic archival and library conservation terms*: English with equivalents in Spanish, German, Italian, French and Russian (ed. by C. Crespo Nogueira, München-Paris-London 1988). • Korte, helder verklaringen, de vertalingen zijn vaak onbetrouwbaar.
- H. Helwig (zie boven), pp. 233-262: Anhang III. Die fremdsprachigen technischen Begriffe bei der Einbandbeschreibung • Meertalige alfabetische lijst — Duits-Engels-Frans-Italiaans —, niet altijd even betrouwbaar.
- Th. Henningsen (zie boven), pp. 451-464: Sachwörterverzeichnis • Duits-Frans.
- Jos. M.M. Hermans (red.), *Het middeleeuwse boek in Groningen*. Catalogus tentoonstelling, 2e druk (Groningen 1981), pp. 157-160: Verklarende woordenlijst • Beknopte definities.
- A.W. Johnson (zie boven), pp. 211-218: Glossary • Beknopte definities.
- H. Kuhn, *Wörterbuch der Handbuchbinderei und Einbandrestaurierung* (Stuttgart 1969). • Woordenlijst Duits-Engels-Frans-Italiaans, te beknopt van opzet om altijd betrouwbaar te kunnen zijn.
- B.C. Middleton, *The restoration of leather bindings* (Chicago 1972; revised edition 1984), pp. 9-41: Definition of terms, pp. 41-66: Workshop tools, equipment and materials. • Zeer uitvoerige goede toelichtingen.
- G. Moessner, *Buchbinder ABC* (Bergisch Gladbach 1981). • Een persoonlijke keuze van wetenswaardigheden betreffende de boekband en het boekbinden, waaronder vele termen met goede omschrijving.
- D. Muzerelle, *Vocabulaire codicologique* (Paris 1985). • Vnl. op de codicologie gericht, bevat op pp. 177-204 een zeer heldere, systematisch opgezette beschrijvende

terminologie van de boekband, met illustraties.

M.T. Roberts & D. Etherington, *Bookbinding and the conservation of books*. A dictionary of descriptive terminology (Washington, 1982). • Pionierswerk met de gebreken ervan. Alfabetisch gerangschikte termen met omschrijvingen van zeer wisselende omvang en betrouwbaarheid, het Engelse boekbindersjargon neemt een belangrijke plaats in. Eerder een verklarend woordenboek van soms obsoleete termen dan een terminologie.

Scheda di censimento delle legature medievali (coordinato da C. Federici), Istituto centrale per la patologia del libro (Roma, z.j. [1989]). • Termen voor de beschrijving van middeleeuwse boekbanden in het kader van een groots opgezet Italiaans project, met illustraties, bestemd voor computerverwerking. Engelse vertaling: *Census scheme for medieval bindings: description guidelines*; Duitse bewerking door I. Schafer: *Checkliste zur Aufnahme mittelalterlicher Codices*.

J. Storm van Leeuwen, *De achttiende-eeuwse Haagse boekband in de Koninklijke Bibliotheek en het Rijksmuseum Meermano-Westreenianum* ('s-Gravenhage 1976), pp. 475-478: Gebruikte termen • Beknopte definities.

4. SPECIALE ONDERDELEN

4.1. MATERIALEN

Algemeen:

G. Krickler, *Die Werkstoffe des Buchbinders* (Hannover 1982).

Leer, perkament:

W.B. Herwijnen, *Ledertechnologie* ('s-Hertogenbosch 1956).

International glossary of leather terms. International Council of Tanners (London 1967).
• Engelse termen van leersoorten, met equivalenten in het Frans, Duits, Italiaans en Spaans.

R. Reed, *Ancient skins, parchments and leathers* (London-New York 1972). • Belangrijk standaardwerk, ook met betrekking tot het boek.

R. Reed, *The nature and making of parchment* (Leeds 1975). • Als hierboven.

P. Rück (ed.), *Pergament*. Geschichte, Struktur, Restaurierung, Herstellung (Sigmaringen 1991). • Uitvoerige verslagen van een in 1987 in Marburg gehouden conferentie, waarin recente inzichten over vele aspecten van het perkament als onderdeel van het boek.

J.W. Waterer, *Leather in life, art and industry* (London 1946), pp. 158-170: Glossary of leathers • Goede beschrijving van vele leersoorten.

LITERATUUR

Papier:

M.-A. Doizy & S. Ipert, *Le papier marbré* (Paris 1988).

A. Haemmerle, *Buntpapier*, 2. Aufl. (München 1977). • Standaardwerk over de verschillende soorten van sierpapier.

E.J. Labarre, *Dictionary and encyclopaedia of paper and papermaking*, 2nd ed. (London 1952).

Papier. Verklarende woordenlijst met vertalingen (Engels, Frans, Duits). Nederlandse norm NEN 3376, 2e druk (Delft 1975).

C. Pels, *Papier*, 4e druk (Dordrecht z.j.), pp. 143-158: Kleine papier-encyclopaedie. • Beknopte definities, vnl. van modern materiaal.

Garen, textiel:

Identification of textile materials. The Textile Institute (Manchester 1967). • Methoden van textielonderzoek.

I. Emery, *The primary structures of fabrics*. An illustrated classification (Washington 1966). • Overzichtelijk, voor garens en weefsels.

H. Farke, *Archäologische Fasern, Geflechte, Gewebe*. Bestimmung und Konservierung (Weimar 1986). • Beknopte inleiding.

4.2. SCHUTBLAD

P.A. Goddijn, 'Codering voor boekconstructies', in: *De Restaurator*, 21 (1991), pp. 32-39. • Eerste aanzet tot indeling en codering van schutbladconstructies, t.b.v. computerverwerking.

W. Weiss, 'Entwicklungsgeschichte des Vorsatzpapiers', in: *Gutenberg Jahrbuch*, 58 (1983), pp. 140-158. • Beknopt overzicht van constructies en gebruikte materialen.

4.3. NAAIEN

K. Jackel, 'Alte Techniken des Buchbinderhandwerks in der modernen Schriftgutrestaurierung, 1: Das Heften', in: *Bibliotheksforum Bayern*, 2 (1974), pp. 255-264. • Samenvatting overzicht.

G. Petherbridge, 'Sewing structures and materials: a study in the examination of Byzantine and Post-Byzantine bookbinding', in: *Akten II. Internationales Kolloquium Griechische Paläographie und Kodikologie* (Berlin-Wolfenbüttel; ter perse). • Grondige systematische studie, als handleiding voor het onderzoek van kettingsteek -technieken.

P. Spitzmueller, 'A trial terminology for describing sewing through the fold', in: *The Paper Conservator*, 7 (1982-83), pp. 44-46. • Fundamentele studie, het eerste ontwerp voor een systematische terminologie van het naaien.

4.4 KAPITAAL

- M. Gast, 'A history of endbands, based on a study by Karl Jäckel', in: *The New Bookbinder*, 3 (1983), pp. 42-58. • Engelstalige bewerking van de kapitaalstudies van Jäckel {zie hieronder}.
- B. Giuffrida, 'Book conservation workshop manual. Part three: Endbands', in: *The New Bookbinder*, 2 (1982), pp. 29-39. • Een studie, gebaseerd op de waarnemingen bij restauratie van de tijdens de overstroming in 1966 in Florence beschadigde boeken.
- J. Greenfield & J. Hille, *Headbands*. How to work them (New Haven 1986). • Handleiding voor het vervaardigen van historische kapitaalkvormen.
- K. Jäckel, 'Alte Techniken des Buchbinderhandwerks in der modernen Schriftgutrestaurierung, 2: Das Kapital', in: *Bibliotheksforum Bayern*, 3 (1975), pp. 207-219. • Gebaseerd op modelreconstructies van oude kapitalen, naar gegevens vergaard bij restauraties van vnl. Duitse banden in de Bayerische Staatsbibliothek, München.
- Les tranchefiles brodées*. Etude historique et technique (Paris 1989). • Duidelijke afbeeldingen en constructieschema's van Westerse en Oosterse bestoken kapitaal-vormen, op grond van restauratie van bestanden van de Bibliotheque Nationale, Parijs; de historische informatie is gebrekkig.
- L. Sauberlich, *Mittelalterliche Kapitalformen*. Abschlussarbeit Fachausbildung für Restauratoren (Leipzig 1979). • Studie van 60 kapitalen, vnl. uit de 13e en 14e eeuw, uit Saksische kloosters.

4.5. SLUITINGEN, BESLAG

- D. Gid, 'Observations sur divers fermoirs de la premiere moitié du XVIe siècle', in: *Le livre et l'estampe*, 18 (1972), pp. 155-159. • Beknopt, oppervlakkig.
- K. Jäckel, 'Alte Techniken des Buchbinderhandwerks in der modernen Schriftgutrestaurierung, 7: Schließen und Beschläge', in: *Bibliotheksforum Bayern*, 13 (1985), pp. 272-290. • Beknopt, diverse typen wel beschreven en geïllustreerd doch zonder adequate termen.
- B. Nuska, 'Typologie der böhmischen Renaissanceeinbände. Terminologie, Stilbestimmung und Datierung des Materials' [in het Tsjechisch, met Duitse samenvatting], in: *Historická knžní vazba* [B. Nuska, red.] (Liberec 1965), pp. 19-145. • Zeer grondige studie, met o.a. aandacht voor sluitingen en beslag (pp. 94-99), met duidelijke illustraties.

REGISTERS

Durrs
ENGELS
FRANS
NEDERLANDS

DUIITSE TERMEN

Abdeckblättchen 61.13	Blatt 21.6	ebarmieren 42.2
abgeglättet 12.4	Blattweiser 63.4	ebarmierter Schnitt 42.2
abgerundete Kante 53.3	blinde Umschlingung 32.12	echter Bund 55.8
Abgeschrägte Kante 53.4	Block 22.11	echter Kapitalbund 43.14
abgiasen 12.4	Blockheftung 34.1	Eckeneinschlag 54.5
abglätten 12.4	Bogen 21.1	Eckstück 62.5
abpressen 41.4	Breite 11.15	Ecraséleder 12.4
Abpreßfalz 41.4	Brokatpapier 13.2	Eichenholz 13.6
Abwechselnde Heftung 33.10	Buchbesclag 62.1	einfacher Bund 32.23
Aktenheftung 33.15	Buchblock 22.11	einfacher Langsstich 34.8
Aktenstich 33.15	Buchdeckel 53.1	einfarbiges gestrichenes Papier 13.2
Alaungerbung 12.1	Buchenholz 13.6	eingerückter Kapitalbund 43.14
Alaunleder 12.15	Buchhülle 54.10	Einschlag 52.3
aneinanderstoßender Eckeneinschlag 54.5	Buchklappe 52.5	einschnüren (Bünde) 55.9
angeklebtes Vorsatz 23.10	Buchrücken 22.12	Einzelblatt 21.11
angesetzter Deckel 53.12	Buchschließe 61.1	erhabener Bund 32.16, 55.8
anhängen 13.12	Buckel 62.2	Ersatzblatt 21.11
ankleben 13.12	Bund 32.14	falscher Bund 55.10
Ansägung 31.3	Bünde abbinden 55.9	Faltblatt 21.7
Ansatzfalz 23.7	Bundend 32.15	Falzbruch 21.3
Ansatzflügel 23.7	Bundloch 53.6	fälzeln 21.16
anschnüren (der Bünde) 53.5	Bundumschlingung 32.9	Falzkante 51.2
Ansetzflügel 23.7	Buntpapier 13.2	Falzrille 55.20
auf Fälze hängen 21.16	Büttenpapier 13.1	Falzstreifen in Lagenmitte 22.9
Aufgeschabter Bund 53.11	Büttenrand 21.2	Farbschnitt 42.11
aufgesetzter Deckel 53.14	byzantinisches Kapital 43.15	feine Narbe 12.4
aufkleben 13.13	Chagrinnarbe 12.4	Feld 55.11
Aufschneiden 42.3	Deckel 53.1, 51.1	fester Rücken 55.3
außen sitzender Falzstreifen 22.10	Deckelbezug 54.2	Fettgerbung 12.1
Außen- 11.10	Deckeleinschlag 52.3	Fischgratenheftung 33.4
Außenlage 22.15	Deckelinnenkante 51.4	Fitzbund 33.2
Bandschließe 61.10	Deckelkante 51.2	flacher Falz 41.5
Bastardschaf 12.9	Deckelrahmen 23.3	Fleischseite 12.3
bemalter Schnitt 42.15	Deckelspiegel 23.4	flexibler Einband 51.6
bemalter verschobener Schnitt 42.18	Deckelüberzug 54.2	fliegendes Vorsatzblatt 23.6
beraufen 42.2	Doppelblatt 21.10	Fragment 13.5
beraufter Schnitt 42.2	Doppelbund 32.23	französisches Kapital 43.11
Beschlag 62.1	Doppelschnur 32.23	Ganzband 54. 6
beschneiden 42.1	doppelter Längsstich 34.9	Ganzeinband 54. 6
bestochenes Kapital 43.9, 43.11	Doublure 23.5	Ganzmetallschließe 61.1
Beutelbuch 54.12	drehbares Lesezeichen 63.3	Garn 13.7
Bezug 54.1	Drehrichtung 13. 7	gebrochene Kante 53.2
biegsamer Deckel 51.6	Durchausheftung 33.8	gebrochener Rücken 55.6
biegsamer Einband 51.6	durchgehendes Vorsatz 23.12	gefärbtes Leder 12.17
	durchgezogener Bund 52.8	
	Durchheftung 33.8	
	durchschießen 22.8	
	Durchziehen (der Bünde) 53.5	

Ganzeinband 54.6	Heftung auf drei (usw.)	Kleister 13.10
Ganzmetallschließe 61.1	Stiche 33.14	Kleisterpapier 13.2
Garn 13.7	Heftung 31.1, 33.1	Kleisterschnitt 42.13
gebrochene Kante 53.2	Heftung durch das Band 32.21	Knopf 61.20, 61.21
gebrochener Rücken 55.6	Heftungsart 33.7	Kopert 52.2
gefärbtes Leder 12.17	Heftzwirn 13.7	Kopf 11.7
geflochtenes Kapital 43.13	Heiftleim 13.9	Kopfgoldschnitt 42.17
geglättet 12.4	Hinter- 11.4	Kopfschnitt 42.4
geklebte Pappe 13.4	Hinterdeckel 51.1	Kordel 13.8
Gelenk 53.15	Höhe 11.14	Körnung 12.4
gepunzter Schnitt 42.19	hohler Rücken 55.4	Kreuznarbe 12.7
gerader Rücken 41.1	Hohlücken 55.4	Kreuzstichkapital 43.10
Gerbstoff 12.1	Hohlschnitt 42.9	künstliche Körnung 12.7
geripptes Papier 13.1	holländern 33.17	künstliche Narbe 12.7
geschärft 54.4	Holz 13.6	Lage 22.1
geschlitzter Lederbund 32.24	Holzmodelpapier 13.2	Lagenfalz 22.2
geschöpftes Papier 13.1	Holzpflöck 53.8	Lagenmitte 22.3
gesprenkeltes Leder 12.18	Hülleneinband 54.10	Länge 11.16
gesprenkeltes Papier 13.2	Hülse 55.7	Langnarbe 12.7
gewickeltes Kapital 43.8	im Falz heften 31.2	langnarbig 12.7
glanzstoßen 12.4	in Gehrung liegender Eckeneinschlag 54.5	Langriemschließe 61.6
glätten 12.4	in sich verdrehter Lederbund 32.20	Längsrippe 13.1
glatter Rücken 55.14	Innen- 11.9	Langstich 32.4
glatter Schnitt 42.1	Innenkante 51.4	Langstichheftung 33.13
Goldschnitt 42.17	innerer Buchrücken 22.12	Leder 12.1
grobe Narbe 12.4	Juchtenleder 12.11	Lederbund 32.18
Haarschaf 12.9	Juchtennarbe 12.7	Lederfalz 23.13
Haarseite 12.2	Kalb(s)leder 12.10	Lederscharnier 61.12
Haft 61.24	Kalbspergament 12.20	Leim 13.9
Haifischleder 12.14	kantenlos 51.5	leimen 13.11
Haken 61.24	Kapital 43.1	levantieren 12.4
Halbband (mit Ecken) 54.8	Kapitalbund 43.3	Loch 53.6
halbgroße Narbe 12.4	Kapitaleinlage 43.4	Makulatur 13.5
Halblederband 54.6	Karton 13.3, 21.11	marmoriertes Leder 12.19
Haubchen 55.17	kaschiert 52.1	Marmorpapier 13.2
Haut 12.1	kaschiertes Vorsatz 23.11	Marmorschnitt 42.16
Hautleim 13.9	Kattunpapier 13.2	mehrstufiger Zwirn 13.7
Heftart 33.7	Keil 53.8	mitgeheftetes Vorsatz 23.9
Heftband 32.20	Kettchen 43.11	Mittelstück 62.4
Heftbund 32.14	Kette 33.2, 62.10	mittlere Narbe 12.4
heften 31.1	Kettenband 62.10	Nachsatzblatt 23.1
Heftfaden 13.7	Kettenstich 32.7	nadeln 34.1
Heftlade 32.0	Kettenstichheftung 33.12	Narbe 12.4
Hefriemen 32.18	Kettlinie 13.1	Narben 12.4
Heftschnur 32.19	Klappe 52.5	Narbenseite 12.2
Heftstelle 31.4	Klebekarton 13.4	Narbung 12.4
Heftstich 32.1	kleben 13.11	Ober- 11.5
	Klebepappe 13.4	Oberkante 51.2
	Klebstoff 13.0	Oberschnitt 42.4
		Papier 13.1
		Pappe 13.3

DUITSE TERMEN

Pergament 12.20	Schwainsleder 12.12	vegetabile Gerbung 12.1
Pore 12.5	Seehund(s)leder 12.13	vegetabilisch gegerbtes Leder 12.1
Porenstellung 12.6	seichter Falz 41.5	Velinpapier 13.1
quadiert 13.6	Seite 21.8	Vergé-Papier 13.1
quer 11.13, 11.18	Seitenpaar 21.9	verlängertes Kapital 43.7
quer durchheften 34.1	Seitenstich 34.1	vernähter Eckeneinschlag 54.5
Querrippe 13.1	senkrechter Falz 41.6	Verschluß 61.1
Querstich 32.6	Spange 61.24	versenkter Bund 32.17
Rindleder 12.10	Spanholz 13.6	Vorder- 11.2, 11.3
Rinne (an den Kanten) 53.2	Spiegel 23.4, 23.5	Vorderdeckel 51.1
Rippe 13.1	Spiegelblatt 23.2	Vorderkante 51.2
Ripplinie 13.1	Sprengschnitt 42.14	Vorderschnitt 42.4
Rückdeckel 51.1	Stärke 11.17	Vorsatz 23.1
Rücken 11.1, 55.1	Steglinie 13.1	Vorsatzblatt 23.1
Rückenbeklebung 41.7	Stehkante 51.2	Warmleim 13.9
Rückeneinlage 55.5	Steigung 41.3	Wasserlinie 13.1
Rückenfalz 21.4, 41.4	Stich 32.1	Wasserzeichen 13.1
Rückenfeld 55.11	Stichloch 31.3	Wechselheftung 33.9
Rückenkante 51.2	Stift 61.23	Wechselstichheftung 33.9
Rückenschiene 52.6	Streifen 21.16	weißer Schnitt 42.10
Rückensteigung 41.3	tiefer Falz 41.6	weißgegerbtes Leder 12.15
Rückentitelschild 55.13	Tierischer Leim 13.9	Weißgerbung 12.1
Rückenüberzug 55.1	Titelfeld 55.12	Z-Drehung 13.7
Rundbogenheftung 33.3	Titelschild 55.13	Zeichenband 63.1
runder Buchrücken 41.2	Trangerbung 12.1	Ziegenleder 12.8
Rundumschnitt 42.4	überlappender Eckeneinschlag 54.5	Ziegenpergament 12.20
S-Drehung 13.7	überschlagener Eckeneinschlag 54.5	ziselierter Schnitt 42.19
Saffiannarbe 12.4	Überwendlingsstich 34.10	Zurichten des Leders 12.1
Sämischerbung 12.1	Überzug 54.1	Zwirn 13.7
Sämischeder 12.16	Umbug 21.14	
Schafleder 12.9	umgehangtes Vorsatz 23.8	
Schafpergament 12.20	umgelegtes Vorsatz 23.8	
Scharnier 53.15	umhängen 22.7	
schiefer Falz 41.5	umlegen 22.7	
Schiene 62.8	Umschlag 52.1	
Schließe 61.1	Umschlingung 32.9	
Schließenband 61.11	umstochenes Kapital 43.9	
Schließenöse 61.22	Umwickelung 43.2	
Schließenriemen 61.11	unaufgeschnitten 42.8	
Schließspange 61.24	unbeschnitten 42.7	
Schlinge 61.19	Unter- 11.6	
Schmal 11.19	unterbemalter Schnitt 42.18	
Schnalle 61.14	unterer Bezug 54.10	
Schnitt 42.4	Unterkante 51.2	
Schnittfläche 42.4	Unterschnitt 42.4	
Schnur 13.8, 61.15	Unverschlunger Überwendlingsstich 34.10	
Schonerecke 62.5		
Schonerknopf 62.2		
schräger Falz 41.5		
Schräggkante 53.4		
Schutzfalz 23.13		
Schutzkante 52.4		
Schwanz 11.8		
Schwanzschnitt 42.4		

ENGELSE TERMEN

- across 11.13
 adhesive 13.0
 all along sewing 33.8
 alum tawing 12.1
 alum-tawed leather 12.15
 alum-tawed skin 12.15
 animal glue 13.9
 arch sewing 33.3
 artificial grain 12.7
 back 11.1, 11.4, 22.12, 41.4
 back corner 55.17
 back cover 51.1
 back endpaper 23.1
 back fold 21.4
 backing 41.4
 band 32.14
 basil 12.9
 bead 43.11, 61.20
 beech 13.6
 bevelled edge 53.4
 bi-folio 21.10
 binding edge (of the cover) 51.2
 block-printed paper 13.2
 board 13.3, 53.1
 board edge 51.2
 board lacing 53.5
 board paper 23.2
 boarding 12.4
 bold grain 12.4
 bolt 21.5
 book-marker with revolving disc 63.3
 boss 62.2
 bottom 11.6
 bottom edge 42.4
 braided headband 43.13
 brocade paper 13.2
 button 61.21
 calf 12.10
 calf leather 12.10
 calf parchment 12.20
 calfskin 12.10
 calfskin parchment 12.20
 cancelans 21.11
 cap 55.17
 cardboard 13.3
 catch 61.25
 catch plate 61.25
 catch stitch 33.2
 cattle skin 12.10
 centre fold 22.3
 centre piece 62.4
 chain 62.10
 chain attachment 62.10
 chain line 13.1
 chain stitch 32.7, 33.2
 chained binding 62.10
 chamfered edge 53.4
 chamois leather 12.16
 chamoising 12.1
 channel 53.6
 chemise 54.10
 chevron headband 43.10
 clasp 61.24
 closed joint 53.16
 coarse grain 12.4
 coloured paper 13.2
 compartment 55.11
 conjugate 21.10
 conjugate leaves 21.10
 cord 13.8, 32.19
 core 43.3, 43.4
 corner 54.5
 corner piece 62.5
 cotton paper 13.2
 cover 51.1, 54.1
 cover spine 55.1
 covering 54.1
 cowhide 12.10
 cross grain 12.7
 crushed leather 12.4
 cut flush 51.5
 cut off 42.1
 cut rough 42.2
 deckle edge 21.2
 decorated paper 13.2
 diagonal change-over (long stitch) 32.4
 direct change-over 32.6
 disjunct leaf 21.13
 double bands 32.23
 double cords 32.23
 double sewing supports 32.23
 double-tiered headband 43.11
 doublure 23.4, 23.5
 doublure margin 23.3
 dyed leather 12.17
 edge 42.4
 edge of the board 51.2
 edge (of the sheet) 21.2
 edge title 42.20
 edges 42.4
 edge cut solid 42.1
 edge marbled under gilt 42.17
 embroidered headband 43.9, 43.11
 embroidery 43.12
 endband 43.1
 endpaper 23.1
 endpapers 23.1
 extended cover 51.3
 fake band 55.10
 false band 55.10
 fastening 61.1
 fine grain 12.4
 fittings (metal) 62.1
 flap 52.5
 flat back 41.1
 flat spine 41.1, 55.14
 flesh side 12.3
 flush joint 55.19
 fly leaf 23.6
 fold 21.3, 21.4
 fold around 22.7
 fold out 21.7
 fold sewing 31.2
 follicle pattern 12.6
 foot 11.8
 fore 11.2
 fore edge 42.4
 fore edge (of the cover) 51.2
 fore-edge bolt 21.5
 fore-edge closure 61.1
 fore-edge painting 42.18
 fore-edge title 42.20
 fragment 13.5
 frayed out cord 53.11
 french double headband 43.11
 french groove 55.20
 french joint 53.17
 front 11.2, 11.3
 front cover 51.1
 front endpaper 23.1
 full binding 54.8
 furniture (metal) 62.1
 gathering 22.1
 gauffered edge 42.19
 gilt edge 42.17
 girdle book 54.12
 glue 13.9, 13.11
 goat leather 12.8

- goat parchment 12.20
goatskin 12.8
goatskin parchment 12.20
grain 12.4
grain side 12.2
grain surface 12.2
graining up 12.4
grooved edge (of the cover) 53.2
guard 21.16
gutter edge (of the cover) 51.2
hair sheep 12.9
hair side 12.2
hairy sheep 12.9
half binding 54.8
half leather binding 54.6
hand-made paper 13.1
head 11.5
head bolt 21.5
head edge 42.4
head edge (of the cover) 51.2
headband 43.1
headband with a bead on the edge 43.12
headband support 43.3
headcap 55.17
height 11.14
herringbone sewing 33.4
hide glue 13.9
hinge 23.13, 53.15
hole 53.6
hollow 55.7
hollow back 55.4
hook 22.7, 61.24
hook plate 61.24
hot glue 13.9
inlay 55.5
inner 11.9
inner fold 22.3
inner joint 23.13
inset 22.5
interleave 22.8
joint 53.15
kettle stitch 33.2
laced-in (thong, slip) 52.8
laced-on board 53.5
lacing-in 53.5
lacing path 53.6
laid line 13.1
laid marks 13.1
laid paper 13.1
laminated flyleaf 23.11
lap 32.13
leaf 21.6
leather 12.1
leather making process 12.1
leather tie 61.16
length 11.16
lettering label 55.13
lettering panel 55.12
lettering piece 55.13
lifted pastedown 23.6
limp binding 51.6, 52.2
limp cover 51.6
lined 52.1
lining 52.1
link stitch 32.7
long 11.19
long grain 12.7
long-grained 12.7
long stitch 32.4
loop 32.9, 61.19
lower 11.4
lower cover 51.1
made endpaper 23.11
made flyleaf 23.11
marbled edge 42.16
marbled leather 12.19
marbled paper 13.2
metal fittings 62.1
metal furniture 62.1
metal-rimmed hole 61.22
method of sewing 33.7
mitered corner 54.5
morocco 12.8
mount on guards 21.16
narrow 11.19
oak 13.6
oblong 11.18
off endpaper 23.1
oil tanning 12.1
open 42.3
open back 55.2
open joint 53.17
opening 21.9
outer 11.10
outer fold 22.4
overcasting 34.10
overhang cover 51.4
overlapped corner 54.5
oversewing 34.10
packed sewing 33.3
packing loop 32.12
page 21.8
painted edge 42.15
pamphlet stitch 33.14
pamphlet stitch on four (etc.) sewing stations 33.14
panel 55.11
paper 13.1
parchment 12.20
pared 54.4
paste 13.10, 13.11
paste down 13.13
paste edge 42.13
paste paper 13.2
paste to 13.13
pasteboard 13.4
pastedown 23.2
peg 53.8, 61.20
Pig leather 12.12
pigskin 12.12
Pin 61.23
Pin socket 61.22
pinhead grain 12.4
plain coloured paper 13.2
plain wound headband 43.8
plaited headband 43.13
polished 12.4
polishing 12.4
pore 12.5
primary core 43.4
primary cover 54.10
primary embroidery 43.12
primary sewing 43.2
quarter binding 54.8
quarter-sawn 13.6
quarter-sawn 13.6
quire 22.1
raised band 32.16, 55.8
raised sewing support 32.16
repairing guard 21.16
re-plied thread 13.7
ream 61.11
recessed band 32.17
reversed leather 12.16
rigid board 51.7
rough cutting 42.2
round back 41.2
rounded edge 53.3
Russia 12.11
Russia calf 12.11

- Russia leather 12.11
 s twist 13.7
 saddle stitch 34.9
 saddler's stitch 34.9
 saw cut 31.3
 scaleboard 13.6
 scratched paper 13.2
 sealskin 12.13
 seat 41.4
 secondary core 43.4
 secondary embroidery 43.12
 section 22.1
 separate pastedown 23.2
 sew 31.1
 sewing 31.1
 sewing all along 33.8
 sewing all on 33.8
 sewing frame 32.0
 sewing hole 31.3
 sewing station 31.4
 sewing stitch 32.1
 sewing structure 33.1
 sewing support 32.14
 sewing thread 13.7
 sewing through the fold 31.2
 sewing two-on (etc.) 33.9
 sewing two-sections on 33.9
 sewn endpapers 23.9
 sewn fold 22.2
 sharkskin 12.14
 sheep parchment 12.20
 sheepskin 12.9
 sheepskin parchment 12.20
 sheet 21.1
 shoe 62.6
 shoulder 41.4
 side sewing 34.1
 single band 32.23
 single leaf 21.11
 single sewing support 32.23
 singleton 21.11
 skin 12.1
 slip 32.15
 slip laced in 52.8
 smooth spine 55.14
 span 32.6
 speckled leather 12.18
 spine 11.1, 55.1
 spine cover(ing) 55.1
 spine edge (of the cover) 51.2
 spine fold 21.4
 spine lining 41.7
 spine reinforcement 41.7
 spine stiffener 52.6
 split thong 32.24
 spread 21.9
 sprinkled edge 42.14
 sprinkled leather 12.18
 sprinkled paper 13.2
 square 51.4
 square edge 53.2
 stab-sewing 34.1
 stained edge 42.11
 stained leather 12.17
 stay 22.9
 stiff board 51.7
 stitch 31.1, 32.1
 stitch pattern 33.1
 stitching 31.1
 straight grain 12.7
 straight-grained 12.7
 strap 32.21, 61.11
 strap fastening 61.6
 strap plate 61.13
 stub 21.14
 stubbed leaf 21.12
 stuck-on headband 43.16
 swell 41.3
 swelling 41.3
 tab 54.5
 tab headband 43.7
 tacket 34.11
 tacketing 52.10
 tail 11.8
 tail bolt 21.5
 tail edge 42.4
 tail edge (of the cover) 51.2
 tanned leather 12.1
 tannin 12.1
 tape 32.20
 tassel 63.1
 tawed leather 12.15
 tawed skin 12.15
 tawing 12.1
 text block 22.11
 thickness 11.17
 thong 32.18
 thong laced in 52.8
 thread 13.7
 three-quarter binding 54.8
 throw out 21.7
 tie 61.15
 tie up 55.9
 tight back 55.3
 tight joint 53.16
 tip in 13.12
 tip on 13.12
 tipped-on endpaper 23.10
 tipped-in endpaper 23.10
 tongue 54.5
 top 11.7
 top edge 42.4
 top edge gilt 42.17
 trimmed edge 42.2
 trimming 42.2
 tube 55.7
 tuck 52.5
 tunnel 53.6
 turned edge 52.4
 turn-in 52.3
 two-on sewing 33.9
 twist 13.7
 uncut 42.7
 unopened 42.8
 unsupported sewing 33.12
 untrimmed 42.7
 upper 11.3
 upper cover 51.1
 vegetable tannage 12.1
 vellum 12.20
 waste paper 13.5
 watermark 13.1
 wedge 53.8
 width 11.15
 wire line 13.1
 wood 13.6
 wool-bearing sheep 12.9
 woolled sheep 12.9
 wove paper 13.1
 wrap around 22.7
 wrappers 52.1
 wrapping band 61.9
 wrapping loop 32.12
 yarn 13.7
 Z twist 13.7

FRANSE TERMEN

adhésif 13.0	51.2	33.10
agrafe 61.24	chanfrein 42.5	couture à plat 34.1
ais 53.1	chant (plat en bois)	couture brodée 33.3
ais biseauté 53.4	51.2	couture en arêtes de
âme de la tranchefile	chant de dos 51.2	poisson 33.4
43.3, 43.4	chant de gouttière 51.2	couture en chaînette
arête arrondie 53.3	chant de queue 51.2	33.12
arête vive 53.2	chant de tête 51.2	couture en chevrons
attelage 53.5	charnière 23.13, 53.15	33.4
attelle 53.6	chasse 51.4	couture en épi de blé
attelle carolingienne	chemise 54.10	33.4
53.7	chêne 13.6	couture piquée 32.21
attelle romane 53.8	cheville de bois 53.8	couture dos long 33.8
bande 32.20	claie 41.7	couture tout du long
barbe 21.2	coiffe 55.17	33.8
basane 12.9	coin à fente simple 54.5	couverture 52.1, 54.1
bâti simple 43.8	coin coussu 54.5	couverture à chasses
bâtonnet 43.4	colle à chaud 13.9	51.3
becquet 54.5	colle d'amidon 13.10	couverture de base
bélière 62.10	colle de pâte 13.10	54.10
bifeuillet 21.10	colle de peau 13.9	couverture du dos 55.1
bifolio 21.10	colle forte 13.9	couverture du plat 54.2
bifolium 21.10	coller 13.11, 13.12	couverture rigide 51.7
bloc 22.11	comète 43.16	couverture souple 51.6
bois 13.6	compartiment 55.11	cuir 12.1
bois de chêne 13.6	conjoint 21.10	cuir de Russie 12.11
bois de hêtre 13.6	contre-agrafe 61.25	cuir mégissé 12.15
bord à la cuve 21.2	contre-coller 13.13	cuir tanné 12.1
bord a la forme 21.2	contre-garde 23.2	cuir teinté (en surface)
bouillon 62.2	contre-garde autonome	12.17
boulon 62.2	23.2	découpe en biais 42.5
bout de nerf 32.15	corde 13.8, 32.19	défet 13.5
bouton 61.20, 61.21,	cordelette 32.19	demi grain 12.4
63.4	cordelettes jumelées	demi-reliure 54.6
bouttonnière 32.25	32.23	demi-reliure a coins
bride 61.11	cordon 13.8	54.6
broderie 43.12	cornière 62.5	demi-reliure en cuir
broderie directe 43.11	corps (du volume)	54.6
cabochons 62.1	22.11	dépliant 21.7
cahier 22.1	côté chair 12.3	derrière (de) 11.4
cahier extrême 22.15	côté fleur 12.2	devant (de) 11.3
canal de passage 53.6	côté poil 12.2	diplôme 21.10
carte 13.3	coudre 31.1	dorure sur tranche
carte de dos 55.5	coupe (en carton) 51.2	42.17
carton 13.3, 21.11	coupe de dos 51.2	dos 11.1, 22.12, 55.1
carton collé 13.4	coupe de gouttière 51.2	dos arrondi 41.2
centre du cahier 22.3	coupe de queue 51.2	dos brisé 55.4
chagrin 12.8	coupe de tête 51.2	dos carré 41.1
chaîne 62.10	cousoir 32.0	dos du cahier 22.4
chaînette 33.2, 43.11	couture 31.1, 33.1	dos fixe 55.3
chair 12.3	couture à chevrons 33.4	dos lisse 55.14
chamoisage 12.1	couture à deux (etc.)	dos long 55.14
champ 55.11	cahiers 33.9	dos plein 55.3
champ (plat en bois)	couture a nerfs sautés	dos plat 41.1

FRANSE TERMEN

dos préservateur 55.15	fil des chaînettes 13.1	lanière de cuir torsadée 32.20
dos rond 41.2	fil retors 13. 7	lanière fendue 32.24
dosse (sur) 13.6	fil torsadé vers la gauche 13.7	largeur 11.15
double corde 32.23	fil torsadé vers la droite 13.7	liéger 12.4
double nerf 32.23	filigrane 13.1	lien 61.15
double page 21.9	fleur 12.2	lien de couture 32.20
double tour 32.10	fond extérieur du cahier 22.4	ligne d'eau 13.1
double 52.1	fond intérieur du cahier 22.3	lisière 21.2
doublure 23.4, 23.5, 52.1	forage 53.6	livre-aumonière 54.12
ébarbage 42.2	fouetter 55.9	longeur 11.16
ébarber 42.2	fragment 13.5	maculature 13.5
éclisse 13.6	garde 23.1	madrure 13.2
élagué 54.4	garde collée 23.2	maroquin 12.8
encart 22.5	garde contrecollée 23.11	maroquin cylindré 12.4
encoche 53.6	garde (du) contreplat 23.2	maroquin écrasé 12.4
encoche de coiffe 55.17	garde volante 23.6	marque de papier 13.1
encoller 13.12	garniture de dos 41.7	mégissage 12.1
entaille 53.6	glacé 12.4	mode de couture 33.7
entaille en biseau 31.3	gorge 55.20	monter sur onglet 21.16
entaille horizontale 31.3	gouttière (de) 11.2	mors 41.4, 41.6
entre-nerfs 55.11	gouttière 42.4, 42.9	mortaise 61.22
épaisseur 11.17	grain 12.4	nerf 32.14
épaississement 41.3	grain artificiel 12.7	nerf apparent 32.16
étiquette 55.13	grain carré 12. 7	nerf cousu à la grecque 32.17
étroit 11.19	grain de chagrin 12.4	nerf fendu 32.24
extérieur 11.10	grain long 12.7	nerf passé 52.8
extrémité de nerf 32.15	grain rond 12.4	nerf plat 32.18
façonnage des mors 41.4	grainer 12.4	nerf saillant 32.16, 55.8
fausse coupe 42.6	grecque 31.3	nerf simple 32.23
faux-nerf 55.10	griffe 61.24	nerf unique 32.23
faux-tour 32.12	gros grain 12.4	nerfs jumelés 32.23
fente 31.3	hauteur 11.14	non coupé 42.8
fermoir 61.1	hêtre 13.6	non rogné 42.7
ferrure 62.1	housse 54.11, 55.7	oblong 11.18
feuille 21.1	incision 31.3	oeillet 61.22
feuille de garde 23.1	inférieur 11.4	ombilic 62.4
feuille de garde à la fin 23.1	interfolier 22.8	onglet 21.16
feuille de garde au début 23.1	intérieur 11.9	onglet au fond extérieur du cahier 22.10
feuillelet 21.6	lacet 61.15	onglet au fond intérieur du cahier 22.9
feuillelet dépareillé 21.11	languette 54.5	ouvrir 42.3
feuillelet indépendant 21.11	languette de cuir 32.18	page 21.8
feuillelet replié en faux-onglet 21.12	languette de cuir fendue et tortillée 32.24	papier 13.1
feuillelet volant 21.13	languette fendue 32.24	papier à la colle 13.2
ficelle 13.8, 32.19	lanière de cuir 32.18, 61.11, 61.16	papier à la cuve 13.1
ficelle effilochée 53.11	lanière de cuir fendue et enroulée sur elle même 32.24	papier à la forme 13.1
fil 13.7		papier brocart 13.2
fil à faufiller 13. 7		papier coloré 13.2
fil cablé 13. 7		papier de couleur 13.2
fil de couture 13. 7		papier décoré 13.2
		papier dominoté 13.2
		papier fantaisie 13.2

- papier jaspé 13.2
 papier marbré 13.2
 papier vélin 13.1
 papier vergé 13.1
 parchemin 12.20
 parchemin de mouton 12.20
 parchemin de chèvre 12.20
 parchemin de veau 12.20
 paré 54.4
 passure en ais 53.5
 patte de fermoir 61.24
 peau 12.1
 peau chamoisée 12.16
 peau de chèvre 12.8
 peau de mouton 12.9
 peau de phoque 12.13
 peau de squal 12.14
 peau de truie 12.12
 peau de veau 12.10
 peau jaspée 12.18
 peau marbrée 12.19
 peau retournée 12.16
 peau tannée a l'alun 12.15
 peau teintée (en surface) 12.17
 penture 61.26
 phoque 12.13
 pièce de titre 55.13
 pied 43.11
 pipe 63.2
 piqure au bloc 34.1
 plat 51.1
 plat antérieur 51.1
 plat arrière 51.1
 plat avant 51.1
 plat inférieur 51.1
 plat supérieur 51.1
 platine 61.26
 pleine reliure 54.6
 pli 21.3
 pli du cahier 22.2
 pli du fond 21.4
 plier à cheval 22.7
 point 32.1
 point de chaînette 32.7
 point de sellier 34.9
 point de surjet 34.10
 point-devant 32.13, 34.8
 polissage 12.4
 polisure 12.4
 pontuseau 13.1
 pore 12.5
 porte-étiquette 62.12
 premier plat 51.1
 quartier (sur) 13.6
 queue (de) 11.6
 queue 11.8
 rabat 52.5
 rabat droit 52.4
 rainure 53.4
 reliure a l'aumonière 54.12
 reliure double à recouvrement 54.10
 reliure souple 51.6
 remonter le grain 12.4
 rempli 52.3
 renforcement a l'extérieur du cahier 22.10
 renforcement a l'intérieur du cahier 22.9
 rogner 42.1
 rogné à vif 51.5
 ruban 32.20, 32.21, 61.18
 sabot 62.7
 second plat 51.1
 signet 63.1
 simple passage 32.13
 squal 12.14
 supérieur 11.3
 support de la tranche 43.3
 support de la tranche 43.4
 talon 21.14
 tannage a l'alun 12.1
 tannage a l'huile 12.1
 tannage blanc 12.1
 tannage végétal 12.1
 tannin 12.1
 tenon 61.23
 tête (de) 11.5
 tête 11.7
 tête dorée 42.17
 titre sur tranche 42.20
 tour mort 32.9
 trace de fouettage 55.9
 tranche 42.4
 tranche à peinture 42.15
 tranche ciselée 42.19
 tranche (de) couleur 42.11
 tranche de gouttière 42.4
 tranche de queue 42.4
 tranche de tête 42.4
 tranche dorée 42.17
 tranche dorée sur témoins 42.17
 tranche ébarbée 42.2
 tranche lisse 42.1
 tranche marbrée 42.16
 tranche marbrée a la colle 42.13
 tranche marbrée sous or 42.17
 tranche mouchetée 42.14
 tranche nue 42.10
 tranche peinte 42.11
 tranche 43.1
 tranche 43.10, 43.11
 tranche 43.11
 tranche 43.11
 tranche 43.7
 tranche 43.14
 tranche 43.7
 tranche 43.9
 tranche 43.10
 tranche 43.15
 tranche 43.16
 tranche 43.15
 tranche 43.15
 tranche 43.11
 tranche 43.13
 tranche 43.10
 tranche 43.11
 tranche 42.4
 tranche 11.13
 tranche 43.12
 tranche 53.6

trou de couture 31.3
trou de piquage 31.3
truie 12.12
veau 12.10
vélin 12.20
vergeure 13.1
vrai nerf 55.8

NEDERLANDSE TERMEN

aangehaald omslag 52.9	binding 32.14
aangehaalde bekleding 52.9	bindingeind 32.15
aangeplakt * 23.11	binnen- 11.9
aangeplakt kapitaal 43.16	binnenkanaal 53.6
aangeplakt omslag 52.12	binnensteek 32.3
aangeplakt plat 53.12	blad 21.6
aangeplakt schutblad 23.10	bladzijde 21.8
aangeplakte platkern 53.12	blanke snede 42.10
aangeregen kartonnen plat 53.10	boekblok 22.11
aangeregen kartonnen platkern 53.10	boekrug 22.12
aangeregen plat 53.5	boksaffiaan * 12.0
aangeregen platkern 53.5	bord 13.3, 53.1
aangezet plat 53.11	bord * 51.1
aangezette platkern 53.11	borgplaatje 61.13
aanplakken 13.12	boven- 11.5
aanrijgen 53.5	bovenhoekstuk 62.5
aanrijggat 53.6	breedte 11.15
aanrijging 53.6	brocheertechniek 33.17
aanrijgtunnel 53.6	brokaatpapier 13.2
aanzetstuk 61.26	bruglijn 13.1
achter- 11.4	bruto boekblok 22.14
achterdekblad 23.2	buidelband 54.12
achterplat 51.1	buidelbekleding 54.12
achterschutblad 23.1	buidelboek 54.12
achterwaarts 11.13	buiten- 11.10
achterzijde 11.0	buitenkanaal 53.6
afgeronde kant 53.3	buitenkatern 22.15
afgeschuinde kant 53.4	buitensteek 32.4
afsnijden 42.1	buitensteeknaaisel 33.5
agendaformaat 11.19	buitensteektechniek 33.13
albumnaaisel 34.7	buitenvouw 21.5
alla greca-kapitaal 43.15	buitenzijde 11.10
alternerend naaien 33.10	byzantijs kapitaal 43.15
aluin-geloid leer 12.15	cahiersteek 33.14
aluinlooien 12.1	cahiertechniek 33.14
bandkapitaal 43.16	chagrijn * 12.0
bandrug 55.1	chemise 54.11
basiskapitaal 43.8	chemiseband 54.11
bastaardleer * 12.0	conjugaat 21.10
bazaan 12.9	corduaan * 12.0
bekleding 54.1	dalend 11.11
berd * 51.1	deelnommerschild 55.13
beschermrug 55.15	deelnommerveld 55.12
beschilderde snede 42.15	dekblad 23.2
beslag 62.1	dekplaatje 61.13
besteeksel 43.12	dichtgedraaid 34.11
bestoken basiskapitaal 43.10	dierlijke lijn 13.9
bestoken kapitaal 43.9	dikte 11.17
bifolium 21.10	direct besteeksel 43.12

direct bestoken kapitaal 43.11	frontkant 51.2
direct gestrengeld omslag 52.10	frontsluiting 61.1
direct gestrengelde bekleding 52.10	frontsnede 42.4
door de vouw naaien 31.2	frontvouw 21.5
doorgaande registersteek 33.15	frontzijde 11.0
doorgaande strengel 34.11	fijne nerf 12.4
doorgehaalde binding 52.8	fijnnervig 12.4
doorgenaaide binding 32.21	garen 13.7
doorgestoken kapitaal * 43.6	garenloze verbinding 34.0
doorlopend naaien 33.0	gat 53.6
doorlopend schutblad 23.12	gebroken rug 55.6
doorlopende kettingsteek 32. 7	geciseleerde snede 42.19
doorn * 61.23	gedund 54.4
doorschieten 22.8	geiteleer 12.8
dop 62.2	geiteperkament 12.20
dosse (en) 13.6	gekableerd garen 13. 7
doublure 23.5	gekeerd leer 12.16
draagketting 62.11	gekolfd leer 12.4
driegen 34.10	gelijkaf 51.5
drierug * 55.7	gelijkzijdig perkament 12.20
dubbel kimblad 21.15	gemarmerd leer 12.19
dubbel touw 32.23	gemarmerde snede 42.16
dubbelblad 21.10	genaaid schutblad 23.9
dubbele binding 32.23	genaaide hoekinslag 54.5
dubbele kim 21.15	geplet leer 12.4
dubbele rib 55.8	geschaafd 12.9
dubbele rondslag 32.10	geschalmd 54.4
Duits kapitaal 43.11	geschept 13.1
Duitse kneep * 41.5	geschoeid 62.6
dwars 11.13	gesloten kapitaal 43.5
dwars doormaaian 34.1	gesloten scharnier 53.16
ebarberen * 42.2	gesnoeide snede 42.2
eensteekstechniek 33.16	gespleten riem 32.24
en dosse 13.6	gesprenkeld leer 12.18
Engelse rug * 55.7	gesprenkelde snede 42.14
enkelblad 21.11	gestuikt kapje 55.18
enkele binding 32.23	getordeerd 32.18, 32.24
enkele rib 55.8	getwist 13.7
enkelvoudig garen 13.7	getwijnd 13.7
enkelvoudig rondslagnaaisel 33.3	geverfd leer 12.17
excentrisch tussengestoken 22.6	geverfde snede 42.11
fenestra 62.12	gevergeerd papier 13.1
folium 21.6	gevoerd 52.1
formaat 22.0	glad scharnier 55.19
fragment 13.5	gladde rug 55.14
francijn * 12.0, 12.20	gladde snede 42.1
Frans kapitaal 43.11	gladkolf 12.4
Franse kneep * 41.6	gotische aanrijging 53.9
front- 11.2	grein * 12.4
fronthoekstuk 62.5	grofnervig 12.4

grondplaat 62.2	ingesneden naaigat 31.3
grove nerf 12.4	ingestoken naaigat 31.3
haaieleer 12.14	ingetrokken hoekinslag 54.5
haak 61.24	ingezaagd naaigat 31.3
haakse kant 53.2	inkeping 31.3
haakse kneep 41.6	inlegrug 55.5
haarpatroon 12.6	inslag 52.3
haarporiën 12.5	inslagtong 54.5
haarschaap 12.0, 12.9	insteekoverslag 52.5
haarzijde 12.2	insteken 22.5
half vel 21.1	inwaartse tunnel 53.6
halfleer 54.6	juchtleer 12.11
halfleren band 54.6	kaft * 52.1
halfleren band met hoeken 54.6	kalfsleer 12.10
halflinnen 54.8	kalfsperkament 12.20
halfperkament 54.7	kamvormig rugbeleg 41.7
halfuit naaien 33.9	kanaal 53.6
hals 41.4	kant 51.2
halve lus 34.2	kantbeslag 62.6
halve slag 32.13	kantgroef 53.2
hartstrookje 22.9	kantknop 61.20
heel leer 54.6	kantmuiter 61.25
heeluit naaien 33.8	kantpin 61.23
hele band 54.6	kantsluiting 61.3
hellende buitensteek 32.4	kaphoekje 55.17
hoekbekleding 54.9	kapitaal 43.1
hoekinslag 54.5	kapitaalband 43.16
hoekstuk 62.5	kapitaalbinding 43.3
holle snede 42.9	kapitaalkern 43.4
hoogte 11.14	kapitaalnaaisel 43.2
hoorn(perkament) * 12.20	kapitaalsnede 42.5
horizontaal 11.12	kapitaalstrook 43.3
hout 13.6	kapittelstok 63.2
huid 12.1	kapje 55.17
huidlijm 13.9	kapkern 55.17
hulpkern 43.4	kapkneepje 55.17
huls 55.7	karolingische aanrijging 53.7
hulsel 54.10	karton 13.3
hulselband 54.10	katern 22.1
in de breedte 11.12, 11.13	katernhart 22.3
in de hoogte 11.11	katernrug 22.4
in de lengte 11.11, 11.12	katernvouw 22.2
in kwartier 13.6	kerf 31.3
in verstek gesneden hoekinslag 54.5	ketting 62.10
indirect gestrengeld omslag 52.11	ketting (naaisel) 33.2
indirect gestrengelde bekleding 52.11	kettingband 62.10
ingekeept naaigat 31.3	kettingklamp 62.10
ingeschoven platkern 53.13	kettinglijn 13.1
ingeslagen 52.3	kettingnaaisel 33.2
ingesneden inslag 54.3	kettingsteek 32.7

kettingsteek *	33.2	53.4	
kettingsteekkapitaal	43.2	looien	12.1
kettingsteektechniek	33.12	looistof	12.1
kievitspapier	13.2	looiwijze	12.1
kim	21.14	losse rug	55.4
kimblad	21.12	loze binding	32.22
klamp	61.24	loze kapitaalbinding	43.4
klamparm	61.24	lus	32.7
klampluitering	61.4	lijm	13.9
klavier	63.4	lijmen	13.11
klep	52.5	lijmen (van boekrug)	41.0
klinkplaatje	61.27	maculatuur	13.5
kneep	41.4	marmerpapier	13.2
kneep *	23.13	marokijn *	12.0, 12.8
kneepgleuf	55.20	meegenaaid kapitaal	43.14
kneepkant	51.2	meegenaaid omslag	52.7
kneepplank	41.4	meegenaaide bekleding	52.7
kneepversterking *	23.13	middelnerf	12.4
knepen	41.4	middelnervig	12.4
knop	62.2	middenstuk	62.4
kolomwijnswieltje	63.3	muiten	61.25
koord	13.8	naaiband	32.20
kop	11.7	naaibank	32.0
kop-	11.7	naaien	31.1
kopert	52.2	naaigaren	13.7
kopkant	51.2	naaigat	31.3
koplus	34.4	naaipositie	31.4
kopsluitering	61.1	naairiem	32.18
kopsnede	42.4	naaisel	33.1
kopvouw	21.5	naaistrook	32.21
kopzijde	11.0	naaitoer	33.6
kordeerlijn	55.9	naaitouw	32.19
kordeerspoor	55.9	naaiwijze	33.7
korderen	55.9	naar de rug toe	11.12
korrel	12.4	nerf	12.4
korte steek	32.5	netto boekblok	22.13
krispelen	12.4	oblong	11.18
kruisnerf	12.7	omgehangen schutblad	23.8
kruissteekkapitaal	43.10	omgestoken schutblad	23.8
kunstnerf	12.7	omgezette muiten	61.25
kwart vel	21.1	omgezette rand	52.4
kwartier (in)	13.6	omhangen	22.7
lange nerf	12.7	omslag	52.1
lange steek	32.2	omsteken	22.7
langslijn	13.1	omvlochten kapitaal	43.13
leer	12.1	onafgesneden	42.7
leerbereiding	12.1	onbekleed plat	54.6
leeslint	63.1	onder-	11.6
lengte	11.16	onderbekleding	54.10
licht afgerond/afgeschuind	53.3,	onderhoekstuk	62.5

ondermarmering (snede) 42.17
 ongenaaid boekblok 22.11
 onopengesneden 42.8
 Onregelmatige inslag 54.3
 oor 23.7
 op stroken zetten 21.16
 opdikking 41.3
 open kapitaal 43.5
 open rug 55.2
 open scharnier 53.17
 opening 21.9
 opensnijden 42.3
 opgeplakt schutblad 23.11
 opgezet plat 53.14
 opliggende binding 32.16
 opplakken 13.13
 opzetstrook 21.16
 overgeplakt 23.11
 overhands naaisel 34.10
 overhandse steek 34.10
 overhangend 54.10
 overlappende hoekinslag 54.5
 Overlijmstrook 41.7
 overmarmering (snede) 42.17
 overslag 52.5
 overslagkern 52.5
 overslagoog 61.22
 overslagsluiting 61.7
 oversteek 32.6
 overstek 51.4
 overstekend plat 51.3
 pagina 21.8
 papier 13.1
 parelrand 43.11
 passeren 53.6
 penmuiser 61.25
 perkament 12.20
 persiaan * 12.0
 plakbord 13.4
 plakken 13.11
 plakmiddel 13.0
 plantaardig gelooide leer 12.1
 plat 51.1
 platbekleding 54.2
 platbeslag 62.3
 platkant 51.2
 platkern 53.1
 platknop 61.20
 platmuiser 61.25
 platpin 61.23
 platsluiting 61.5
 ploeg 42.0
 pootje 62.7
 primair besteeksel 43.12
 rechte inslag 54.3
 rechte lus 34.3
 rechte rug 41.1
 registersteek 33.15
 registertechniek 33.15
 renaissance-kapitaal 43.10
 rib 55.8
 riemsluiting 61.6
 rolrandmuiser 61.25
 romaanse aanrijging 53.8
 ronde rug 41.2
 rondon 41.2
 rondom 42.4, 51.2
 rondslag 32.9
 rondslagnaaisel 33.3
 rondzetten 41.2
 roostervormig rugbeleg 41.7
 rug 11.1
 rug- 11.1
 rugbekleding 55.1
 rugbeleg 41.7
 rugbewerking 41.0
 ruggebord 13.3
 rughoekstuk 62.5
 ruginslag 55.16
 rugkant 51.2
 ruglus 34.6
 rugplaat 52.6
 rugstrip 62.9
 rugstrookje 22.10
 rugtitelschild 55.13
 rugtitelveld 55.12
 rugveld 55.11
 rugvouw 21.4
 rugzijde 11.0
 rundleer 12.10
 ruw vergulde snede 42.17
 rijgsteek 34.8
 S-twist 13.7
 saffiaan * 12.00, 12.8
 samengesteld dubbelblad 21.10
 schapeleer 12.9
 schapeperkament 12.20
 scharnier 53.15
 scharnierversterking 23.13
 scheprand 21.2

schepvorm 13.1	staart 11.8
schouder 41.4	staart- 11.8
schuine kneep 41.5	staartkant 51.2
schutblad 23.1	staartlus 34.5
schutbladconstructie 23.0	staartsluiting 61.1
schutbladen 23.1	staartsnede 42.4
Schutbladfunctie 23.0	staartvouw 21.5
schutbladkatern 23.9	staartzijde 11.0
secundair besteeksel 43.12	steek 32.1
segrijn * 12.0, 12.8	sterk afgerond/afgeschuind 53.3,
sierpapier 13.2	53.4
sitspapier 13.2	stiftoog 61.28
slag 32.8	stiftsluiting 61.8
slot 61.1	strengel 34.11
slot- 61.1	striksluiting 61.10
sluit- 61.1	strip 62.8
sluitgesp 61.14	strook 21.16
sluithaak 61.24	stijf plat 51.7
sluiting 61.1	stijfsel 13.10
sluitklamp 61.24	stijfselpapier 13.2
sluitknoop 61.21	stijfselsnede 42.13
sluitknop 61.20	stijgend 11.11
sluitlint 61.18	stijgende kettingsteek 32.7
sluitlip 61.12	teruggestoken 34.11
sluitlus 61.19	teruggetrokken kapitaal 43.14
sluitoog 61.22	titelschild 55.13
sluitpin 61.23	titelveld 55.12
sluitrichting 61.2	titelvenster 62.12
sluitriem 61.11	tong (inslag) 54.5
sluitsnoer 61.15	tong (kapitaal) 43.7
sluitstift 61.29	tongkapitaal 43.7
sluittouw 61.17	touw 13.8
sluitveter 61.16	transversaal 11.13
smal 11.19	trekmes 42.0
snede 42.4	tuigleer * 12.10
snedetitel 42.20	tunnel 53.6
snoeien 42.2	Turks leer * 12.0, 12.8
snijmachine 42.0	tussensteken 22.6
snijoor 42.6	tweesteekstechniek 33.16
snijploeg 42.0	twijnrichting 13.7
soepel plat 51.6	uitgesneden mouter 61.25
soepele band 51.6	uitgevlact 53.11
spaan 13.6	uitslaand blad 21.7
spaarslag 32.11	uitwaartse tunnel 53.6
spaartechniek 33.11	valse rib 55.10
spangat 32.25	van achteren naar voren 11.13
spiegel 23.4	van de rug af 11.12
spiegelrand 23.3	van voren naar achteren 11.13
spitsel 52.8	vanger 61.25
sponssnede 42.12	varkensleer 12.12

NEDERLANDSE TERMEN

vaste rug 55.3
 vel 21.1
 veld 55.11
 veldeel 21.1
 vellum * 12.20
 velrand 21.2
 velijn * 12.0, 12.20
 velijnpapier 13.1
 verbeterblad 21.11
 verbrand 12.19
 verdekt geschilderde snede 42.18
 verdekte schildering (snede) 42.18
 verfsnede * 42.11
 vergulde snede 42.17
 vergulde snede met verdekte schildering 42.18
 vergure 13.1
 verlengde cahiersteek 33.14
 verlengde kettingsteek 32.7
 verlengde registersteek 33.15
 verstek (hoekinslag) 54.5
 versterkingsstrook 21.16
 verticaal 11.11
 verzonken binding 32.17
 vetlooien 12.1
 visgraatnaaisel 33.4
 vlak afgerond/afgeschuind 53.3, 53.4
 vleeszijde 12.3
 vleugel 41.7
 vliegend blad 23.6
 volledig rugbeleg 41.7
 voor- 11.2, 11.3
 voordeklad 23.2
 voorplat 51.1
 voorschutblad 23.1
 voorwaarts 11.13
 voorzijde 11.0
 vouw 21.3
 vrij blad 23.6
 vrij deklad 23.6
 vrij schutblad 23.6
 warme lijm 13.9
 waterlijn 13.1
 watermerk 13.1
 weesblad 21.13
 werkvel 21.1
 wikkeling 32.12
 wikkelnaisel 33.3
 wikkelslag 32.12
 wikkelsluiting 61.9
 wildleer * 12.0
 wisselnaaien 33.9
 wisseltechniek 33.9
 witgelooide leer 12.15
 witlooien 12.1
 wolschaap 12.0, 12.9
 Z-twist 13.7
 zaagsnede 31.3
 zadelsteek 34.9
 zadelsteekkapitaal 43.6
 zeehondeleer 12.13
 zeemleer 12.16
 zeemlooien 12.1
 zelfstandig deklad 23.2
 zemen broek 55.15